

Måndagen den 29 maj

Kl. 10.00

Måndagen den

29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

§ 1 Justerades protokollen för den 18 och 19 innevarande månad.

§ 2 Föredrogs, men bordlades åter finansutskottets betänkande nr 25, skatteutskottets betänkanden nr 32 och 33 samt utbildningsutskottets betänkanden nr 29 och 31.

§ 3 Försvarets fortsatta inriktning m. m.

Föredrogs försvarsutskottets betänkande nr 17 med anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:75 angående försvarets fortsatta inriktning m. m. jämte motioner.

Herr TALMANNEN yttrade: Samtliga punkter i försvarsutskottets betänkande nr 17 debatteras i ett sammanhang och yrkanden beträffande samtliga punkter framställs under den gemensamma överläggningen.

I det följande redovisas endast de punkter i försvarsutskottets betänkande, vid vilka under överläggningen framställdes särskilda yrkanden.

Punkten 1

Försvarets fortsatta inriktning

I propositionen 1972:75 hade Kungl. Maj:t (s. 7–124 i utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 18 februari 1972) föreslagit riksdagen att godkänna de riktlinjer för totalförsvarets fortsatta inriktning som departementschefen angett.

I detta sammanhang hade behandlats

beträffande säkerhetspolitikens inriktning motionen 1972:1613 av fru Theorin m. fl. (s) såvitt avsåg hemställa att riksdagen godkände de riktlinjer som departementschefen angett i propositionen 75 men uttalade att studierna om civilt motstånd borde ske förutsättningslöst och att grundprincipen skulle vara att hela civilbefolkningen utbildades,

beträffande totalförsvarets fortsatta inriktning motionen 1972:1609 av herr Hermansson m. fl. (vpk) såvitt avsåg hemställa

1. att riksdagen skulle avslå i propositionen 1972:75 föreslagna riktlinjer för totalförsvarets fortsatta inriktning samt

2. att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om en ny försvarsutredning med direktiv i enlighet med riktlinjer för försvarspolitik som angavs i motionen 1972:953,

Nr 91

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

beträffande det militära försvarets fortsatta inriktning
dels motionen 1972:953 av herr Hermansson m. fl. (vpk) i vilken
hemställts

1. att riksdagen skulle uttala sig för en försvarsordning byggd på
folkförsvarets idé bestående av ett territorialförsvar uppbyggt av lokala
enheter och mobila förband samt ett gränsförsvar,

2. att i enlighet med den nya försvarsordningens principer militärut-
gifterna under budgetåret 1972/73 skulle nedtrappas med minst
2 000 000 000 kronor,

3. att pågående arbete med Viggenprojektet till jaktversion skulle
avbrytas,

4. att samtliga militära utgifter uppfördes under 6:e huvudtiteln,

dels motionen 1972:963 av herr Wedén m. fl. (fp, c) i vilken
hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om en utredning
beträffande värnpliktsutbildningen med utgångspunkt från de i motionen
anförda synpunkterna,

dels motionen 1972:1605 av herrar Antonsson (c) och Helén (fp)
såvitt avsåg hemställan

1. att riksdagen skulle anhålla att Kungl. Maj:t gav överbefälhavaren i
uppdrag att i början av 1973 framlägga förslag till inriktning av det
militära försvaret i enlighet med vad i motionen anförts,

2. att riksdagen godkände att som grund för denna utredning borde
ligga 1968 års riksdagsbeslut om ett balanserat djupförsvar och i övrigt
vad i motionen angavs,

dels motionen 1972:1606 av herr Bohman m. fl. (m) såvitt avsåg
hemställan att riksdagen skulle besluta att godkänna de riktlinjer för
totalförsvarets fortsatta utveckling som angavs i motionen,

dels motionen 1972:1608 av herrar Henmark (fp) och Torwald (c) i
vilken hemställts att riksdagen i samband med behandlingen av proposi-
tion 1972:75 skulle anhålla hos Kungl. Maj:t om skyndsamt kartläggning
av handlingsfriheten för olika delar av försvaret och inom olika
tidsperspektiv, varvid redovisningen borde omfatta åtgärder som kunde
vidtagas för att i särskilt viktiga avseenden öka handlingsfriheten jämte
förslag om medel för att genomföra en effektiv planering härför,

dels motionen 1972:1611 av herrar Romanus (fp) och Polstam (c)
såvitt avsåg hemställan att riksdagen beslutade fastställa en planeringsram
för det militära försvaret för den närmaste 5-årsperioden om 33 750
miljoner kronor,

dels motionen 1972:1614 av herr Turesson (m) i vilken hemställts att
riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle begära att Kungl. Maj:t skulle förelägga
1973 års riksdag en fullständig redovisning av bakgrund till och
konsekvenser av de förslag rörande försvarets utformning och organisa-
tion som då framlades för riksdagen,

beträffande civilförsvarets fortsatta inriktning
dels motionen 1972:443 av herr Strindberg m. fl. (m, c, fp),

dels motionen 1972:1605 av herrar Antonsson (c) och Helén (fp) såvitt avsåg hemställa att riksdagen beslutade att den fortsatta planeringen för civilförsvaret borde ske med utgångspunkt i en utgiftsram om 138 miljoner kronor per år,

dels motionen 1972:1606 av herr Bohman m. fl. (m) såvitt avsåg hemställa att riksdagen skulle besluta att godkänna de riktlinjer för totalförsvarets fortsatta utveckling som angavs i motionen,

dels motionen 1972:1610 av fru Normark m. fl. (s),

dels motionen 1972:1613 av fru Theorin m. fl. (s) såvitt avsåg hemställa att riksdagen godkände de riktlinjer som departementschefen angett i proposition 75 men uttalade att i förslaget om utbyggt befolkningsskydd målsättningen borde vara ett fullgott och effektivt befolkningsskydd i form av skyddsrum och skyddsmaterial och att kostnaderna härför borde uttas inom det militära försvarets ram,

beträffande inriktningen av övrigt totalförsvaret motionen 1972:1613 av fru Theorin m. fl. (s), såvitt avsåg hemställa att riksdagen skulle godkänna de riktlinjer som departementschefen angett i proposition 75 men uttala att vid de fortsatta studierna inom övrigt totalförsvaret borde ingå uppgiften att undersöka hur en omfördelning av försvarskostnaderna kunde ske till fördel för det ekonomiska försvaret, det psykologiska försvaret, fredsforskning och konstruktiv nedrustnings- och fredsarbete.

Utskottet hemställde
att riksdagen

A. beträffande säkerhetspolitikens inriktning

1. skulle avslå motionen 1972:1613 såvitt avsåg uttalande om studier av civilt motstånd,

2. godkände den inriktning som departementschefen angett,

B. beträffande målsättning för totalförsvaret godkände vad departementschefen angett,

C. beträffande totalförsvarets fortsatta inriktning med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionen 1972:1609, såvitt nu var i fråga, godkände den inriktning som departementschefen angett,

D. beträffande det militära försvarets fortsatta inriktning

1. skulle avslå motionen 1972:963,

2. skulle avslå motionen 1972:953,

3. skulle avslå motionerna 1972:1608 och 1972:1614,

4. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionerna 1972:1605, 1972:1606 och 1972:1611, alla motionerna såvitt nu var i fråga, godkände den inriktning som departementschefen angett,

E. beträffande civilförsvarets fortsatta inriktning

1. skulle avslå motionen 1972:1613 såvitt avsåg uttalande om

Nr 91

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

befolkningsskyddet och kostnaderna för detta,

2. skulle avslå motionen 1972:443.
3. skulle avslå motionen 1972:1610.
4. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionerna 1972:1605 och 1972:1606, båda motionerna såvitt nu var i fråga, godkände den inriktning som departementschefen angett.

F. beträffande det psykologiska försvaret godkände vad departementschefen angett.

G. beträffande inriktningen av övrigt totalförsvaret

1. skulle avslå motionen 1972:1613 såvitt avsåg uttalande om de fortsatta studierna inom övrigt totalförsvaret.
2. godkände den inriktning som departementschefen angett.

Reservationer hade avgivits

1. beträffande det militära försvarets fortsatta inriktning av herrar Petersson i Gäddvik (m), Gustafsson i Stenkyrka (c), Enskog (fp) och Glimnér (c), herr tredje vice talmannen Virgin (m) samt herrar Gernandt (c) och Wedén (fp), som ansett att utskottet under D 3 bort hemställa,

att riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna 1972:1608 och 1972:1614 som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanternas anförda om en redovisning för 1973 års riksdag av handlingsfriheten för olika delar av försvaret,

2. beträffande det militära försvarets fortsatta inriktning av herrar Gustafsson i Stenkyrka (c), Enskog (fp), Glimnér (c), Gernandt (c) och Wedén (fp), som ansett att utskottet under D 1 och D 4 bort hemställa, att riksdagen

D 1. med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionen 1972:963 som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanternas uttalat om värnpliktsystem och värnpliktsutbildning.

D 4. med bifall till motionen 1972:1605 samt med anledning av Kungl. Maj:ts förslag, motionen 1972:1606 och motionen 1972:1611, alla motionerna såvitt nu var i fråga, som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanternas anförda om nytt system för priskompensation fr. o. m. budgetåret 1973/74 och i övrigt om inriktningen av det militära försvaret.

3. beträffande det militära försvarets fortsatta inriktning av herr Petersson i Gäddvik (m) och herr tredje vice talmannen Virgin (m), som ansett att utskottet under D 4 bort hemställa,

att riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna 1972:1605, 1972:1606 och 1972:1611, alla motionerna såvitt nu var i fråga, som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanternas anförda om inriktningen av det militära försvaret.

4. beträffande civilförsvarets fortsatta inriktning av herrar Petersson i Gäddvik (m), Gustafsson i Stenkyrka (c), Enskog (fp) och Glimnér (c), herr tredje vice talmannen Virgin (m) samt herrar Gernandt (c) och Wedén (fp), som ansett att utskottet under E 4 bort hemställa.

att riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna 1972:1605 och 1972:1606, båda motionerna såvitt nu var i fråga, som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anfört om inriktningen av civilförsvaret.

Nr 91

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

Punkten 2

Ändrad grundutbildning m. m. för värnpliktiga

I propositionen 1972:75 hade Kungl. Maj:t (s. 125–187) föreslagit riksdagen att dels anta inom försvarsdepartementet upprättade förslag till lag om ändring i värnpliktslagen (1941:967) och lag om ändring i lagen (1966:413) om vapenfri tjänst, dels godkänna de ändrade grunder för bistånds- och katastrofutbildning av värnpliktiga m. fl. som departementschefen angett.

I detta sammanhang hade behandlats motionen 1972:1609 av herr Hermansson m. fl. (vpk) såvitt avsåg hemställan att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde förslag om att värnpliktiga som beviljats vapenfri tjänst fick lika lång tjänstgöringstid som genomsnittligt gällde för andra meniga värnpliktiga.

Utskottet hemställde

att riksdagen

A. skulle anta de vid propositionen 1972:75 fogade förslagen till

1. lag om ändring i värnpliktslagen (1941:967),

2. lag om ändring i lagen (1966:413) om vapenfri tjänst,

B. godkände de ändrade grunder för bistånds- och katastrofutbildning av värnpliktiga m. fl. som departementschefen angett,

C. skulle avslå motionen 1972:1609 såvitt nu var i fråga.

Punkten 3

Förbättrade värnpliktsförmåner

I propositionen 1972:75 hade Kungl. Maj:t (s. 188–192) föreslagit riksdagen att dels godkänna vad departementschefen förordat beträffande förmåner åt värnpliktiga m. fl., dels anta ett inom försvarsdepartementet upprättat förslag till lag om ändring i familjebidragsförordningen (1946:99).

I detta sammanhang hade behandlats

dels motionen 1972:952 av herr Gernandt (c),

dels motionen 1972:956 av herr Måbrink och fru Ryding (vpk), såvitt nu var i fråga,

dels motionen 1972:1609 av herr Hermansson m. fl. (vpk) såvitt avsåg hemställan att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde förslag om väsentliga förbättringar av de värnpliktigas ekonomiska situation,

dels motionen 1972:1612 av herr Svanström m. fl. (c).

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

Utskottet hemställde
att riksdagen

1. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionen 1972:1612 såvitt avsåg ytterligare höjning av penningbidrag och förbättring av sociala förmåner godkände vad departementschefen förordat beträffande förmåner åt värnpliktiga m. fl.,
2. skulle anta det vid propositionen 1972:75 fogade förslaget till lag om ändring i familjebidragsförordningen (1946:99),
3. skulle avslå motionen 1972:952,
4. skulle avslå motionerna 1972:956 och 1972:1609, båda motionerna såvitt nu var i fråga,
5. skulle avslå motionen 1972:1612 såvitt avsåg andra yrkanden än om ytterligare höjning av penningbidrag och förbättring av sociala förmåner.

Punkten 4

Ramberäkningar för budgetåret 1972/73 m. m.

I propositionen 1972:75 hade Kungl. Maj:t (s. 193—199) föreslagit riksdagen att

1. för budgetåret 1972/73 fastställa utgiftsramen för det militära försvaret till 6 951 705 000 kronor och för civilförsvaret till 126 800 000 kronor,
2. bemyndiga Kungl. Maj:t att vid behov medge överskridande av civilförsvarets utgiftsram för budgetåret 1972/73 med ett belopp av högst 18 000 000 kronor för att fullfölja gjorda åtaganden beträffande bidrag till skyddsrummbyggnad m. m.,
3. bemyndiga Kungl. Maj:t att i enlighet med de principer departementschefen redovisat justera utgiftsramen för det militära försvaret för budgetåret 1972/73 på grund av över- eller underutnyttjande av utgiftsramen för budgetåret 1971/72,
4. bemyndiga Kungl. Maj:t att i enlighet med vad departementschefen anfört under budgetåret 1972/73 medge överskridande av utgiftsramarna för det militära försvaret och civilförsvaret om det behövdes av beredskaps- eller konjunkturskäl,
5. bemyndiga Kungl. Maj:t att inrätta sju ordinarie tjänster för försvarsområdesbefälhavare på aktiv stat med beteckningen o,
6. bemyndiga Kungl. Maj:t att i enlighet med vad departementschefen anfört medge att tjänster för flottiljchef i Co 1 fick finnas inrättade utöver fastställd organisation.

I propositionen 1972:1 bilaga 6 hade Kungl. Maj:t (s. 14—15 i utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 3 januari 1972) föreslagit riksdagen att medge att det på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1962/63 anvisade reservationsanslaget Utredningar rörande förflyttning av vissa förband från Järvafältet m. m. och det senast för budgetåret 1967/68 under försvarets fastighetsfond uppförda investeringsanslaget Markförvärv för nya förläggings- och övningsområden för Svea livgarde och Svea ingenjörregemente disponerades även under budgetåret 1972/73.

I detta sammanhang hade behandlats

beträffande det militära försvaret

dels motionen 1972:1605 av herrar Antonsson (c) och Helén (fp) såvitt avsåg hemställan att riksdagen beslutade, såvida i motionens motivering förordat initiativ ej togs av utskottet under vårriksdagen, att anhålla hos Kungl. Maj:t om det anslag för det militära försvaret på tilläggsstat för budgetåret 1972/73 som erfordrades för att de enligt propositionen nr 75 avsedda försvarsansträngningarna för samma budgetår skulle kunna uppnås,

dels motionen 1972:1606 av herr Bohman m. fl. (m) såvitt avsåg hemställan att riksdagen skulle besluta

1. att för budgetåret 1972/73 fastställa utgiftsramen för det militära försvaret till 7 186 705 000 kronor, varav 110 000 000 kronor skulle utgå som kompensation för inträffade löne- och kostnadsökningar vartill hänsyn ej tagits i propositionen, samt 125 000 000 kronor till kostnader för materielanskaffning i enlighet med vad i motionen anförts,

2. att utom ramen anvisa ett anslag om 7 700 000 kronor för rationaliseringsinvesteringar i enlighet med vad i motionen anförts,

dels motionen 1972:1611 av herrar Romanus (fp) och Polstam (c) såvitt avsåg hemställan att riksdagen beslutade höja utgiftsramen för det militära försvaret för budgetåret 1972/73 med 120 miljoner kronor i jämförelse med förslaget i proposition 1972:75,

beträffande civilförsvaret

dels motionen 1972:1605 av herrar Antonsson (c) och Helén (fp) vari, såvitt nu var i fråga, hemställdes

1. att riksdagen under förslagsanslaget G 1 för 1972/73 beviljade ett anslag om 132 miljoner kronor i stället för 112 miljoner kronor och samtidigt beslutade att den särskilt anvisade medelsförbrukningen om 30 miljoner kronor under budgetåren 1972/73–1974/75, varav 18 miljoner kronor under budgetåret 1972/73, skulle utgå, varigenom den totala medelsförbrukningen på anslaget G 1 med 2 miljoner kronor kom att överskrida Kungl. Maj:ts förslag för budgetåret 1972/73,

2. att riksdagen beslutade att utgifter för byggnadsinvesteringar inom civilförsvarets fredsorganisation endast skulle belasta ramen ettdera över kapital- eller driftbudgeten,

dels motionen 1972:1606 av herr Bohman m. fl. (m) vari, såvitt nu var i fråga, hemställdes att riksdagen skulle besluta att fastställa utgiftsramen för civilförsvaret till 134 300 000 kronor varav 7 500 000 kronor för utökad anskaffning av skyddsmasker.

Utskottet hemställde

att riksdagen

A. beträffande ramberäkningen för det militära försvaret

1. som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anført med anledning av motionen 1972:1606 såvitt avsåg anslag för rationali-

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

seringsinvesteringar,

2. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionerna 1972:1606 och 1972:1611, båda motionerna såvitt nu var i fråga, för budgetåret 1972/73 fastställde utgiftsramen till 6 951 705 000 kronor,

3. skulle avslå motionen 1972:1605 såvitt avsåg anslag på tilläggsstat för budgetåret 1972/73,

B. beträffande ramberäkningen för civilförsvaret

1. skulle avslå motionen 1972:1605 såvitt avsåg utgifter för byggnadsinvesteringar,

2. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionerna 1972:1605 och 1972:1606, båda motionerna såvitt nu var i fråga, för budgetåret 1972/73 fastställde utgiftsramen till 126 800 000 kronor,

3. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionen 1972:1605 såvitt nu var i fråga bemyndigade Kungl. Maj:t att vid behov medge överskridande av civilförsvarets utgiftsram för budgetåret 1972/73 med ett belopp av högst 18 000 000 kronor för att fullfölja gjorda åtaganden beträffande bidrag till skyddsrumbyggande m. m.,

C. beträffande beräkning och jämkning av utgiftsramar

1. som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört om utgifter för den särskilda bistånds- och katastrofutbildningen,

2. bemyndigade Kungl. Maj:t att i enlighet med de principer som departementschefen redovisat justera utgiftsramen för det militära försvaret för budgetåret 1972/73 på grund av över- eller underutnyttjande av utgiftsramen för budgetåret 1971/72,

3. bemyndigade Kungl. Maj:t att i enlighet med vad departementschefen anfört under budgetåret 1972/73 medge överskridande av utgiftsramarna för det militära försvaret och civilförsvaret om det behövdes av beredskaps- eller konjunkturskäl,

D. beträffande vissa frågor med anledning av pensionsåldershöjning

1. bemyndigade Kungl. Maj:t att inrätta sju ordinarie tjänster för försvarsområdesbefälhavare på aktiv stat med beteckningen o,

2. bemyndigade Kungl. Maj:t att i enlighet med vad departementschefen anfört medge att tjänster för flottiljchef i Co 1 fick finnas inrättade utöver fastställd organisation,

E. beträffande utnyttjande av äldre anslag medgav att det på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1962/63 anvisade reservationsanslaget Utredningar rörande förflyttning av vissa förband från Järvafältet m. m. och det senast för budgetåret 1967/68 under försvarets fastighetsfond uppförda investeringsanslaget Markförvärv för nya förläggnings- och övningsområden för Svea livgarde och Svea ingenjörregemente disponerades även under budgetåret 1972/73.

Reservationer hade avgivits

5. beträffande ramberäkningar för budgetåret 1972/73 m. m. – militära försvaret av herrar Gustafsson i Stenkyrka (c), Enskog (fp), Glimnér (c), Gernandt (c) och Wedén (fp), som ansett

dels att utskottet under A 3 bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1972:1605 samt med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionen 1972:1611, båda motionerna

såvitt nu var i fråga, som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anfört om förslag från Kungl. Maj:t om medel på tilläggsstat för budgetåret 1972/73,

dels att utskottet under C 2 bort hemställa,

att riksdagen bemyndigade Kungl. Maj:t att justera utgiftsramen för det militära försvaret för budgetåret 1972/73 på grund av över- eller underutnyttjande av utgiftsramen för budgetåret 1971/72, med förbehåll att riksdagen borde underställas fråga om återbetalning av medel som utnyttjats utöver fastställd utgiftsram,

6. beträffande ramberäkningar för budgetåret 1972/73 m. m. – militära försvaret av herr Petersson i Gäddvik (m) och herr tredje vice talmannen Virgin (m), som ansett att utskottet under A 2 bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1972:1606 samt med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionen 1972:1611, båda motionerna såvitt nu var i fråga, för budgetåret 1972/73 fastställde utgiftsramen för det militära försvaret till 7 186 705 000 kronor,

7. beträffande ramberäkningar för budgetåret 1972/73 m. m. – civilförsvaret av herrar Petersson i Gäddvik (m), Gustafsson i Stenkyrka (c), Enskog (fp) och Glimnér (c), herr tredje vice talmannen Virgin (m) samt herrar Gernandt (c) och Wedén (fp), som ansett att utskottet under B 2 och B 3 bort hemställa,

att riksdagen

B 2. med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna 1972:1605 och 1972:1606, båda motionerna såvitt nu var i fråga, för budgetåret 1972/73 fastställde utgiftsramen i prisläge februari 1971 till 144 000 000 kronor,

B 3. med bifall till motionen 1972:1605 skulle avslå Kungl. Maj:ts förslag att bemyndiga Kungl. Maj:t att vid behov medge överskridande av civilförsvarets utgiftsram för budgetåret 1972/73 med ett belopp av högst 18 000 000 kronor för att fullfölja gjorda åtaganden beträffande bidrag till skyddsrumshyggande m. m.

Punkten 13

Arméförband: Materielanskaffning

I propositionen 1972:75 (punkt B 2 s. 217–221) hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att dels bemyndiga Kungl. Maj:t att medge att beställningar av materiel m. m. för arméförband fick läggas ut inom en kostnadsram av 700 000 000 kronor, dels till Arméförband: Materielanskaffning för budgetåret 1972/73 anvisa ett förslagsanslag av 551 000 000 kronor.

I detta sammanhang hade behandlats motionen 1972:1606 av herr Bohman m. fl. (m), vari, såvitt nu var i fråga, hemställts att riksdagen – under förutsättning av ökad utgiftsram för det militära försvaret – skulle besluta att anslagen till armén skulle ökas med sammanlagt 36 miljoner kronor med fördelning på anslagen Arméförband: Materielanskaffning och Arméförband: Forskning och utveckling.

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

Utskottet hemställde

1. att riksdagen bemyndigade Kungl. Maj:t att medge att beställningar av materiel m. m. för arméförband fick läggas ut inom en kostnadsram av 700 000 000 kronor,

2. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionen 1972:1606 såvitt nu var i fråga till Arméförband: Materielanskaffning för budgetåret 1972/73 anvisade ett förslagsanslag av 551 000 000 kronor.

Reservation hade avgivits

8. av herr Petersson i Gäddvik (m) och herr tredje vice talmannen Virgin (m) som – vid bifall till reservationen nr 6 – ansett att utskottet under 2 bort hemställa,

att riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen 1972:1606 såvitt nu var i fråga till Arméförband: Materielanskaffning för budgetåret 1972/73 anvisade ett förslagsanslag av 587 000 000 kronor.

Punkten 15

Arméförband: Forskning och utveckling

I propositionen 1972:75 (punkt B 4 s. 224–226) hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att dels bemyndiga Kungl. Maj:t att medge att forskning och utveckling för arméförband fick beställas inom en kostnadsram av 45 000 000 kronor, dels till Arméförband: Forskning och utveckling för budgetåret 1972/73 anvisa ett förslagsanslag av 49 000 000 kronor.

Under punkten 13 hade behandlats motionen 1972:1606 av herr Bohman m. fl. (m), såvitt nu var i fråga.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen bemyndigade Kungl. Maj:t att medge att forskning och utveckling för arméförband fick beställas inom en kostnadsram av 45 000 000 kronor,

2. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionen 1972:1606, såvitt nu var i fråga, till Arméförband: Forskning och utveckling för budgetåret 1972/73 anvisade ett förslagsanslag av 49 000 000 kronor.

Reservation hade avgivits

9. av herr Petersson i Gäddvik (m) och herr tredje vice talmannen Virgin (m), som – vid bifall till reservationen nr 6 – ansett att utskottet utöver 1 och 2 bort hemställa under 3,

att riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen 1972:1606, såvitt nu var i fråga, som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna under punkten 13 anfört om fördelning av medel mellan anslag till materielanskaffning och anslag till forskning och utveckling.

Punkten 18

Marinförband: Materielanskaffning

I propositionen 1972:75 (punkt C 2 s. 233--238) hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att dels bemyndiga Kungl. Maj:t att medge att beställningar av materiel m. m. för marinförband fick läggas ut inom en kostnadsram av 600 000 000 kronor, dels till Marinförband: Materielanskaffning för budgetåret 1972/73 anvisa ett förslagsanslag av 340 000 000 kronor.

I detta sammanhang hade behandlats
dels motionen 1972:960 av herr Oskarson m. fl. (m, c, fp),
dels motionen 1972:1606 av herr Bohman m. fl. (m), vari, såvitt nu var i fråga, hemställts att – under förutsättning av ökad utgiftsram för det militära försvaret – anslagen till marinen skulle ökas med sammanlagt 18 miljoner kronor med fördelning på anslagen Marinförband: Materielanskaffning samt Marinförband: Forskning och utveckling.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen bemyndigade Kungl. Maj:t att medge att beställningar av materiel m. m. för marinförband fick läggas ut inom en kostnadsram av 600 000 000 kronor,

2. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionerna 1972:960 och 1972:1606, sistnämnda motion såvitt nu var i fråga, till Marinförband: Materielanskaffning för budgetåret 1972/73 anvisade ett förslagsanslag av 340 000 000 kronor.

Reservation hade avgivits

10. av herr Petersson i Gäddvik (m) och herr tredje vice talmannen Virgin (m) som – vid bifall till reservationen nr 6 – ansett att utskottet under 2 bort hemställa,

att riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts förslag, med avslag på motionen 1972:960 och med bifall till motionen 1972:1606, sistnämnda motion såvitt nu var i fråga, till Marinförband: Materielanskaffning för budgetåret 1972/73 anvisade ett förslagsanslag av 358 000 000 kronor.

Punkten 20

Marinförband: Forskning och utveckling

I propositionen 1972:75 (punkt C 4 s. 241–243) hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att dels bemyndiga Kungl. Maj:t att medge att forskning och utveckling för marinförband fick beställas inom en kostnadsram av 40 000 000 kronor, dels till Marinförband: Forskning och utveckling för budgetåret 1972/73 anvisa ett förslagsanslag av 42 000 000 kronor.

Under punkten 18 hade behandlats motionen 1972:1606 av herr Bohman m. fl. (m), såvitt nu var i fråga.

Nr 91

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

Utskottet hemställde

1. att riksdagen bemyndigade Kungl. Maj:t att medge att forskning och utveckling för marinförband fick beställas inom en kostnadsram av 40 000 000 kronor,
2. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionen 1972:1606 såvitt nu var i fråga till Marinförband: Forskning och utveckling för budgetåret 1972/73 anvisade ett förslagsanslag av 42 000 000 kronor.

Reservation hade avgivits

11. av herr Petersson i Gäddvik (m) och herr tredje vice talmannen Virgin (m) som – vid bifall till reservationen nr 6 – ansett att utskottet utöver 1 och 2 bort hemställa under 3,

att riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen 1972:1606, såvitt nu var i fråga, som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna under punkten 13 anfört om fördelning av medel mellan anslag till materielanskaffning och anslag till forskning och utveckling.

Punkten 23

Flygvapenförband: Materielanskaffning

I propositionen 1972:75 (punkt D 2 s. 252–256) hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att dels bemyndiga Kungl. Maj:t att medge att beställningar av materiel m. m. för flygvapenförband fick läggas ut inom en kostnadsram av 855 000 000 kronor, dels till Flygvapenförband: Materielanskaffning för budgetåret 1972/73 anvisa ett förslagsanslag av 816 244 000 kronor.

I detta sammanhang hade behandlats motionen 1972:1606 av herr Bohman m. fl. (m) vari, såvitt nu var i fråga, hemställts att – under förutsättning av ökad utgiftsram för det militära försvaret – anslagen till flygvapnet skulle ökas med sammanlagt 71 miljoner kronor med fördelning på anslagen Flygvapenförband: Materielanskaffning samt Flygvapenförband: Forskning och utveckling.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen bemyndigade Kungl. Maj:t att medge att beställningar av materiel m. m. för flygvapenförband fick läggas ut inom en kostnadsram av 855 000 000 kronor,
2. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionen 1972:1606 såvitt nu var i fråga till Flygvapenförband: Materielanskaffning för budgetåret 1972/73 anvisade ett förslagsanslag av 816 244 000 kronor.

Reservation hade avgivits

12. av herr Petersson i Gäddvik (m) och herr tredje vice talmannen Virgin (m) som – vid bifall till reservationen nr 6 – ansett att utskottet under 2 bort hemställa,

att riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen 1972:1606 såvitt nu var i fråga till Flygvapenförband: Materielanskaffning för budgetåret 1972/73 anvisade ett förslagsanslag av 887 244 000 kronor.

Punkten 25

Flygvapenförband: Forskning och utveckling

I propositionen 1972:75 (punkt D 4 s. 259–262) hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att dels bemyndiga Kungl. Maj:t att medge att forskning och utveckling för flygvapenförband fick beställas inom en kostnadsram av 895 000 000 kronor, dels till Flygvapenförband: Forskning och utveckling för budgetåret 1972/73 anvisa ett förslagsanslag av 395 000 000 kronor.

I detta sammanhang hade behandlats

dels motionen 1972:1607 av herr Gustavsson i Nässjö m. fl. (s),

dels motionen 1972:1613 av fru Theorin m. fl. (s) såvitt avsåg hemställan att riksdagen uttalade att vid planeringen för det framtida försvaret tekniskt avancerade tunga attackplan (s. k. flygplan 80) uteslöts.

Under punkten 23 hade behandlats motionen 1972:1606 vari, såvitt nu var i fråga, hemställts att – under förutsättning av ökad utgiftsram för det militära försvaret – flygvapnets anslag skulle ökas till materielanskaffning samt forskning och utveckling.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:1607,
2. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:1613 såvitt nu var i fråga,
3. att riksdagen bemyndigade Kungl. Maj:t att medge att forskning och utveckling för flygvapenförband fick beställas inom en kostnadsram av 895 000 000 kronor,
4. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag på motionen 1972:1606 såvitt nu var i fråga till Flygvapenförband: Forskning och utveckling för budgetåret 1972/73 anvisade ett förslagsanslag av 395 000 000 kronor.

Reservation hade avgivits

13. av herr Petersson i Gäddvik (m) och herr tredje vice talmannen Virgin (m) som – vid bifall till reservationen nr 6 – ansett att utskottet utöver 1–4 bort hemställa under 5,

att riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen 1972:1606, såvitt nu var i fråga, som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna under punkten 13 anfört om fördelning av medel mellan anslag till materielanskaffning och anslag till forskning och utveckling.

Vid denna punkt hade avgivits ett särskilt yttrande av herr Petersson i Gäddvik (m) och herr tredje vice talmannen Virgin (m).

*Punkten 30**Försvarets radioanstalt*

I propositionen 1972:75 (punkt F 6 s. 278–279) hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att till Försvarets radioanstalt för budgetåret 1972/73 anvisa ett förslagsanslag av 54 000 000 kronor. I en särskild promemoria som överlämnats till försvarsutskottet hade därjämte redovisats vissa förslag rörande radioanstaltens organisation.

I detta sammanhang hade behandlats motionen 1972:1605 av herrar Antonsson (c) och Helén (fp) vari, såvitt nu var i fråga, hemställts att riksdagen beslutade höja anslaget till Försvarets radioanstalt med 3,8 miljoner kronor till 57,8 miljoner kronor.

Utskottet hemställde

att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionen 1972:1605 såvitt nu var i fråga till Försvarets radioanstalt för budgetåret 1972/73 anvisade ett förslagsanslag av 54 000 000 kronor.

Reservation hade avgivits

14. av herrar Gustafsson i Stenkyrka (c), Enskog (fp), Glimmér (c), Gernandt (c) och Wedén (fp) som ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen 1972:1605 såvitt nu var i fråga till Försvarets radioanstalt för budgetåret 1972/73 anvisade ett förslagsanslag av 57 800 000 kronor.

*Punkten 36**Civilförsvaret*

I propositionen 1972:75 (punkt G 1 s. 286--294) hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att dels bemyndiga Kungl. Maj:t att medge att civilförsvarsmateriel fick beställas inom en kostnadsram av 8 500 000 kronor, dels bemyndiga Kungl. Maj:t att medge att statsbidrag fick utgå för anskaffning av skyddsrum m. m. inom en kostnadsram av 11 500 000 kronor, dels till Civilförsvaret för budgetåret 1972/73 anvisa ett förslagsanslag av 112 000 000 kronor.

I detta sammanhang hade behandlats

dels motionen 1972:1569 av herr Westberg i Ljusdal m. fl. (fp),
dels motionen 1972:1605 av herrar Antonsson (c) och Helén (fp) vari, såvitt nu var i fråga, hemställts om ändrad medelstilldelning till civilförsvarets anslag i driftbudgeten,
dels motionen 1972:1606 av herr Bohman m. fl. (m) vari, såvitt nu var i fråga, hemställts att – under förutsättning av ökad utgiftsram för civilförsvaret – riksdagen skulle besluta att anslå 7 500 000 kronor för utökad anskaffning av skyddsmasker.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:1569,

2. att riksdagen bemyndigade Kungl. Maj:t att medge att civilförsvarsmateriel fick beställas inom en kostnadsram av 8 500 000 kronor,

3. att riksdagen bemyndigade Kungl. Maj:t att medge att statsbidrag fick utgå för anskaffning av skyddsrum m. m. inom en kostnadsram av 11 500 000 kronor,

4. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionerna 1972:1605 och 1972:1606, båda motionerna såvitt nu var i fråga, till Civilförsvar för budgetåret 1972/73 anvisade ett förslagsanslag av 112 000 000 kronor.

Reservation hade avgivits

15. av herrar Petersson i Gäddvik (m), Gustafsson i Stenkyrka (c), Enskog (fp) och Glinnér (c), herr tredje vice talmannen Virgin (m) samt herrar Gernandt (c) och Wedén (fp), som – vid bifall till reservationen nr 7 – ansett att utskottet under 4 bort hemställa,

att riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna 1972:1605 och 1972:1606, båda motionerna såvitt nu var i fråga, till Civilförsvar för budgetåret 1972/73 anvisade ett förslagsanslag av 138 000 000 kronor.

Herr PETERSSON i Gäddvik (m):

Herr talman! Jag tror att alla i Sverige är överens om att det för att vår neutralitetspolitik skall respekteras och landets oberoende kunna bevaras fordras ett starkt totalförsvar, ett försvar som har sådan styrka och sammansättning att försvarskunniga både inom och utom vårt eget land anser att angrepp mot Sverige inte av någon tänkbar angripare kan bedömas vara lönsamt. Det är ett grundläggande krav att vårt försvar skall ha den av alla svenskar önskade fredsbevarande förmågan.

Ibland hör man uttalanden om att intresset för säkerhets- och försvarsfrågor är litet hos svenska folket. Man hör sägas att det är några relativt få politiker och experter som debatterar dessa frågor men att det övervägande antalet svenskar, både yngre och äldre, är ointresserade, kanske likgiltiga.

Personligen är jag helt övertygad om att de flesta svenskar vill fortsätta att leva i ett demokratiskt styrt land som för neutralitetspolitik, men jag har många gånger frågat mig hur många som egentligen har klart för sig det ovillkorliga sambandet mellan trovärdiga svenska neutralitetsförklaringar och ett starkt totalförsvar.

Det kan därför vara av värde att påminna om den senaste undersökningen om försvarsattityder som gjorts av beredskapsnämnden för psykologiskt försvar i samarbete med SIFO.

Undersökningen, som publicerades i slutet av förra året och avsåg ungdom mellan 12 och 24 år, visar en stor samstämmighet med tidigare liknande undersökningar som berört äldre åldersgrupper. Av de tillfrågade, som hade någon åsikt, ville 46 procent bibehålla försvarets styrka oförändrad, 14 procent ville öka kostnaderna, och 26 procent ville minska dem. Svenska folkets flertal, och glädjande nog även ungdomens flertal, vill tydligen ha ett starkt totalförsvar till skydd för vår självbestämmanderätt.

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

Försvarsministern och andra har gång på gång även under de senare åren betygat vilken fördel det är för omvärldens tilltro till vår försvarsvilja att det råder samförstånd i stort mellan de demokratiska partierna i fråga om vad säkerhetspolitik kräver både i pengar och i personliga uppoffringar. Försvarsministerns säkerhetspolitiska uttalanden i propositionen 75 om försvarets fortsatta inriktning, den som vi nu behandlar, liksom utrikesministerns säkerhetspolitiska uttalanden i utrikesdebattens regeringsdeklaration pekar på att regeringens syn på försvarets fortsatta roll inom neutralitetspolitiken inte har förändrats. Skillnaderna i den senaste försvarsutredningen mellan de olika partirepresentanternas uppfattning i anslagsfrågor föreföll inte heller oöverkomliga.

Därför kom regeringens ställningstaganden i propositionen 75 överraskande. Många hoppades dock att det skulle vara möjligt att under utskottsbehandlingen, bl. a. genom överenskommelse om anslagshöjningar, vinna ett brett samförstånd om det framtida försvaret. Tyvärr blev så inte fallet, utan regeringen räknar tydligen med kommunisternas röststöd för att genomdriva propositionen.

Överbefälhavaren har i en tjänsteskrivelse av den 20 april redovisat sin syn på konsekvenserna av regeringens förslag. ÖB konstaterar att den i propositionen angivna kostnadsramen i reellt planeringsinnehåll för femårsperioden motsvarar en ekonomisk nivå som är ca 150 miljoner kronor lägre än minskningsnivå 4 och att varken överbefälhavaren eller försvarsutredningen behandlat och utrett konsekvenserna av denna låga nivå. Överbefälhavaren konstaterar att om de i propositionen angivna ekonomiska förutsättningarna icke förbättras måste försvarets uppgifter ändras.

Den bristande balansen mellan mål och medel är uppenbar, och det anser jag vara allvarligt även av det skälet att det nya planeringssystemet för försvaret förutsätter att man skall få en sådan balans. Den balansen har ju efter hand blivit rubbad mer och mer under vintern och våren — stora merkostnader för löner har klarlagts och förryckt bilden. Konsekvenserna för det militära försvaret blir synnerligen genomgripande såväl under de närmaste åren som på längre sikt.

Vad innebär regeringens försvarsproposition, om den förutsedda årliga prövningen av anslagsramarna inte leder till förbättringar? Ja, enligt överbefälhavaren minskar antalet brigader från nuvarande ca 30 till ca 13. Flygets jaktdivisioner måste minskas med mer än hälften. Flygspaningen måste begränsas till vissa delar av omgivande havsområden. Kvalificerat luftvärn kommer att saknas inom delar av landet. Antalet ubåtar minskar med ca 50 procent. Under den närmaste femårsperioden kommer ungefär två tredjedelar av arméns lokalförsvarsförband och en tredjedel av marinens och flygvapnets förband inte att kunna repetitionsutbildas.

Vad skulle denna utveckling innebära för möjligheterna att försvara landet? Enligt försvarsutredningen är övre Norrland och Sydsverige (Östersjöutloppen) de troligen mest intressanta områdena för stormakterna. Även Gotland och östra Mellansverige fordrar ett gott militärt skydd. I Sydsverige finns inget djup för att fördröja en angripare. Antingen hejdas han på stranden eller kan han efter hand utveckla full styrka med sina pansarförband, som har lämplig terräng längs Västkusten upp mot

Göteborg. I en hotsituation torde vi behöva kraftsamla kvarvarande delar av brigader, flotta och flyg till södra Sverige och ordna bästa möjliga bevakning i östra Mellansverige och på Gotland – eller tvärtom. Räcker resurserna för kraftig fördröjning i ena riktningen och försvar i den andra?

Vad blir då kvar för Norrlands försvar? Flottan kan ju operera endast i begränsad omfattning i Bottenviken – om isläget tillåter och antal förband räcker till. Flygvapnet får ju endast ett begränsat antal divisioner kvar. Hur många av dessa kan avdelas till övre Norrland?

Vilka resurser får armén kvar för Norrlands försvar, om antalet brigader minskar till ca 13? Skall vi anta att högst en tredjedel av brigaderna kan avdelas för hela Norrlands försvar? Djup för fördröjning finns ju endast i Norrland. Kan då ÖB välja annan kraftsamling än till de mest känsliga områdena söder om Dalälven? Balansen i Nordkalottområdet är lika känslig som inom andra områden.

Vad innebär ett så svagt svenskt försvar av Norrland som vi då får för trovärdigheten i neutralitetspolitiken? Vi vet att en av världens största militära baser finns i Murmansk vid Ishavskusen och att en nyckelfråga för de båda stormaktsblocken blir om Sovjetunionens marinstridskrafter där kan nå ut i Atlanten och angripa förbindelserna USA–Västeuropa. Min slutsats är att vi även i övre Norrland måste ha ett så starkt försvar att varken öst eller väst frestas att utnyttja denna del av vårt land för sina syften. Tyvärr synes regeringens förslag inte ge möjlighet härtill.

Herr talman! Vi är eniga om att en bibehållen svensk försvarsmaterielindustri är av stort värde för att vi som ett neutralt land i tillräcklig grad skall kunna vara oberoende av utländska leverantörer. Men chefen för försvarets materielverk framhåller som en ofrånkomlig följd av de av regeringen föreslagna kostnadsramarna att svensk försvarsindustri kommer att behöva uppge område efter område. Till detta vill jag tillägga att även regeringens synnerligen restriktiva inställning till export av svensk försvarsmateriel har återverkningar både på kostnaderna för försvaret och på våra möjligheter att inom landet ha en högklassig försvarsmaterielindustri. Det finns uppenbara risker för att denna industri – ofta starkt specialiserad och belägen i bygder utan alternativa sysselsättningsmöjligheter – kommer att nödgas avskeda ett stort antal anställda. Den totala effekten från samhällsekonomisk synpunkt blir inte vad anslagsminskningarna till försvaret synes antyda.

Även när det gäller civilförsvaret är regeringens planeringsramar och anslagsbelopp otillfredsställande. Enligt civilförsvarsstyrelsen innebär den föreslagna utgiftsramen på obestämd tid framåt sämre handlingsmöjligheter för statsmakterna att påverka hot- och krissituationer. Brister i fråga om skyddsmasker och skyddsrum med skydd mot ABC-stridsmedel liksom otillräckliga undsättningsresurser synes komma att medföra att civilförsvarets möjligheter att skydda befolkningen i kris- och krigslägen blir otillräckliga.

Herr talman! Alla dessa negativa effekter av regeringens förslag i fråga om vårt framtida försvar gör att vi i moderata samlingspartiet reserverat oss på en rad punkter i föreliggande betänkande. Vi delar den oro som kommit fram i såväl överbefälhavarens som civilförsvarsstyrelsens yttran-

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

de över regeringsförslaget liksom i skrivelser från försvarets frivilligorganisationer med deras hundratusentals medlemmar. Det är därför vi föreslår att anslagen kommande budgetår skall ökas med bortåt 250 miljoner kronor, trots att vi är minst lika medvetna som socialdemokraterna om det svenska folkets skattetrötthet. Vi har därför under vårriksdagen framlagt prutningsförslag på ett stort antal anslagsposter, som sammanlagt uppgår till större belopp än ökningen av anslaget till det militära försvaret och till civilförsvaret.

Försvarsutskottet har fått ett stort antal skrivelser från olika frivilligorganisationer, verksamma inom försvaret. Samtliga skrivelser har som genomgående tema angelägenheten av att försvaret får sådan styrka och effekt att det blir meningsfullt. Ett citat: "Försvaret måste alltid utformas så att det inger förtroende hos medborgarna och i omvärlden. Finns inte ett sådant förtroende i det egna landet, saknas underlag för försvarsviljan."

Vi har med rätta varit överens om att det har varit av stort värde att i runt tal en miljon svenskar i olika frivilligorganisationer fortbildar sig för sina viktiga uppgifter inom vårt värnpliktsförsvaret. Dessa organisationer och deras medlemmar har också en avgörande betydelse när det gäller att vidmakthålla och stärka försvarsviljan hos vårt folk. Vad händer med försvarsviljan om medlemmarna inte känner förtroende för försvarets styrka och effekt i händelse av konflikt med en angripare? Om försvaret får sämre betingelser, ökar riskerna för att dessa försvarsintresserade och försvarskunniga ifrågasätter om deras personliga insatser är meningsfulla. Detta tvivel kan medföra starkt negativa återverkningar på den frivilliga befälsutbildningen med åtföljande sänkning av förbandens kvalitet utöver den som följer av minskad värnpliktsutbildning och sämre utrustning. Hur går det då med hela svenska folkets försvarsvilja, om förtroendet för försvarets krigsavhållande förmåga allvarligt minskar? Vilka siffror kommer beredskapsnämnden för psykologiskt försvar att kunna redovisa, om regeringens förslag för försvarets fortsatta inriktning kommer att fullföljas?

Enligt min mening är den mest oroande reaktionen inför det beslut socialdemokraterna med kommunisternas stöd nu tydligen avser att genomdriva att de mest försvarskunniga och mest försvarsintresserade i Sverige tvivlar på att regeringens försvarsanslag räcker till för ett försvar, som kan ge oss fortsatt fred och fortsatt frihet inte bara i dag utan också i en ovisst framtid. Det försvar vi i dag beslutar om är det försvar vi skall förlita oss på även under 1980-talet.

Herr talman! Den nedgång i försvarskraft som blir följderna av utskottsmajoritetens förslag står inte i rimlig proportion till de besparingar som crånås. Med den måttfulla ökningen av anslagen som vi föreslår kan en mycket betydande del av skadeverkningarna undvikas. Vi i moderata samlingspartiet vill att planeringsramen skall vidgas i enlighet med vad som anförts i vår reservation 3. Vi är medvetna om att försvarseffekten och den framtida handlingsfriheten främst beror på den inriktning som fastställs i planeringen. Den av oss föreslagna planeringsramen ligger något över M 1 (minskningsnivå 1 enligt ÖB). Denna nivå är den lägsta kostnadsram där – enligt ÖB – Jaktviggen kan inrymmas i ett

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

balanserat försvar. Enligt ÖB medför lägre kostnadsramar också att handlingsfriheten blir starkt begränsad. Departementschefen har inte heller i föreliggande proposition ens något så när kunnat ange konsekvenserna i olika avseenden av sina anslagsförslag. Vi har därför i reservationen I begärt att till 1973 års riksdag få en redovisning av handlingsfriheten för olika delar av försvaret och kostnaderna för särskilda återtagningsprogram.

Vårt särskilda yttrande avser studier av kommande flygplan, och vår grundinställning är att all projektering och anskaffning av flygplan liksom annan materiel bör ske från utgångspunkten av ett optimalt utbyte i stridsförmåga. Vi anser att "vi måste ha vapen som är farliga för fienden".

Herr talman! Som framgår bl. a. av bilagor till det betänkande vi nu behandlar har försvarets andel av såväl bruttonationalprodukten som statsutgifterna fortlöpande minskat. Andelen av bruttonationalprodukten har från 1961/62 till 1971/72 minskat från 4,2 procent till 3,7 procent och andelen av statsutgifterna från 18,2 procent till 12,4 procent. Däremot har den delen av försvarets anslagspengar som går tillbaka till stat och kommun i form av skatt ständigt ökat. År 1961/62 kunde detta procenttal beräknas till ca 15 procent, medan det år 1971/72 utgjorde cirka 25 procent. Anmärkas kan att en tvåprocentig ökning av arbetsgivaravgiften direkt medför att ytterligare minst 35 miljoner kronor per år av försvarets anslag återgår till staten.

Av regeringens budgetsammanställning redovisad på olika samhällssektorer framgår att försvaret från 1971/72 till 1972/73 får avsevärt lägre procentuell anslagsökning än samtliga andra sektorer. Även med vårt förslag om höjda försvarsanslag kommer försvaret att få lägre procentuell höjning än samtliga andra samhällssektorer. Det är alltså inte försvarets ökande anslag som främst orsakat statens snabbt stigande behov av högre andel av skattebetalarnas inkomster. Det kan också belysas med att enligt samma budgetsammanställning beräknas statsutgifterna öka med över 7 600 miljoner kronor från budgetåret 1971/72 till budgetåret 1972/73. Även med moderata samlingspartiets förslag till ökade försvarsanslag utgör försvarets kostnadsökning mindre än 10 procent av den summan.

Herr talman! Med stöd av det anförda yrkar jag bifall till de vid försvarsutskottets betänkande fogade reservationer där mitt namn förekommer. I övrigt yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Herr GLIMNÉR (c):

Herr talman! Försvarsutskottets betänkande nr 17, som nu är föremål för kammarens behandling, utgör utskottets redovisning och förslag rörande Kungl. Maj:ts proposition nr 75 år 1972 angående försvarets fortsatta inriktning jämte i ärendet väckta motioner. Denna Kungl. Maj:ts proposition har ju som bakgrund 1970 års försvarsutrednings betänkande.

Förevarande fråga är en av denna riksdags större frågor, och helt naturligt har den under den gångna vintern varit föremål för studier och överväganden inom de politiska partierna och inom ett flertal organisationer med anknytning såväl till försvaret som till samhällslivet i övrigt.

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

Den har följts med intresse av både press och andra massmedia samt av den stora allmänheten alltsedan försvarskommittén framlade sitt betänkande.

Självfallet har den också uppmärksammats utanför vårt lands gränser, och det beslut som vi om några timmar går att fatta kommer också av omvärlden att bedömas efter och sättas i samband med våra enhälligt uttalade säkerhetspolitiska målsättningar.

Från centerpartiets sida noterar vi med tillfredsställelse de delar av utskottets betänkande där enighet kunnat uppnås. Jag syftar då på bedömningen av säkerhetspolitikens inriktning och målsättningen för totalförsvaret. Men på samma gång beklagar vi att det inte gått att uppnå enighet om det militära försvaret och civilförsvarets inriktning samt om de kostnadsramar som man vill ställa till förfogande för att uppnå försvarets målsättning. Vi beklagar från centerpartiets sida att det inte gått att uppnå en bred samling kring detta försvarsbeslut. Detta riktas såväl till dem som förordar en snävare kostnadsram som till dem som vill fastställa de högsta medelstildelningarna. Jag vill erinra om mittenpartiernas gemensamma partimotion nr 1605, som är en direkt inbjudan till resonemang för att ernå största möjliga samling i försvarsfrågan. Det är angeläget att understryka utskottets enighet omkring säkerhetspolitikens inriktning liksom den eniga bedömningen av läget i vår närmaste omvärld. Men det är enligt min mening lika angeläget att erinra om att vi inte lever i en helt fredlig värld och att situationer och händelser mycket snabbt kan förändra förhållandena i denna vår omvärld. Det är därför av den allra största betydelse att försvaret ges en sådan planeringsram att det skapas största möjliga handlingsfrihet beträffande dess utformning i framtiden.

Vi anser inte att de ramar som av utskottsmajoriteten föreslagits för det militära försvaret och civilförsvaret ger den handlingsfrihet som är önskvärd. Detta har vi från centerpartiet tillsammans med de övriga borgerliga partierna givit uttryck för i reservationen 1 till utskottets betänkande, där vi också förordar en analys och en redovisning för riksdagen av konsekvenserna beträffande handlingsfriheten med utgångspunkt i årets försvarsbeslut.

Det torde stå utom allt tvivel att man även inom försvaret måste eftersträva högsta möjliga effektivitet för minsta möjliga pengar. Från mittenpartierna har vi i reservationen 2 till utskottets betänkande anfört, att det nuvarande statsfinansiella läget medför att restriktivitet med statsutgifterna måste iaktas, vilket påverkar även de medel som avses för det militära försvaret. Från vårt håll anser vi att besparingar kan sökas i fredsorganisationen och i förvaltningsorganisationen. Vi noterar den rationaliseringsverksamhet som i dessa avseenden pågår och konstaterar med tillfredsställelse den beredvillighet som den högsta militärledningen härvidlag ådagalägger.

I reservationen 2 har vi pekat på de allvarliga konsekvenser för det militära försvarets utveckling, framför allt på längre sikt, som inträffar om propositionens förslag fastställs av riksdagen och om den förutsedda årliga omprövningen av utgiftsramarna inte leder till förbättringar.

I detta sammanhang är det värt att -- som herr Petersson i Gäddvik nu

har gjort – notera de konsekvenser som överbefälhavaren anser ofrånkomliga om riksdagen beslutar i enlighet med propositionen. Överbefälhavaren anger – som herr Petersson i Gäddvik också har påpekat – att inom armén kommer det totala antalet brigader att gå ned till omkring 40 procent av nuvarande antal. Därvid kommer endast en fjärdedel av infanteribrigaderna att kunna bibehållas och moderniseras. Flygvapnets jaktdivisioner måste minskas med mer än hälften. Flygspaningen måste begränsas till vissa delar av omgivande havsområden. Kvalificerat luftvärn kommer att saknas inom delar av landet. Antalet ubåtar reduceras med ca 50 procent, och överbefälhavaren anger att våra möjligheter att bekämpa en invasion över havet därigenom går ned väsentligt. Under den närmaste femårsperioden kommer omkring 70 procent av arméns lokalförsvarsförband och 30–50 procent av marinens och flygvapnets förband inte att kunna repetitionsutbildas. På ännu kortare tid kommer åtta flygdivisioner, samtliga luftrobotförband av typ Blodhunden och vissa radarstationer att behöva tas ur drift i förtid. Allt detta kommer givetvis att innebära en försvagning, och det medför också en minskning av den militära personalen.

Den här återgivna, av överbefälhavaren beskrivna utvecklingen kommer också att påverka möjligheterna för oss att inom vårt land upprätthålla en kvalificerad försvarsmedelsindustri av tillräcklig omfattning. Det torde stå över all diskussion att det är önskvärt att vi kan bibehålla denna industri inom landets gränser. Vi undviker därigenom med nödvändighet att i detta avseende bli beroende av utländska leverantörer; ett dylikt beroende skulle kunna få negativa verkningar beträffande tilltron till vår neutralitetspolitik hos andra stater. Detta är också en aspekt som har understrukits i propositionen, vilket jag noterar.

Om dagens försvarsbeslut blir i enlighet med propositionens och utskottsmajoritetens förslag så innebär detta inte bara minskning av militär personal, utan det får betydande verkningar på den civila sidan på många platser i landet. Det är inte utan anledning man inför detta försvarsbeslut känner oro inom de berörda företagen, inom kommuner där dessa företag är placerade och hos de enskilda människorna. Jag tillhör ett län där en av dessa industrier är belägen, och enligt vad jag erfarit har representanter för denna industri och från den kommun där industrin är belägen till såväl regeringen som arbetsmarknadsmyndigheterna redan framfört sin oro inför den befarade utvecklingen.

Av de uppgifter som vi fått i utskottet av försvarets materielverk har det framgått att påverkan på sysselsättningen blir betydligt kraftigare än som angetts i propositionen. Detta gäller t. ex. förenade fabriksverken, Karlskronaverket, Bofors, Telub och Saab-Scania samt en rad av underleverantörer till dessa företag. Man har angett att friställningar hotar redan under nästa budgetår och att verkningarna sedan kommer att öka.

Här måste givetvis samhället träda in för att minska verkningarna för de enskilda människorna, men vi skall vara medvetna om att det kan bli nog så besvärligt, inte minst om situationen på arbetsmarknaden är densamma som vi nu upplever. Och den minskade kostnad för samhället som är bakgrunden till förslaget kanske under sådana förhållanden inte

blir vad man tänkt sig. Från centerpartiet är vi medvetna om att den planeringsram som vi förordat inte kan avlägsna men väl mildra åtskilliga av dessa svårigheter, samtidigt som utsikterna att upprätthålla ett balanserat djupförsvar och tilltron till neutralitetspolitiken förbättras.

Herr talman! Detta försvarsbeslut och detta utskottsbetänkande innehåller många komponenter. Jag har här berört en del. Andra företrädare för centerpartiet kommer senare under dagen att beröra andra delar. Med det anförda, herr talman, får jag yrka bifall till de reservationer till försvarsutskottets betänkande nr 17 där mitt namn finns upptaget.

Herr ENSKOG (fp):

Herr talman! Vi har i vårt land varit vana vid att vi varit överens om att Sverige skall ha ett starkt försvar som stöd för vår neutralitetspolitik. Vi har också i stort sett varit överens om vår försvarsorganisation, som varit så avpassad att den inte lämnat några medvetna luckor i fråga om försvarseffekt i en stridsmiljö, där insats sker med konventionella vapen. Vi har också tidigare i stort sett varit överens om kostnaderna för vårt försvar.

Tyvärr har denna enighet inte kunnat uppnås detta år, trots att vi från de båda mittenpartierna i vår gemensamma motion erbjöd samförstånds-lösningar på en måttligt högre nivå än den som angavs i propositionen. Några möjligheter till överenskommelse i försvarsutskottet förelåg inte, eftersom socialdemokraterna inte kunde tänka sig att gå med på någon förhöjning av anslagen för det närmaste budgetåret eller någon ökning av planeringsramen för de närmaste fem åren.

Jag beklagar detta, men felet är inte vårt. Följden har nu blivit att vi fått ett utskottsbetänkande med dels en majoritetsskrivning som kan röstas igenom med vänsterpartiet kommunisternas hjälp, dels reservationer på ett antal viktiga punkter från de demokratiska oppositionspartiernas representanter i utskottet. Majoriteten har i likhet med Kungl. Maj:t föreslagit planeringsramen till 32 350 miljoner kronor i det prisläge som rådde februari 1971. För vår del föreslår vi i vår reservation att planeringsramen stegvis bör ökas till sammanlagt 33 600 miljoner kronor under femårsperioden.

En av anledningarna till differensen är att löneutvecklingen blev en helt annan än man tänkt sig när man förberedde propositionen. Det nu beräknade utfallet har blivit en brist som beräknas till mer än 1 000 miljoner kronor under femårsperioden, och man har inte räknat med någon kompensation härför vare sig i propositionen eller i majoritetsutlåtandet från försvarsutskottet.

Det är väl ingen som nu behöver sväva i tvivelsmål om att utfallet av den proposition som vi behandlar, propositionen 75, inte alls blir vad man hade tänkt sig när propositionen skrevs. Orsaken härtill är främst att utfallet av 1971 års lönerörelse medförde betydligt högre kostnader än vad man hade räknat med. De 9 procent som man räknade med blev ju i stället betydligt mera, 12–14 procent och i vissa fall ännu mer. När det gäller underhåll av materiel o. d. rör det sig om ända upp till 18–24 procent.

Eftersom lönerna måste betalas ut och man inte kan vidta så kraftiga rationaliseringsåtgärder att de motsvarar de höjda lönerna, så måste man spara på annat, och då blir det främst på materielsidan som besparingarna kommer att göras. På sikt kommer antalet försvarsanställda att minska med 5–8 procent enligt de förutsättningar för rationaliseringar som har redovisats. Detta räcker dock inte långt med de utgiftsramar som nu har angivits. Man måste vidta åtskilligt större besparingar, och detta får som sagt konsekvenser på materielanskaffningssidan men också inom försvarets organisation som helhet. Vi har i vår reservation anført som angeläget att det militära försvaret även fortsättningsvis skall vara ett balanserat djupförvar, innebärande bl. a. att avvägningsprogrammet ubåtar och attackflyg ej ges lägre prioritet än övriga program innehållande stridskrafter. Vidare har vi anført att en viss ökning av materielanskaffningen i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag bör ske samtidigt som besparingar skall eftersträvas inom fredsorganisationen. Beträffande minskning av personal, främst inom förvaltningsorganisationen, delar vi departementschefens uppfattning.

Det skulle bli *mycket* allvarliga konsekvenser för det militära försvarets utveckling, speciellt på längre sikt, om propositionen fastställes av riksdagen i oförändrat skick och om den förutsedda årliga omprövningen av utgiftsramarna inte leder till förbättringar. Genom för det första otillräcklig priskompensation och för det andra faktiska kostnadsökningar för förbättrade förmåner samt för det tredje som följd av att 1971 års avtal inte kompenseras i full omfattning blir det reella utfallet inte oväsentligt lägre än den ram som förutsattes i minskningsnivå M 4 i försvarsutredningens betänkande – en nivå som utredningen inte fann anledning att närmare behandla. Härigenom har en helt ny avvägnings-situation uppstått. Inga studier har gjorts, och inga planer finns för närvarande utarbetade för en så låg ekonomisk ram. Långt större reduceringar av framför allt arméns krigsorganisation är nödvändiga än som hittills förutsatts i långsiktplaneringen, och en betydande nedgång i operativ styrka blir nödvändig och måste inledas redan under den här programplanepreioden, som omfattar åren 1972–1977.

Man frågar sig också med oro vad som blir följderna av den fördubblade löneskatten, som enligt alla tecken kommer att drabba oss som följd av det beslut socialdemokraterna med hjälp av vpk kommer att rösta igenom i morgon. Även denna pålaga kommer att drabba försvaret. Blir det någon kompensation för dessa även av författarna till propositionen helt oförutsedda utgifter, eller skall de också betalas genom ännu större nedskärningar? Hur stort belopp kommer löneskatten att röra sig om för försvarets del?

Vad blir det på sikt för följd av de nödtvungna begränsningar som måste vidtas om propositionen antas? Vi har här hört av de båda föregående talarna, som refererade till överbefälhavarens uttalande, att begränsningarna kommer att medföra kraftiga reduceringar. Jag vill här ange några av dem. Vi har också anført dem i vår reservation. Inom armén kommer det totala antalet brigader att nedgå till omkring 40 procent av nuvarande antal. Därvid kommer endast en fjärdedel av infanteribrigaderna att kunna bibehållas och moderniseras, flygvapnets

jaktdivisioner måste minskas med mer än hälften, flygspaningen måste begränsas till vissa delar av omgivande havsområden, kvalificerat luftvärn kommer att saknas inom delar av landet, antalet ubåtar reduceras med ca 50 procent osv. Allt detta medför att vi kommer att skaffa mindre materiel än vi har gjort tidigare.

Hur påverkas då vår försvarsindustri? Ja, vi får räkna med att det blir en minskning av de anställda på 7 000–8 000 personer, enligt uppgifter som har anförts från försvarets materielverk och från industrihåll, något lägre enligt försvarsministerns uppgifter. Den direkta försvarsindustrin drabbas med en minskning av 5 000–6 000 personer och underleverantörerna med kanske ett par tusen. I tillverkningsledet kommer underleverantörerna att drabbas först, eftersom det är de som ofta används i rent kapacitetsutjämnande syfte. Underleverantörerna har ju betydligt svårare att skaffa ersättningsarbete i branschen än övrig industri har. Det blir ett mycket stort problem för vår industri att klara av den omställning det här är fråga om. Det har framförts att det är önskvärt att man får längre tid på sig för denna omställning. Ingen kunde ju räkna med att nedskärningen skulle bli så kraftig som den nu har redovisats. Detta gör att industrin får det mycket svårt att sysselsätta sin personal, allra helst som vi är inne i en period med stor arbetslöshet redan förut och man har svårt att få avsättning för sina produkter.

Ett bifall till vår reservation skulle medföra att man fick en total organisation av vårt försvar som visserligen är mindre än den vi har men dock avsevärt bättre än den som föreslås från majoritetens sida. Och dessutom fick industrin andrum för den nedskärning som även med vårt förslag måste vidtas.

För industrin betyder kontinuiteten i en verksamhet mycket. Man kan inte göra tvåra omkastningar. Man måste ha en viss volym att arbeta med för att få så bra resultat som möjligt. Svenskt försvar har varit respekterat i världen – och det har ökat trovärdigheten i vår neutralitetspolitik – inte minst på grund av dess moderna utrustning, som till stor del har skapats inom Sverige.

Det är givet att skall vår försvarsindustri kunna arbeta vidare, så måste den bygga på att kunna leverera till Sverige. Kan den inte leverera till Sverige, blir det svårt att sälja till andra länder.

En nedbantning av försvarsbeställningarna kostar också pengar, inte minst därför att utvecklingskostnader liksom andra fasta kostnader måste betalas, och det medför ett höjt styckepris. Ett flygplan eller en kanon eller ett fartyg kostar olika mycket, beroende på hur stor serie som kommer att tillverkas. En omställning av en industri till annan produktion kommer också att medföra stora kostnader.

De resurser som vi har i vår svenska försvarsindustri med förnämlig teknisk utrustning, med skickliga konstruktörer, med fina laboratorier och med en kunnig arbetarstam, som är inriktad just på denna typ av verksamhet, där det krävs stor kunnighet och noggrannhet, skall vi vara rädda om. Det är inte lätt att hitta nya uppgifter för dessa industrier och deras personal. Skulle det bli så, att vi nu tvingas skära ned denna verksamhet högst avsevärt och friställa en del av den personal som är anställd vid dessa mycket högt kvalificerade industrier, kommer många av

de bästa bland de anställda att flytta till andra industrier, kanske till andra länder. Och skulle vi – vilket Gud förbjude – bli tvungna att än en gång rusta upp, tar det kanske ett årtionde att bygga upp en industri av den omfattning som vi har i dag. Det är alltså mycket stora ekonomiska och tekniska värden som står på spel, om vi i oförändrat skick bifaller den proposition som vi här behandlar och om man inte under kommande år snabbt tar igen den skada som kan bli följderna av beslutet.

Är det bättre att anslå något hundratal miljoner till AMS för att sysselsätta den del av dem som måste friställas och som inte kan få ny anställning omedelbart vid en friställning än att anslå motsvarande pengar direkt till försvaret? Det skulle medföra såväl ökad sysselsättning som ett bättre försvar – ett försvar som i ökad utsträckning skulle inge respekt för vår ställning som alliansfri stat i fred och neutral stat i krig.

Frågan om civilförsvaret behandlas i en trepartireservation, i vilken vi föreslår ett något högre anslag för det närmaste budgetåret liksom en ökad ram för femårsperioden. Det förhöjda anslaget skulle medge en fortsatt uppbyggnad av civilförsvaret, och det skulle också medge en anskaffning av ett högre antal skyddsmasker än vad som ryms inom Kungl. Maj:ts förslag. Då civilförsvarets möjligheter att skydda befolkningen för krigsskador är av väsentlig betydelse, inte minst från psykologisk synpunkt, för den fortsatta verksamheten i landet under krigstid, är det mycket angeläget att civilförsvaret ges de resurser som blir följderna av ett bifall till reservationen.

Vi har i utskottet också haft tillfälle att studera verkningarna av olika pris- och lönekomparationssystem inom det militära försvaret. Det har framförts i olika sammanhang att det under 1960-talet tillämpade systemet hade svagheten att inte tillräckligt stimulera ansträngningarna till kostnadsnedpressningar. Vi kan instämma i det. Å andra sidan är den nuvarande metoden, den s. k. nettoprisindexmetoden, inte bra. Den leder till alltför osäkert underlag för en långsiktig planering. Det kan t. ex. inte vara en rimlig uppgift för försvarets myndigheter att försöka uppskatta den inflationsgrad som olika slag av ekonomisk politik kan komma att medföra och söka att göra erforderliga reservationer inom tilldelade ramar för att möta väntade påfrestningar. Det vore en rimligare, utgångspunkt, om man beträffande personalkostnadssidan uppställde krav på en viss årlig rationaliseringseffekt och därefter, med frånräknande av de konsekvenser ett sådant krav har, skulle lämna full kompensation för personalkostnadstegringar.

En annan utgångspunkt kan vara att lägga åtminstone en del av kostnaderna för ökade värnpliktförmåner utanför ramarna. Eftersom nettoprisindex synes slå särskilt ogynnsamt på materielsidan, kan en tredje utgångspunkt vara att beräkna kompensation i detta avseende på basis av nuvarande nettoprisindex men med ett visst begränsat tillägg för materiel och tjänster. Vi föreslår därför i vår reservation att Kungl. Maj:ts skall förelägga riksdagen förslag till nytt löne- och priskomparationssystem att gälla från budgetåret 1973/74. Det är alltså inte tal om att det blir en full kompensation för prisstegringar m. m., men det är ett förslag som bättre tar hänsyn till de verkliga förhållandena än det system som används i dag.

Herr talman! Med hänsyn till att jag vet att andra representanter för folkpartiet kommer att behandla de utrikespolitiska aspekterna och en del andra viktiga frågor skall jag inte diskutera dem i det här anförandet. Jag yrkar bifall till reservationerna 1, 2, 4, 5, 7, 14 och 15.

Herr GUSTAVSSON i Eskilstuna (s):

Herr talman! Vårt behov av dramatik och önskan att ibland få lyfta oss över vardagstrivialiteterna gör att vi gärna vill se vissa beslut som avgörande och kanske till och med som historiska. Sådana värderingar av dagens försvarsbeslut och främst av dess långsiktsverkan har skymtats i förhandskommentarerna till det väntade beslutet.

Försvarsutskottet, vars uppgift har varit att granska det direkta beslutsunderlaget och på grundval av detta formulera förslag till riksdagens ställningstagande, vill inte bara se sin delaktighet utan också riksdagsbeslutet som ett odramatiskt och naturligt led i en pågående process. Världen är minsann inte alltigenom fredlig, men en strävan till avspänning är märkbar och tydlig. Det gäller Europa, överenskommelsen om Berlin och Willy Brandts östpolitik men också världen i övrigt. Den nya öppningen mellan Peking och Washington som föregicks av Kinas inträde i FN, SALT-förhandlingarna som väl har banat vägen för Moskvaavtalet mellan Sovjetunionens och USA:s ledare om begränsning av kärnvapen och nedrustningsförhandlingarna i Genève, som kan antas ha haft sin roll i sammanhanget, redovisar tillsammans en strävan till fredliga lösningar av mellanfolkliga problem och en trend mot avspänning i världen och kanske främst i Europa.

Det kan naturligtvis invändas att resultat i form av direkt nedrustning ännu låter vänta på sig, men just trenden är dock påtaglig. En fördubbling av stormaktsstyrkorna i Europa upp till hälften av de nuvarande vore sannolikt farligare för vår säkerhet än rådande läge, där man i varje fall söker begränsa upprustningen och kanske av kostnadspressen kan antas bli tvingad till reella nedrustningsåtgärder. Att i detta läge avstå från att åtminstone visa vilja att delta i rustningsbegränsningar skulle sannolikt snarare ha utlöst förvåning än skördat beröm för klokhet. Inom vår inhemska opinion torde det vara flera som tycker att de steg som tagits av försvarsutredningen, regeringen och försvarsutskottet är för försiktiga än som reser invändningar syftande till större försvarssatsning. Mot den bakgrunden är det synnerligen angeläget att motivera det starka försvar som regeringen och socialdemokratiska försvarspolitiker anser att vårt land bör ha. Målet är fred. Medlet är alliansfrihet siktande till neutralitet i krig. Som stöd för detta behöver vi ett försvar starkt nog att eftertryckligt avråda dem från företag mot vårt land som kan vara frestade att söka uppnå de sekundära fördelar som kan vara att vinna därmed vid krig i vår omvärld mellan supermakter. Detta försvar, som inte bara är och inte bara skall vara militärt, skall också ha resurser att ställa till FN:s förfogande för fredsbevarande insatser i oroliga delar av världen. För att uppfylla dessa syften föreslås mellan en halv och en miljard mera till försvarsändamål för nästa budgetår än för innevarande. Som anvisning för en långsiktigare planering för närmaste femårsperiod föreslås inte mindre än 32 350 miljoner kronor.

Enligt överbefälhavarens bibehållandeberäkningar är detta inte tillräckligt. De borgerliga partierna söker sig enligt en tvågradig skala fram i den riktningen, men inte ens moderaternas grad når upp till vad ÖB kallar en bibehållande nivå. Detta förhållande ser måhända de, som anser ett småstatsförsvar som mer eller mindre meningslöst, som en förstärkning av grunden för sitt tvivel. Det finns därför anledning att fastslå att en inte alltför hopplöst belägen småstats totala försvarssituation inte är meningslös. Som Ernst Wigforss redan under 1950-talets försvarsdebatt framhöll, innebär det för en aggressiv stormakt en avgörande skillnad om det bara blir fråga om att ordna transporter till det oförsvarade land som det vill ockupera eller om man måste gå till öppet krig.

Det är denna medvetenhet hos bl. a. Wigforss som också kommer oss att avvisa tanken på ett civilmotstånd som alternativ till ett väpnat försvar.

Som ett komplement och som en redovisning av en ytterst uthållig motståndsvilja kan däremot beredskap till vapenlöst motstånd vara värdefull.

Bakom regeringens av utskottsmajoriteten tillstyrkta förslag till årsbudget och långsiktplanering av försvaret ligger studier av den internationella politiska miljön, perspektivplanering för 15 år och programplanering för 5 år. Detta grundläggande studie- och planeringsarbete har gett 1970 års försvarsutredning det grundmaterial på vilket den har grundat sin uppfattning om supermaktens strävan att begränsa sina militära engagemang för att få ökade möjligheter att satsa bl. a. på den inre sociala och ekonomiska utvecklingen.

Naturligtvis är bedömande instanser medvetna om risker för att konflikter i andra delar av världen, där det är allt annat än lugnt och stabilt, skall sprida sig till Europa. Men riskerna därför bedöms av försvarsutredningen vara väsentligt mindre än tidigare under efterkrigstiden.

Så länge krig inte kan uteslutas i vårt närområde är det dock motiverat med ett försvar som övertygar omvärlden om vår neutralitetspolitikens trovärdighet. Främst måste vårt totalförsvar organiseras så att en motståndare måste vara medveten om att det tar lång tid för honom att nå sitt syfte.

Vi kan alltså inte organisera vårt försvar så att så mycket satsas på ett hårt yttre skal att vi inte har resurser nog att erbjuda ett segt försvar om skalet skulle genombrytas. Den meningsriktning som jag företräder ser det med begränsade resurser klokare med en motsatt planering. Att vid planeringen inte ta hänsyn till att resurserna är begränsade, är att tänka bort verkligheten. Det är bara i krig eller vid uppenbar krigsfara som den ekonomiska aspekten helt får underordna sig.

En realistisk planeringsnivå är till fördel även från fackmannasynpunkt. En mycket framträdande hög militär har ju i ett par artiklar gett uttryck för den uppfattningen att det är bättre att planera inom en ram som har förutsättningar att hålla än att få lägga ned intelligens och möda på att utarbeta planer som det senare inte ges möjligheter att uppfylla.

Jag skall i fortsättningen knyta resonemangen till de reservationer som är bifogade utskottets betänkande. Allra först vill jag ägna några ord åt ett par synpunkter i vpk-motionerna. Dessa bygger på folkförsvaretanken.

Det finner jag i princip tilltalande. Men man kommer igen med den underliga föreställningen att det skall vara möjligt att genom ett beslut veckorna före kommande budgetår i ett slag minska anslaget till det militära försvaret med 2 miljarder kronor. I ett debattinlägg här i riksdagen för litet mer än ett år sedan tror jag mig vattentätt ha bevisat att en sådan nedrustningstakt är helt omöjlig. Förslaget är i detta avseende ett tomt demonstrationsförslag. Utskottet anser i övrigt det förslag som skisseras av vpk vara otillräckligt för våra säkerhetspolitiska mål.

Vpk yrkar även avslag på utvecklandet av Jaktviggen. På den punkten har flera känt stark tvékan men efter grundliga överväganden kommit fram till att detta är det förmånligaste av tänkbara alternativ för ett jaktflyg på 1980- och 1990-talen. Andra flygplanstyper som vi nu har är även efter vidareutveckling otillräckliga för sina uppgifter, och köp utifrån eller licenstillverkning ökar kostnaderna och minskar oberoendet.

Vid punkten 1 i utskottsbetänkandet, som handlar om det militära försvarets fortsatta inriktning, har de borgerliga partiernas företrädare en gemensam reservation, i vilken de kräver att Kungl. Maj:t skall analysera följderna av ett beslut som anknyter till de lägre kostnadsramarna och redovisa konsekvenserna för nästa års riksdag. En läsare som inte känner reservanternas kvalifikationer skulle av detta förledas tro att de inte har förstått planeringssystemet. En sådan underskattning av motparten är utskottsmajoriteten helt främmande för, varför vi bara kan se reservationen som en allmän markering av att de borgerliga är missnöjda med en instyrning som kan minska försvarskostnaderna. Den redovisning man begär kommer vid den årliga rullningen av programplanen. I detta system ligger en strävan till långsiktig handlingsfrihet. Att allt skall bli perfekt från början föreställer jag mig inte men att vi med detta är inne på rätt kurs är jag helt övertygad om och yrkar därför avslag på nämnda reservation.

När det gäller tyngre vägande synpunkter på den långsiktiga inriktningen av det militära försvaret skiljer sig oppositionspartierna åt. I reservationen 2 tar mittenpartierna främst upp avvägningsspörsmålen men behandlar också en hel del andra saker. Ekonomiskt lägger de sig 1 250 miljoner kronor högre än vad propositionen förutsätter för den kommande femårsperioden, vilket är mycket pengar men ändå ligger bortåt miljarden under moderaternas förslag.

En sak skall utan vidare erkännas: det blir minskningar. Jag har aldrig försökt bevisa att man får lika mycket för mindre pengar som för mera, och jag skall inte göra det nu heller. Det är inte heller det som gäller, utan det är om vi får tillräckligt, om presenterade planer fullföljs, och det anser utskottsmajoriteten, med stöd av det säkerhetspolitiska resonemanget, att vi får.

Mittenpartierna i utskottet stöder sig på ÖB:s beräkningar, när de talar om nedgång av antalet stridsmedel och förbandsenheter. Uppgifterna kan varken dementeras eller bekräftas, då undersökningar pågår.

Antalet fältbrigader blir mindre, men lokalförsvarsförbanden ökar i antal, då vi ju är helt eniga om att vi skall ha allmän värnplikt. Detta påverkar självfallet förbandens uppgifter och behovet av utrustning och

utbildning. Här kommer den i dagarna tillsatta värnpliktsutredningen in i bilden. Utskottet förutsätter att denna parlamentariska utredning liksom den tidigare enmansutredningen skall eftersträva kortaste möjliga men erforderliga utbildning för de olika uppgifterna, dock med bevarade möjligheter till flexibilitet. Det innebär att främst den allmänmilitära utbildningen och befälsutbildningen måste ges hög prioritet.

I denna reservation behandlas också krigsmaterielfrågorna. Till de för samtliga i utskottet företrädde meningsriktningarna gemensamma markeringarna hör att behovet av krigsmaterielindustri inom landet uttalas. Dessa frågor kommer i vad det gäller sysselsättningen att behandlas av Olle Göransson, när han får ordet.

Tyngdpunkten i denna reservation ligger i resonemanget om var just tyngdpunkten i försvaret skall ligga. Trots att jag har umgått länge med dessa frågeställningar och i två omgångar suttit vid sammanträdesbord med företrädare för denna reservation, som jag har läst om och om igen, så har jag inte blivit klar över graden av meningsmotsättningen mellan majoritet och reseranter i denna fråga. En ytligare genomgång skulle kunna ge vid handen att differenserna skulle kunna röra sig över ett fält från "stor meningsmotsättning" över "gradskillnad" eller "betoningsfråga" till "en fråga om olika uttrycksmedel". Någonstans i mitten av det fältet ligger skillnaden. Såväl i utskottets betänkande som i mittenparti-reservationen beskrivs egentligen det balanserade djupförsvaret med kraftsamling till gräns och kust.

Vad som är helt klart är att mittenreservanterna inte delar departementschefens och utskottsmajoritetens uppfattning att avvägningsprogrammet Fjärrstridsförband, innehållande ubåtar och attackflyg, bör ges lägre prioritet än övriga krigsuppgiftsorienterade avvägningsprogram. Mig förefaller det dock som om man inte betalade kostnaden för detta mer än till hälften med ökad medelstildelning. Man säger nämligen: "Som ett led att kunna vidmakthålla den tidigare påtalade balansen inom djupförsvaret anser utskottet att besparingar skall sökas inom fredsorganisationen och bland övriga fasta utgifter."

Denna tanke fanns med i mittenpartiernas motion i anledning av försvarspropositionen, och många tolkade detta som en inbjudan till socialdemokraterna. Vi visste inte riktigt vad vi skulle tro om detta men förklarade oss beredda att resonera om ytterligare besparingar för att se om vi den vägen skulle kunna komma varandra närmare. Därvid har vi gjort klart att det var besparingsvägen vi kunde tänka oss att gå fram. Den av försvarsutredningen och regeringen förutsatta kostnadsramen kunde vi med hänsyn till totalekonomiska realiteter inte tänka oss att vidga. Det var tydligen på detta som möjligheten till bredare enighet strandade, då ansatsen till dialog i brist på gensvar avstannade.

Det vore förmätet av mig att ge råd, men det kanske inte kan anses alltför ofint, om jag säger att hade jag mittenpartiernas uppfattning om nödvändigheten av tunga fjärrstridskomponenter, så skulle jag votera med moderaterna. Deras reservation rymmer medel att uppfylla *mittenpartiernas ambition* på fjärrstridssidan.

Moderaterna finner även de det politiska läget i Europa mindre hotande än på länge, och det skall erkännas att de låtit detta medvetande

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

avspegla sig i en slutsumma som ligger långt under vad ÖB bedömer som erforderlig. Den ligger på stort avstånd uppåt räknat i förhållande till vad andra meningsinriktningar i riksdagen kan tänka sig, vilket väl har samband med en mera pessimistisk säkerhetspolitisk-strategisk syn. Om jag förstår dem rätt, kopplar moderaterna hårdare än övriga meningsinriktningar vår säkerhet med förekomsten av militära resurser i vårt närområde. Resonemang och beskrivningar av styrkereduktioner vid bifall till propositionen sammanfaller med mittenpartiernas, varför också genmälena blir desamma.

Moderaterna förefaller inte att se fullgod avhållande verkan hos ett på uthållighetstanken uppbyggt försvar. Jag förnekar inte den större styrkan rent militärt sett hos ett försvar som är till tänderna beväpnat både i periferin och över ytan, men eftersom vi inte har råd med allt – ett försvar enligt moderaternas förslag skulle ta 2 å 2,5 miljarder kronor mera i anspråk – och eftersom just tidsfaktorn torde ha största betydelsen för en motståndare, anser vi att den försvarsuppläggning som anges i propositionen och som jag kort har försökt beskriva har erforderlig fredsbevarande verkan, och det är vad det gäller att uppnå.

Beträffande civilförsvarets fortsatta inriktning har de borgerliga partierna en gemensam reservation. Den strider dock inte mot den förändrade grundsynen beträffande civilförsvarets sätt att verka som i sin tur bygger på antaganden om ett framtida krigs karaktär. Man räknar ju inte längre primärt med terrorbombning av befolkningen. Grundläggande för planeringen föreslås därför vara att befolkningen kan komma att beröras av biverkningar vid bekämpning av militära mål i samband med en invasion med i första hand konventionella stridsmedel. Att göra trovärdigt att sådant skydd kan ges är också en del av den krigsavhållande verkan som vi eftersträvar.

Utskottsmajoriteten anser att de uppställda målen kan nås med av Kungl. Maj:t föreslagna medel. Jag vet att fru Nancy Eriksson har mera att säga om civilförsvaret, och jag nöjer mig därför nu med att yrka avslag på reservationen.

Riksdagen har inte nu bara att ta ställning till en långsiktigare inriktning av totalförsvaret utan också att ta ställning till ramberäkningarna för nästa budgetår, som är det första i programplaneringssystemet. Det är ingen liten affär. Kostnaden för det militära försvaret närmar sig 7 miljarder. Kungl. Maj:t föreslås få göra överskridanden som senare avräknas, om det behövs av beredskaps- eller arbetsmarknadsskal. Utskottet ställer sig därjämte välvilligt till en rörlig kredit för sådana investeringar som är kapitalkrävande men ger god rationaliseringseffekt.

I mittenpartiernas reservation för nästa budgetår uttrycks tvivel om förslagets hållfasthet, men originellt äskas inte ett högre belopp utan föreslås att regeringen skall komma tillbaka med begäran om ytterligare medel på tilläggsstat.

Moderaterna föreslår däremot i linje med sitt långsiktigsförslag en uppräknning med 235 miljoner.

Jag ber att få yrka avslag på båda reservationerna liksom på den gemensamma reservationen angående civilförsvarets årsbudget. På denna punkt bejaktar utskottet ett bemyndigande att vid behov överskrida

utgiftsramen med 18 miljoner för att fullfölja gjorda åtaganden beträffande bidrag till skyddsrumbyggnad m. m.

Jag ber också att få yrka avslag på återstående reservationer, av vilka flertalet är konsekvensreservationer så till vida att moderaterna har skiftat ut sitt ökningsförslag till olika ändamål.

Ytterligare en reservation är dock gemensam för de tre borgerliga partierna. Den uttalar sig till förmån för skyddsrum och skyddsmasker. I sistnämnda avseende förutsätter utskottsmajoriteten att möjlighet till omdispositioner skall kunna underlätta ytterligare skyddsmaskanskaffning. I övrigt skall ju ramen prövas varje år, varför civilförsvarets behov kan säkerställas genom korrigeringar.

Mittenpartierna vill ge försvarets radioanstalt ett tillägg utöver täckningen för kostnadsökningar. Den ökning som bifall till propositionen ger medger oförminskad verksamhet, vilket utskottsmajoriteten finner vara till fyllest.

Efter denna genomgång som har fått bli ytterst summarisk ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan på alla punkter.

Herr PETERSSON i Gäddvik (m) kort genmäle:

Herr talman! Det är alltid intressant att lyssna på herr Gustavsson i Eskilstuna när han uttalar sig om försvarsfrågor, därför att han kan dessa frågor.

När man lyssnar på ett sådant här anförande efter de informationer vi gemensamt har fått i försvarsutskottet, är det rätt intressant att lägga märke till hur han förbigår dessa informationer, bl. a. de i ÖB:s konsekvensskrivelse, som vi fick i april 1972, och också de informationer vi har fått i utskottet av försvarsstabens folk. Bengt Gustavsson medger att vi nu kommer att få ett relativt sett svagare försvar, och då tycker jag också han borde medge att det kommer att bli ett försvar med en lägre fredsbevarande förmåga.

Vad som kvarstår efter utskottsbehandlingen och även efter Bengt Gustavssons anförande är att på de avgörande punkterna, när det gäller anslag för året, när det gäller planeringsramar för fem år och när det gäller en snabbedömning av vilken handlingsfrihet som finns kvar för försvaret även beträffande återtagning, har vi andra i försvarsutskottet en annan mening än socialdemokraterna.

Vi har fortfarande den mening som angavs i ett sammandrag år 1969 av försvarsministerns skrift: "Om Sverige, som utgör ett så stort landområde mellan öst och väst, skulle avrusta, tvingas kringliggande länder och allianser att omvärdera sin försvarspolitik.

Båda maktblocken måste möta den rubbade balansen med åtgärder. Båda sidorna måste inrikta sig på att hindra den andra parten att vid ett krig få tillgång till svenskt område. Den nuvarande fredsstabiliteten i det nordiska området skulle snart komma att utbytas mot osäkerhet och allmän otrygghet. Om ett krig bröt ut skulle vårt land sannolikt snabbt bli krigsskådeplats."

Det var år 1969 detta skrevs. Jag tycker det är riktigt även nu.

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

Herr ENSKOG (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Gustavsson i Eskilstuna började sitt anförande med att tala om att det var viktigt att vårt land deltog i rustningsbegränsningarna och att en del av den inhemska opinionen ansåg att man inte alls hade gått tillräckligt långt i det förslag som har lagts fram av försvarsutredningen och i propositionen liksom av försvarsutskottets majoritet.

Även vi vill delta i rustningsbegränsningar, men att ensidigt vidta så kraftiga nedskärningar som man föreslår i försvarsutskottets betänkande kan vi inte vara med om.

Visst kostar vårt förslag mer pengar men det ger också en större effekt. Var skall vi då ta de pengarna ifrån? Vi har, som herr Gustavsson också sade, i vår reservation nr 5 begärt att Kungl. Maj:t skall återkomma till riksdagen och på tilläggsstat begära erforderliga medel för budgetåret 1972/73. Jag kan komplettera det förslaget med att om ni vill rösta fram vårt förslag så kommer vi också att vara med om att betala för det. Men att öronmärka några pengar just för att täcka de därigenom ökade försvarskostnaderna — det rör sig i detta sammanhang om relativt blygsamma belopp — har vi inte gjort tidigare, och det behöver vi inte göra nu heller.

Man kan öka statens möjligheter att möta de ökade försvarskostnaderna på olika sätt. Man kan göra det genom att föra en sådan politik att våra resurser ökar snabbare. Varje procents ytterligare ökning av bruttonationalprodukten ger mycket stora belopp till stat och kommun i extra skatteinkomster. Det är en bra metod. En annan metod är att iakta större sparsamhet inom det allmänna. En sådan rekommendation har landsting och kommuner fått. Den bör också tillämpas inom det statliga fältet.

Vi har alltid tidigare varit med om att betala det som vi varit med om att besluta, och vi kommer att göra det nu också.

Jag hade hoppats att herr Gustavsson i sitt anförande skulle ha svarat på min fråga om det är bättre att anslå pengar till arbetsmarknadsstyrelsen för att bereda dem som nu måste friställas ny sysselsättning än att anslå motsvarande medel direkt till försvaret. När det gäller AMS har det inte varit svårt att få pengar, men när det gäller försvaret är det värre. Vi kanske kan få ett svar på den frågan.

Herr GUSTAVSSON i Eskilstuna (s) kort genmäle:

Herr talman! Utskottets ärade ordförande sade att jag hade förbigått information som har getts från militärt håll under föredragningar i försvarsutskottet. Nej då, jag har lyssnat noggrant och dragit mina slutsatser av även den sakkunskap som talar med militära röster. Jag har ju citerat en av dem, som tydligt visar att man även på den kanten kanske börjar komma till insikt om att det är bättre att få en försvarsutbyggnad grundad på en kapacitet som politikerna i framtida lägen kan väntas uppfylla än att få ägna möda åt planering som det sedan är ytterst osäkert om det av ekonomiska och andra skäl finns möjligheter att fullfölja i ett längre perspektiv.

Men om det skulle vara så att jag förbigått någon röst från militärt håll

så har nog herr Petersson omvänt förbigått andra röster. Han kan inte sväva i okunnighet om att många känner våra rustningsbördor som ganska pressande.

Därmed är inte sagt att jag tror att det förekommer någon djupare försvarsovilja i vårt land. I så fall skulle vi inte kunna ha det starka och även kostsamma försvar som vi i dag har. Tvärtom är försvaret en del av den trygghetsplattform som människorna är beredda att satsa en del på. Men man får inte pressa den viljan alltför hårt. Det måste vara en balans mellan vad man är beredd att satsa på olika trygghetsfaktorer.

Per Petersson säger att jag har medgivit att vi får ett relativt svagare försvar. Nej, det har jag inte medgivit. Jag har medgivit att vi försöker bromsa ökningstakten på försvaret, men jag har klart och tydligt sagt att jag ser tendenser i världen till att också andra länder slår in på den vägen, vilket ju är värt att hälsa med tillfredsställelse. Jag tror därför inte på någon relativ försvagning i förhållande till andra länder.

Herr Enskog återkommer till mittenpartiernas egendomliga tanke att det inte är den som har avvikande synpunkter på hur försvaret skall vara uppbyggt som skall äska medel för sina förslag, utan att man kan nöja sig med att låta Kungl. Maj:t återkomma med de äskanden som man inte själv har kurage att lägga fram. Herr talmannen signalerar att min tid är ute. Jag får återkomma med en senare replik.

Herr PETERSSON i Gäddvik (m) kort genmäle:

Herr talman! Bengt Gustavsson ville inte medge att de av regeringen framlagda förslagen leder till att vi får ett relativt sett svagare försvar. Jag vågar påstå att så blir fallet. Jag vill bara erinra om den konsekvensskrivelse som avgivits av ÖB, där denne ju säger att antalet brigader kommer att minska från ca 30 till ca 13, att antalet jaktdivisioner minskas med mer än hälften, att kvalificerat luftvärn kommer att saknas inom vissa delar av landet, att antalet ubåtar minskar med ungefär hälften och att under den närmaste femårsperioden ungefär två tredjedelar av arméns lokalförsvarsförband och en tredjedel av marinens och flygvapnets förband inte kommer att kunna repetitionsutbildas.

Om inte omprövningar sker, blir det en sådan nedgång. Vem skall vi tro på i detta fall, om vi inte kan tro på ÖB? Om man påstår att de framtida anslagsförslagen inte skulle leda till den nedgång ÖB anger, kan man ju inte heller räkna med att det skall bli en sådan skillnad som Bengt Gustavsson anför mellan vad socialdemokraterna och vi i moderata samlingspartiet vill ha i framtida försvarskostnader. Bengt Gustavsson har ju sagt att mer pengar till försvaret också ger större effekt.

Herr ENSKOG (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Gustavsson i Eskilstuna säger att det är egendomligt att vi inte äskar medel för de ökade kostnader som blir följderna av vårt förslag. Ja, överbefälhavaren har ju sagt att han inte gjort någon beräkning av följderna av de ramar som har angivits i propositionen och att han bör få återkomma med nya beräkningar om utfallet av dessa. När dessa beräkningar gjorts — och de kommer ju att överlämnas till Kungl. Maj:t — är det naturligt att Kungl. Maj:t återkommer till riksdagen med

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

begäran om pengar, och då är vi också beredda att se till att sådana medel anslås. Men om socialdemokraterna har en verklig önskan att få en bred uppslutning kring försvaret, står möjligheterna fortfarande öppna att rösta fram vårt förslag. Det generella innehållet i det förslag som Kungl. Maj:t lagt fram i propositionen kan ju inte alls uppfyllas inom den ekonomiska ram som där anges. Resultatet skulle bli betydligt bättre med vårt förslag. Skall försvarseffekten motsvara den som försvarsministern tänkte sig när propositionen skrevs, måste ökade ekonomiska satsningar göras. Jag rekommenderar därför vårt förslag.

Vore det inte också rimligare med en stor uppslutning kring ett mera realistiskt förslag, som vi anser vårt vara, än att socialdemokraterna nu med vänsterpartiet kommunisternas hjälp driver igenom ett sämre försvarsbeslut? Det är, såvitt jag vet, första gången något sådant inträffar i vårt lands historia, och det vore beklagligt om det skulle behöva ske nu.

Herr GUSTAVSSON i Eskilstuna (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag tycker naturligtvis att det alltid är beklagligt, om våra förslag går igenom med vänsterpartiet kommunisternas hjälp. Det vore bättre att ha en egen majoritet. De borgerliga partierna brukar emellertid ha mindre betänkligheter på den punkten. Det brukar inte vara någon ände på jublet i det lägret, när kommunisterna och de borgerliga finner varandra och kan tillfoga regeringen nederlag. Vad det skall vara för skillnad på försvarsfrågan och andra frågor i det avseendet har jag svårt att förstå.

Herr Enskog kommer att bli bönhörd när det gäller att Kungl. Maj:t skall komma tillbaka med redovisning av konsekvenserna av förslagen. Han kommer att bli bönhörd redan i november månad, när nästa programplan kommer. Och jag skulle tro att han blir bönhörd i ett avseende till, om han ger sig till tåls ytterligare något halvår. Jag är säker på att det beslut som vi kommer att fatta om ett år på grundval av det materialet kommer att få bred anslutning. Så var det 1968. Det var ett väldigt tumult, när det förslag som byggde på 1965 års försvarsutrednings betänkande behandlades första gången, men det dröjde inte länge förrän de borgerliga partierna hade anpassat sig, och nu ser de tydligen med något av nostalgi i blicken tillbaka på det beslut som de då så ivrigt bekämpade.

Frågan om det är bättre att anslå pengar AMS-vägen måste besvaras. Det har vi, som herr Enskog vet, gjort i utskottets betänkande, och jag nämnde det också i mitt inledningsanförande. Utskottet medger överskridande, om det av arbetsmarknadsmässiga skäl är befogat.

Herr Petersson i Gäddvik återkom till talet om det svagare försvaret och sade att jag har sagt att mera pengar till försvaret ger effekt. Ja, det ger effekt vad gäller antalet brigader, antalet båtar, antalet flygplan osv., men det är därmed inte sagt att försvarets relativa effekt måste påverkas. Detta är beroende av förhållanden i vår omvärld. Även moderata samlingspartiet har i sin reservation erkänt att krigshotet synes mindre nu än tidigare, och det säger inte litet.

Herr WEDÉN (fp):

Herr talman! Får jag allra först bara säga att jag delar herr Peterssons i Gäddvik uppfattning att herr Bengt Gustavsson är i alla de sammanhang jag har lärt känna honom en trevlig och saklig debattör, och jag skall under loppet av mitt anförande ta upp en del av de synpunkter han framförde. Men eftersom herr Bengt Gustavsson har det anseendet tycker jag, att han kunde ha besparat sig den där lilla frasen om att här ökar vi försvarskostnaderna med många hundra miljoner, och då får vi väl inget svagare försvar – eller hur orden föll. Visst ökar vi försvarskostnaderna med åtskilliga hundra miljoner – nominellt. Men det är fråga om vad pengarna reellt är värda, som avgör konsekvenserna för försvaret.

Jag skall också lova herr Bengt Gustavsson att försöka vara odramatisk. Mot den bakgrunden vill jag inte heller beteckna det försvarsbeslut som riksdagen om några timmar skall fatta som det viktigaste sedan 1925. Det har snart gått 50 år sedan dess, och under tiden har riksdagen fattat flera mer positiva och väl så viktiga försvarsbeslut. Men jag vill avgjort beteckna det nu förestående beslutet, om det sker med anslutning till utskottsmajoritetens förslag, som det för den svenska demokratin mest riskfyllda som fattats sedan 1925.

Om vi bara ser ett ögonblick tillbaka på ett par huvudstationer i de svenska försvarsavgörandenas historia under den förflutna delen av 1900-talet, är det inte svårt att konstatera bl. a. följande: Såväl 1906–1913 som 1925 visar det sig att den vid de tidpunkterna fastlagda försvarskursen stod i dålig överensstämmelse med de risker som den faktiska världsutvecklingen inom de därefter kommande 5-, 10- eller 15-årsperspektiven medförde. Det blev helt enkelt så, herr talman, att fredsoptimisterna fick fel under dessa perioder och att pessimisterna – många skulle väl säga realisterna – fick rätt.

Det behöver naturligtvis inte innebära att det kommer att gå på samma sätt en tredje gång under detta sekel. Det betyder inte heller att fredsoptimisterna saknat alla rimliga grundvalar för sitt resonemang vid de tidigare tillfällena, ännu mindre att de idealistiska motiveringar som drev dem var dåliga. Men vad de förbisåg var t. ex. under perioden 1906–1913 många tydliga tecken på att ett utbrott av den – om jag får kalla den så – kejsrerliga tyska vulkanen nalkades. Under perioden från mitten av 1920-talet och framåt förbisåg de konsekvenserna av att Förenta staterna under en hög och långvarig våg av politisk isolationism drog sig undan det gamla Nationernas förbund och vägrade att garantera den franska östgränsen.

De förbisåg även konsekvenserna – åtminstone länge – av den förvridna nationalism som hitlerismen lockade fram i Tyskland. Bland deras motiv fanns det idealistiskt aktningvärda men realistiskt omöjliga att om Sverige nedrustade så skulle det bli ett exempel för världen och följas även av stormakterna. Det motivet hade faktiskt en viss anklang t. ex. även i Storbritannien under 1930-talet. Det var, herr talman, en av de avgörande anledningarna till att den dåvarande brittiska toryregeringen bara långsamt följde Hitlertysklands upprustning i spåren, och det i sin tur var en av de mest betydelsefulla orsakerna till att Hitlerregimen vågade sig på det andra världskriget. Det tragiska var att just fredsopti-

Nr 91

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

mismen i Storbritannien stärkte Hitlers tro på sin oöverberrinnlighet och därigenom bidrog till vad som har kallats ett onödigt världskrig.

Under 1914–1918 och under andra världskriget 1939–1945 kunde Sverige emellertid på grund av en kombination av rivaliserande stormaktsintressen, mjukhet och eftergifter när det gällde neutralitetspolitikens utformning och sist men sannerligen inte minst en ren och stor tur undgå att dras in, trots en bristande försvarsstyrka, som i synnerhet i krigens inledningsskeden måste ha varit mycket besvärande, för att uttrycka sig milt.

Av den här summariska rekapitulationen kan två slutsatser dras. Det är som sagt inte säkert att fredsoptimisterna får fel beträffande den nu förestående framtiden. Men det är heller inte säkert att om och när det blir en tredje gång Sverige då kommer att ha lika stor tur som 1914–1918 och 1939–1945. För kort tid sedan tyckte sig ju även herr Palme kunna skymta randen av ett tredje världskrig. Huvudfrågan är hur stora risker vi vill ta, och där tar regeringen enligt min mening för stora risker. Jag skall försöka att något belysa dem.

Jag börjar med några ord om den säkerhetspolitiska bakgrunden. Beträffande vad som sägs om den i försvarsutskottets betänkande är utskottet enigt. Det är värdefullt, och flera i och för sig värdefulla påpekanden görs också. Men resonemangen nu i debatten kan naturligtvis behöva vidgas och kommenteras. Naturligtvis utan anspråk på någon som helst fullständighet skall jag göra det.

Låt mig då först bara konstatera att försvarspolitiken ofta och med rätta beskrivs som *ett* av säkerhetspolitikens medel. Vilka är då de andra komponenter i Sveriges säkerhetspolitik som förutom försvaret har inverkan på möjligheten att vi skall stå neutrala i händelse av krig?

För det första är det naturligtvis, som försvarsutskottet också påpekar, stabiliteten i den svenska neutralitetspolitiken. Över den komponenten är vi själva herrar här i landet. Men för att den verkliga skall bli framgångsrik fordras också att ett par andra delkomponenter är med i bilden. Den första av dem är att det föreligger en verklig maktbalans mellan stormaktsblocken och i synnerhet mellan supermakterna, inte bara allmänt globalt sett, för det gör det ju, utan även i de delar av Europa som är särskilt intressanta ur svensk synvinkel. På utvecklingen härvidlag kan vi bara utöva ett ringa inflytande. Men det hindrar inte att just en sådan maktbalans som jag nu talar om är av vital betydelse för själva möjligheten att driva en oberoende, alliansfri politik för att kunna stå neutrala i krig. Ty för att det över huvud taget skall vara möjligt att med framgång upprätthålla en neutralitetspolitik av det svenska slaget fordras två parter att vara alliansfri och i krig neutral mellan, två parter som har något så när likvärdiga intressen av att Sverige driver en sådan politik. Avtar det intresset hos någon av de stora parterna kommer som en automatisk följd att den oberoende politiken får större svårigheter att verkligen vara oberoende och framgångsrik.

Åt stormaktsbalansens bestånd kan vi själva, som jag nyss anmärkte, inte göra mycket. Men det är viktigt att vi gör klart för oss själva här hemma att under överskådlig tid kommer den maktbalans i Europa som är den första förutsättningen för att Sverige med framgång skall kunna

driva sin egen linje att vara beroende av en relativt kraftig amerikansk militär närvaro i vår världsdel. Och det skulle inte skada, tvärtom, om man från den svenska regeringens sida oftare underströk det förhållandet som det faktum det är. Gjorde man det skulle vi också kunna bidra till förtroendet i andra länder för realismen hos den svenska säkerhetspolitiken och vi skulle stärka dess allmänna goodwill. I det senare fallet är det min uppfattning att en försvagning av vår allmänna goodwill inträffat under senare år när det gäller uppfattningen i andra demokratiska länder.

Summan av det här resonemanget skulle då vara: De ingredienser, vid sidan av ett starkt försvar, som den svenska säkerhetspolitiken bygger på har knappast utvecklats på ett sätt som i och för sig kan motivera att en mindre tyngd läggs på försvaret. Det gäller såväl beroendet av maktbalansen mellan stormaktsblocken som det förtroende och den goodwill i andra betydelsefulla länder som förstärker möjligheterna att med framgång driva vår linje. I den mån någon förändring har inträffat kan det väl snarare sägas vara den att en viss försvagning i de båda senare avseendena hotar eller redan är på väg. Det skulle i och för sig motivera en större vikt på försvarsområdet.

Emellertid finns det ju, som vi alla vet och erkänner, även positiva drag, som kan verka i motsatt riktning när det gäller de hot- och angreppsbilder som kan te sig rimliga att räkna med för vårt land under t. ex. en 15-årsperiod framåt. Dit hör bl. a. avvecklingen av de allvarliga motsatsförhållanden mellan Tyskland och Frankrike som under många tidigare århundraden plågat Europa. Den avvecklingen är ett verk främst av Konrad Adenauer och de olika franska efterkrigsledningarna. Dit hör naturligtvis den Brandt-Scheelska östpolitiken med så småningom ett allt starkare stöd från de andra NATO-makternas sida, men också från andra staters sida och även från vår. Dit hör slutligen de alltjämt pågående Moskvasamtalen, som trots allt kom till stånd och som avkastat vissa resultat, också om det väl är klart att de kommer att lämna ett par av de allvarligaste konfliktproblemen utan lösningar.

Det kan därför inte sägas vara oberättigat att försvarsutskottet och även utrikesutskottet har dragit slutsatsen, att det har inträtt en situation i Europa som *kan* innebära förutsättningar för ett mer varaktigt tillstånd av avspänning och samarbete. Men de säger också att bakslag naturligtvis *kan* inträffa, även om lösningar av motsättningar mellan stormaktsblocken nu har blivit mindre hårda. Det är alltså alltjämt fråga om hur stora risker vi vill ta. Jag skall nämna några ytterligare skäl för att de riskerna inte bör få bli så stora som regeringspropositionen och utskottsmajoriteten förordar.

Ett sådant skäl är ju, herr talman, att de nuvarande avspänningssträvandena vad Europa beträffar väsentligen gäller Centraleuropa. Jag tror att den iakttagelsen är viktig. Stormaktsblocken är angelägna att minska spänningen kring den för dem i nuläget mest allvarliga eventuella konfrontationslinjen. Försöker man se problemen ur sovjetisk synvinkel, så kan man säga att bakom denna strävan även finns ganska komplicerade motiv. Motsättningarna gentemot Kina, önskvärheten av att hävda sovjetiska intressen på den södra europeiska flanken med dess angränsningar till östra Medelhavet, arabstaterna och Israel, även Rumänien och

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

Jugoslavien, och på den norra flanken Murmanskområdet och Östersjöutloppens stegrade betydelse ställer krav på resurser som i förening med fordringar på förbättrad levnadsstandard i själva Sovjetunionen gör en lättnad av motsättningarna i centrum av Europa önskvärd.

Ser man i huvudsak samma problem ur NATO-synvinkel kan liknande iakttagelser göras. En amerikansk önskan att minska de militära engagemangen i Centraleuropa, en önskan hos de europeiska NATO-makterna att inte till följd av det ställas inför stora anspråk på ökade egna rustningsansträngningar, en önskan att kunna hävda intressen i Medelhavsområdet och i andra världsdelar än Europa samt att möta den sovjetiska marina upprustningen kan för NATO-sidan liksom för Sovjetsidan göra en lättnad av motsättningarna i Europas centrum önskvärd.

Men, herr talman – och detta är det centrala i det resonemang som jag nu försöker föra – hela den här utvecklingen, som nu synes vara på väg, innebär ju egentligen ur vår svenska synvinkel ingenting annat än att troligen en allmän minskning av spänningen mellan stormaktsblocken tills vidare är på väg, men man vet inte hur långvarig den blir. Samtidigt förskjuts emellertid fördelningen av den kvarstående spänningen från centrum till de södra och norra europeiska flankerna. Det innebär sannerligen inte något motiv för att ta särskilt stora risker beträffande säkerhets- och försvarspolitik.

Beträffande den norra europeiska flanken har försvarsutredningen klart uppmärksammat detta förhållande, och den har helt enhälligt uttalat:

”Norden utgör till följd av sitt geografiska läge en skärningspunkt mellan öst- och västintressen. Sovjetmarinens behov att få fritt tillträde till Atlanten framför allt från Murmanskområdet men även från Östersjön samt behovet att skydda sitt eget operationsområde liksom västsidans intresse att förhindra detta är väsentliga skäl till att de kringliggande områdena, Nordkalotten och områdena kring Östersjöutloppen, får strategisk betydelse. Intressemotsättningarna i fråga om dessa områden bedöms bestå även i framtiden.”

Jag vill särskilt betona den sista meningen, eftersom den gäller oberoende av de pågående avspänningssträvandena och de resultat de avkastar.

Jag lämnar de säkerhetspolitiska reflexionerna och övergår till några synpunkter på den utveckling som avtecknar sig med anledning av de föreliggande förslagen från regeringen och utskottsmajoriteten beträffande det svenska försvarets inriktning och förhållandet mellan målsättning och resurser.

Herrar Petersson i Gäddvik, Enskog och Glimmér har belyst åtskilliga konkreta konsekvenser som kommer att inträffa under nästa och därefter kommande budgetår, såvida ingen förbättring av förutsättningarna beträffande resurserna sker. Jag skall hålla mig till några mer allmänna men -- vågar jag säga -- därför inte mindre viktiga synpunkter.

Det sägs ju – och därom råder enighet – att målsättningen för totalförsvaret är en politisk manifestation som inte är avsedd att tjäna som utgångspunkt för totalförsvarsplaneringen. Försvarsutskottet upp-

Måndagen den
29 maj 1972*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

repar för sin del återigen att tilltron till neutralitetspolitiken kräver att hela landet kan försvaras och att försvaret kan anpassas till skilda lägen och möta olika hot och angripare. Men samtidigt är det väl ändå, herr talman, alldeles klart att om spännvidden mellan målsättningen, å ena sidan, och de resurser som ställs till förfogande, å den andra, blir mycket stor, då blir trovärdigheten hos målsättningen och neutralitetspolitiken över huvud taget lägre, *för låg*.

Särskilt bjärt tycker jag att den svåra bristen på överensstämmelse mellan mål och medel träder i dagen vid en jämförelse mellan en rad av regeringsuttalanden i propositionen och propositionens materiella innehåll. Jag skall citera en enda av dessa deklARATIONER – det finns ett otal andra.

Sälunda säger t. ex. försvarsministern på regeringens vägnar bl. a. följande: "Jag anser att väsentliga försvagningar av det svenska försvarets styrka i förhållande till vår närmaste omvärld skulle kunna inverka störande på stabiliteten och balansen i Nordeuropa." I verkligheten förhåller det sig ju så -- på den punkten har herr Bengt Gustavsson fel – att väsentliga försvagningar *kommer* att inträffa om planeringsramen enligt regeringsförslaget fullföljs och utgiftsramarna fastställs i anslutning till det. Var i vår närmaste omgivning finner försvarsministern några indikationer på att i ett tioårsperspektiv antalet rörliga fältförband kommer att gå ned till hälften eller mindre och likaså antalet andra förband med stor rörlighet, t. ex. förband med flygplan och ubåtar?

Här är verkligen överensstämmelsen mycket dålig mellan det uttalande som görs och den verklighet beträffande det svenska försvaret som skulle göra uttalandet realistiskt och förtroendeingivande. Det är klart, herr talman, att det kan hända om världen blir förnuftigare än vad den i dag är – fortfarande är den en maktpolitikens värld – att vi så småningom, ehuru det kommer att dröja länge, får se en era av verklig nedrustning inledas. Hittills har vi endast och *möjligen* kunnat registrera en viss dämpning av upprustningen men, som fru Myrdal många gånger har påpekat, inte ett jota av verklig nedrustning. Vi borde då inte räkna med att ta för stora nedrustningsrisker för vår egen del tills en sådan mera hoppfull utveckling verkligen kan fastställas.

Jag vill säga några ord om den ganska besynnerliga diskussion som försvarsutredningens majoritet tagit upp om en motsatsställning mellan s. k. initialstyrka och s. k. uthållighet – och den har försvarsministern anammat. Med initialstyrka menas då – något förenklat, fast inte för mycket – ett försvar som i huvudsak tar sikte på att avvärja ett anfall utanför, vid eller ganska nära innanför våra kuster och gränser. Med uthållighet menas – också litet grand förenklat – en försvarsmetod inriktad på fördröjning av en eventuell angripare både i ett krigs inledningsskede och sedan han lyckats tränga in i omfattande delar av vårt land. Tanken på att lyckas avvärja ett anfall sätts i det senare fallet i bakgrunden. Jag har en, som jag anser, viktig iakttagelse att göra i det sammanhanget.

Försvarsutredningen framhöll att en stat som eventuellt angrep Sverige alltid måste ta hänsyn till en huvudmotståndares motåtgärder och att därför *tiden* för att genomföra en planerad operation komme att spela

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

en stor roll. Försvarsutredningen ansåg att snabba framstötar är troligare än långt krig. Även jag anser att det finns mycket som talar för just den bedömningen – snabba framstötar är troligare än långt krig. Men av detta drog försvarsutredningens majoritet den märkliga slutsatsen att i den motsatsställning mellan initialstyrka och uthållighet, som den själv konstruerat, skulle uthålligheten principiellt ges företräde. Den sega fördröjningen skulle verka mer angreppsvhållande än en uppläggning som gav möjligheter att avvärja ett anfall i själva kust- och gränsområdena.

Försvarsutredningens majoritet upptäckte uppenbarligen aldrig den själv motsägelse som i detta sammanhang ligger i dess eget resonemang. För det är väl ändå klart, herr talman, att i fråga om flera av de angreppsfall som regeringen angivit såsom rimliga och i fråga om flera rimliga strategiska målsättningar för en eventuell angripare, så är det för oss mera behovet av avvärjning och mindre behovet av seg fördröjning över stora ytor djupt in i landet som träder i förgrunden.

Ta förhållandena i sydligaste Sverige! Östersjöutloppens strategiska betydelse är vi alla överens om. Att snabbt ta Skåne och ett par angränsande bitar kan framstå som ett vitalt intresse för en presumtiv angripare. Dessa våra landområden erbjuder mycket dåliga möjligheter för ett segt uppehållande försvar över ytan dels därför att ytan är liten, dels därför att den är sådan den är. Vad det då kommer an på, om man vill avhålla från angrepp, det är att ha tillräckliga resurser för att avvärja ett angrepp genom egna motaktioner på vattnet, under vattnet, i luften och på stranden och till den gränsande landområden. *Det* kan verka avhållande och förhindra att anfallet kommer till stånd. Däremot tror jag, herr talman, att det har mindre krigsvhållande betydelse om en sådan presumtiv angripare måste räkna med segt och fördröjande försvar i de småländska skogarna. Han har kanske, i varje fall inledningsvis, ett ganska ringa intresse för dem; han behöver dem inte för det här förutsatta primära målet.

Parallella resonemang kan föras om en planering för ett angrepp på Gotland för att skaffa en mer fullständig kontroll över Östersjön och därigenom förbereda vidare framstötar. Parallella resonemang kan föras om östra Mellansverige med huvudstadsområdet och om västra Mellansverige med Göteborg-Bohusområdet.

Parallella resonemang kan föras även beträffande nordligaste Sverige med dess betydelse för Kalottområdet, fast med något annorlunda försvarskomponenter på vår sida.

Allt detta gäller under förutsättning att försvarsutredningen har rätt i att de väsentliga strategiska målen och ansträngningarna att skapa bättre förhandlingspositioner för en eventuell angripare ter sig viktigare att uppnå med en snabb framstöt än att ge sig in på ett långt och utdraget krig. Försvarsutredningen har alltså bedömt det så att snabba framstötar är troligare än ett långt krig, och därmed har utredningen egentligen slagit ihjäl sitt eget initialstyrke- och uthållighetsresonemang.

Detta har också försvarsministern upptäckt. Men eftersom det är han själv och en del av hans medhjälpare som har konstruerat den orealistiska och för försvarsplaneringen ofruktbara motsatsställningen mellan initial-

Måndagen den
29 maj 1972*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

styrka och uthållighet kunde han ju inte överge den. Därför har han helt enkelt i propositionen strukit försvarsutredningens bedömning att snabba framstötter är troligare än långt krig. På det viset försöker han klara sig själv från den ohjälpliga själv motsägelse som jag här har tecknat.

Jag skulle verkligen vilja, inte vädja utan enträget anhålla hos försvarsministern och regeringen att stryka hela detta resonemang om företrädet för uthållighet framför initialstyrka ur sin tankevärld. Det är enligt min mening till stor skada för det svenska försvarets möjligheter att verkligen vara krigsavhållande. Jag vill inte vända det resonemanget upp och ned och lika schablonmässigt prioritera initialstyrka framför uthållighet. Men det måste, som vi har skrivit i vår och centérpartiets reservation, vara en optimal avvägning. Uthållighet i vid mening förutsätter att initialstyrkan inte är för svag. Den förutsätter att inget av de stora avvägningsprogrammen sättes i strykclass. Besparingskraven måste riktas mot alla dessa program, och avgörande måste vara vilken avvägning som ger den såvitt vi kan bedöma bästa effekten. Något stöd för sin nuvarande linje har försvarsministern inte, såvitt jag förstår, från de ansvariga militära instanserna. Men vill man ha en princip, så anser jag att den som uttrycks i mittenreservationen, alltså reservationen 2 vid punkten 1, är bra: "Enligt utskottets mening bör alltså det militära försvarets uppgift i första hand vara att som ett viktigt medel för säkerhetspolitiken bidra till att hålla landet utanför krig och i andra hand, om Sverige anfallas, vara att så långt möjligt hålla kriget utanför landet."

Jag har snuddat vid de ekonomiska aspekterna och skall nu med några ord återkomma till dem. Praktiskt taget alla som under 1971 har försökt följa med kostnadsutvecklingen i allmänhet och dess inverkan på försvaret i synnerhet -- utom försvarsministern och hans meningsfränder -- är överens om att bristfälligheter i givna förutsättningar för de olika programplanerna 1972-1977 medfört att det i alla något så när studerade variationer fattas ett belopp i storleksordningen 1 000 miljoner kronor. Det gör det också för försvarsministern, men han tycks föredra att inte låtsas om det. Han gör också stora ansträngningar att neddimensionera betydelsen därav för möjligheterna att i Sverige upprätthålla en egen vapenindustri och undvika beroende av maktblocken samt inte minst, som flera tidigare talare berört, konsekvenserna för sysselsättningen. Men grundkonturerna i problemet är väl ändå alldeles klara och inte så särskilt konstiga.

Om ubåtsprogrammet slopas eller ställs på framtiden och antalet sådana fartyg minskas med hälften, om de tunga luftvärnsrobotkompanierna avvecklas hastigt i förtid, om luftvärnsrobotprogrammet i övrigt kraftigt inskränks eller ställs på framtiden, om olika väsentliga utrustnings- och anskaffningsprogram på armésidan senarelägges eller går om intet, så är det väl klart att motsvarande inskränkningar i det svenska försvarets köp av tillverknings- och underhållsindustri i Sverige måste göras. Det är inte alls några överord att säga att man såväl inom försvarsstaben som inom försvarets materielverk och inom själva försvarsdepartementet i dag knappast vet någon levandes råd om hur dessa problem skall klaras av utan alltför svåra konsekvenser för försvarsindustrins anställda och naturligtvis för denna industri själv. Uppslag och

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

beräkningar förändras från dag till dag, och inom försvarsdepartementet letar man säkert tämligen förtvivat efter utvägar att undgå konsekvenserna av regeringens egna förslag, men några sådana förnuftiga utvägar finns inte. Inom försvarets egna industrier och inom statliga och andra försvarsindustrier måste man därför bereda sig på bistra tider.

Mittenpartiernas reservation innebär att påfrestningarna blir mindre och att man får längre tid på sig för en omställnings- och omplaneringsperiod. Detta gäller alltså vårt yrkande beträffande planeringsramen för hela den närmaste programperioden.

Att vi nu – detta har något berörts tidigare i debatten – beträffande det närmaste året föredragit metoden att begära förslag från regeringen om anslag på tilläggsstat, beror bl. a. på att det har varit omöjligt att få något säkert grepp om vad som egentligen erfordras. Det beror i sin tur på att varken försvarsstaben eller andra berörda myndigheter ännu har fått några klara riktlinjer från departementet om hur de skall förfara och vad de egentligen skall utgå ifrån. Jag vågar emellertid, herr försvarsminister, ändå säga att lika säkert som vi för den här debatten i dag, lika säkert är det att om inte mycket obehagliga, för att inte säga utomordentligt påfrestande avskedanden skall tvingas fram vid sidan av den s. k. naturliga avgången, så måste här komma tilläggsyrkanden från regeringen redan under nästa budgetår – detta oavsett om mittenpartireservationen avslås eller inte. Hur stora tilläggsyrkandena blir har vi med någon exakthet inte kunnat bedöma på grund av den allmänna suddighet som för närvarande utmärker hela försvarsplaneringen. Kommer regeringen med sådana förslag, skall vi stödja dem, om det fortfarande är den nuvarande regeringen; kommer den inte med sådana, eller är det en annan regering, skall vi ta ansvaret själva.

Till sist finns i detta sammanhang ett ytterligare och allvarligt problem. För närvarande har ju arbetet på att göra en ny programplanering börjat – övergången från 1972–1977 till 1973–1978 års planering. Därvid tycks preliminära beräkningar antyda att underskottet på 1 000 miljoner kronor för de programplaner som vi nu skall besluta om för tiden 1972–1977 vid omräkning till pris- och löneläget 1972 för perioden 1973–1978 kommer att ungefär fördubblas, bl. a. på grund av de brister i kompensationsmetodiken som herr Enskog tidigare har berört och på grund av den antagligen tillkommande arbetsgivaravgiften. Jag skulle verkligen vilja anhålla att försvarsministern åtminstone inte låter *det* problemet – låt mig kalla det den andra miljardens problem – flyta på samma sangviniska sätt som det på vilket han bortser från de nu omedelbart aktuella 1 000 miljoner kronorna. En vettig försvarsplanering blir helt och hållet omöjlig, om inte statsmakterna vill ge de berörda myndigheterna någon grund att stå på när det gäller hur problemet skall klaras upp. Här kan inte regeringen sticka huvudet i sanden, om den över huvud taget vill göra skäl för sin ställning som en regering som känner sitt ansvar, eftersom det väl ändå är den som bär det yttersta ansvaret så länge den vill ha det – och kan ha det – och som också är ansvarig för att här ges erforderliga klarlägganden. Jag hoppas verkligen att försvarsministern vill tala ur skägget beträffande dessa stora problem.

Och varför, herr försvarsminister, tjata om hela det ofruktbara

resonemanget om initialstyrka och uthållighet även när det gäller direktiven till den nya värnpliktsutredningen? Det väsentliga är väl ändå att vi får en utredning som så snabbt som möjligt kan vidta sådana besparingar inom den nuvarande fredsorganisationen att vi inom rimliga ekonomiska ramar skall kunna bibehålla en i jämförelse med omvärldens utrustning effektiv vapenmateriel.

Till sist, herr talman, skall jag med bara några ord beröra den politiska situationen bakom det försvarsbeslut vi nu står inför. Det beslutet kommer med all sannolikhet att dikteras av en majoritet av socialdemokrater och kommunister - det är inte det första och med stor sannolikhet inte heller det sista beslut där så kommer att bli fallet i år. Ändå vill jag verkligen inte i detta sammanhang säga att det är vpk-svansen som styr det nuvarande regeringspartiet. Det är i stället krafter inom det socialdemokratiska partiet och dess riksdagsgrupp. Om jag vågar göra en gissning skulle det vara att de krafterna befinner sig i minoritet - det kan vara fråga om en fjärdedel eller en tredjedel, vad vet jag - men de har fått ett inflytande, som inte svarar mot deras verkliga styrka. Jag skulle väl kunna tänka mig att en majoritet såväl inom det socialdemokratiska partiet som bland dess väljare hellre sett en bred försvarsuppbyggelse med centern och folkpartiet i stället för den polarisering som vi nu konfronteras med. Tyvärr ligger det i linje med regeringens uppläggning i den här frågan liksom i några andra betydelsefulla spörsmål att den hellre tar en konfrontation än en saklig uppbyggelse.

Jag har förståelse för partiledningar i trängda situationer, och jag har förståelse för de svårigheter som möter en minoritetsregering som den nuvarande i den ena besvärliga situationen efter den andra. Det är klart att det är ett stort intresse att då försöka bevara sammanhållningen och solidariteten inom partiet. Men, herr talman, det finns en solidaritet som måste ta över solidariteten med partisammanhållningen, som måste ta över rädslan för att en eller annan kan avfalla till de ansvarslösa vpk-anhängarna, och det är solidariteten med de svenska medborgarnas intressen av att vårt demokratiska system får så goda utsikter som möjligt att bevaras och vidareutvecklas och att riskerna i det hänseendet inte blir för stora. Det är i denna övergripande solidaritet som regeringen och dess anhängare nu brister genom det beslut i försvarsfrågan de vill genomföra.

Herr GUSTAFSSON i Stenkyrka (c):

Herr talman! Sedan andra världskriget har det rätt stor enighet om säkerhets- och försvarspolitik. Detta har, anser vi från centerpartiet, varit en styrka både inom landet och utåt. Vi hade därför som herr Glimmér redan tidigare har sagt hoppats på att det även denna gång skulle kunna bli en bred uppslutning i riksdagen kring dagens försvarsbeslut, i synnerhet som det har en delvis ny karaktär och avses omfatta en längre planeringsperiod. Det är som ett led i strävan efter att upprätthålla enigheten mellan de demokratiska meningsriktningarna i vårt land om säkerhets- och försvarspolitik som vi - gemensamt med folkpartiet - har väckt motionen 1605. I denna understrykes redan inledningsvis det stora värde som en långtgående enighet har för möjligheterna att med framgång fullfölja vårt lands politik beträffande dessa stora övergripande

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

frågor.

Vi har bara i dag att med beklagande konstatera att det inte gått att uppnå den enighet som vi syftade till. Men det är samtidigt angeläget att framhålla att det inte synes råda delade meningar om de allmänna synpunkterna på säkerhetspolitiken. Detta framstår ju klart efter den utrikesdebatt som riksdagen hade tidigare i vår.

Neutralitetspolitiken förutsätter alliansfrihet. Sverige kan inte förbereda militärhjälp utifrån. Detta ställer krav på att vi upprätthåller ett starkt försvar. Det har vi också i dag. Att vårt territorium inte är ett militärt vakuum har bidragit till den rådande stabiliteten i det nordiska området, något som uppfattas som ett europeiskt intresse.

Till grund för våra överväganden beträffande säkerhetspolitiken ligger den internationella utvecklingen. Det har funnits glädjande tecken till avspänning och förhandlingar i Europa. Detta kan inge berättigad optimism om ytterligare normalisering och minskade motsättningar.

Samtidigt har andra händelser – nu senast i Vietnam – påmint oss om hur relativt labil situationen ändå är. Mot den riskbedömning som försvarsutredningen, departementschefen och utskottet gjort har jag i stort ingen invändning. Men den fråga som ställdes av herr Wedén och som jag vill understryka är hur stor risk det är möjligt att ta inför den osäkra framtidsbilden. Osäkerheten manar enligt min mening till försiktighet.

Detta medför att det skall vara tungt vägande skäl som motiverar en väsentlig ändring i inriktningen av det balanserade djupförsvar som vi i dag har. Några sådana skäl har enligt min uppfattning inte framkommit under arbetet i försvarsutredningen och inte heller under arbetet i försvarsutskottet.

Vad jag nu sagt innebär inte att ändringar inte kan göras eller att höjda eller minskade anslag till försvaret inte kan komma i fråga. Men även i det avseendet manar osäkerheten om framtiden till att vi så långt möjligt söker skapa handlingsfrihet såväl under programplaneperioden som i perspektivet.

Målsättningen att hela vårt land skall kunna försvaras måste stå fast. Först då har försvaret den krigsavhållande och fredsbevarande effekt som vi eftersträvar.

Det är inte bara ett starkt militärt försvar som krävs, utan ett starkt totalförsvar. Så måste exempelvis vår försörjningsberedskap och möjligheterna att inom Sverige i tillräcklig omfattning ha en egen försvarsmaterielindustri upprätthållas. Vi får inte bli beroende av utlandet i dessa avseenden. Det är ett starkt och väl avvägt totalförsvar som i vår omvärld skapar tilltron till och trovärdigheten för den svenska neutralitetspolitiken.

Jag går för min del inte vidare in på försörjningsberedskapsfrågorna i det här sammanhanget. De frågorna kommer att mera ingående behandlas av herr Harald Pettersson i Kvänum från vårt parti.

Jag vill bara här i korthet konstatera att enighet råder om målsättningen för totalförsvaret samt om totalförsvarets fortsatta inriktning i stort.

Det kan verka banalt att säga det, men mot folkets vilja kan det inte

Måndagen den
29 maj 1972*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

finnas någon form av försvar i ett demokratiskt land. Varje medborgares vilja till samhällsinsats är nödvändig i totalförsvaret. Så länge det finns ett försvar är det i verklig mening ett folkförsvar. Detta understrykes av att vi bygger på den allmänna värnplikens grund, att frivilligt försvarsarbete underlättas och stöds, att upplysning om totalförsvaret som samhällsfunktion bedrivs, att studier om fredssamhällets utveckling och sårbarhet kommer att fortsätta och intensifieras.

Beträffande värnplikten har det tidigare här sagts att en utredning tillsatts med herr Bengt Gustavsson i Eskilstuna som ordförande. Den skall fundera över olika alternativ rörande värnpliktigas utbildning, utnyttjande m. m.

Enighet råder såvitt jag kan förstå om att den gemensamma allmänmilitära utbildningen och den kvalificerade utbildningen av fast anställt värnpliktigt befäl är av särskild betydelse.

Beträffande det militära försvaret och civilförsvaret har inte kunnat vinnas enighet inom försvarsutskottet om den ekonomiska planeringsnivån för kommande femårsperiod, om utgiftsramarna för nästa budgetår eller om det militära försvarets utveckling. Utskottets majoritet tillstyrker i dessa avseenden regeringens förslag.

Centerpartiet, folkpartiet och moderata samlingspartiet vidhåller principerna enligt 1968 års beslut om ett balanserat djupförsvar. Vi anser att planering och medelstilleddning även i fortsättningen skall ske med hänsyn tagen till de olika förbandens effekt i invasionsförsvaret.

Vi föreslår också att 1973 års riksdag skall få en analys presenterad för sig av den reella handlingsfriheten och en redovisning av kostnaderna för särskilda återtagningsprogram.

Herr talman! Jag yrkar i detta sammanhang bifall till reservationen 1.

Det balanserade djupförsvarets princip kan sägas vara, som herr Wedén också framhöll, att i första hand hålla landet utanför krig och i andra hand, om Sverige angrips, så långt möjligt hålla kriget utanför landet. Propositionen innebär i sin skrivning en brytning med denna princip. Det motsatsförhållande som tecknas mellan initialstyrka och uthållighet är emellertid enligt min mening ett konstruerat motsatsförhållande. Enighet råder om uthållighetsprincipen – men uthålligheten är i många avseenden inte möjlig att nå utan en tillräcklig initialstyrka. Det talas om fjärrstridsförband med lägre prioritet. Beteckningen fjärrstridsförband leder enligt min mening tanken vilse. Attackflyg och ubåtar kan användas även i närstrid, flyget inom landet och ubåtarna i ganska kustnära fart. Men förmågan finns hos dessa vapenslag att, om så krävs, möta en angripare då han är som mest sårbar. Och detta bör helt naturligt ingå i vår strategi, enär ju de geografiska förhållandena för just detta är gynnsamma.

Det talas också – och detta är en sak som jag speciellt har uppmärksammat – då det gäller övervattenstridsförbanden om att de skall operera "kustnära". För mig som gotlänning är det en skrivning som jag har svårt att förstå. Gotland ligger ju, som alla känner till, mitt ute i Östersjön, och det kan inte bli fråga om att operera särskilt kustnära, om man vill göra allvar av att försvara Gotland. Dessutom kräver övervakningsuppgifterna ganska mycket även i fredstid. 12-milsgränsens aktuali-

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

serande, förhållandet att gränsen emot öster inte är fastlagd i Östersjön, ett möjligen kommande utnyttjande av kontinentalsockeln för exploaterande av olika nyttigheter etc. talar för att vi inte bör överdriva resonemanget om kustnära fart på den marina sidan. När vi talar om initialstyrkan och uthålligheten tvistar vi enligt min mening ganska mycket om någonting som jag skulle vilja karakterisera som "påvens skägg". Jag finner för min del att den diskussion som förs beträffande initialstyrka och uthållighet i stora stycken är både överdriven och onödig.

Enighet föreligger om att det statsfinansiella läget kräver restriktivitet, att utgiftsramen bör prövas årligen och att besparingar bör sökas inom fredsorganisationen och då det gäller övriga fasta utgifter. Men nedskärningarna av försvarets organisation, utbildningskapacitet och materialanslag får inte ske i sådan omfattning och i så hastig takt att vi äventyrar vår handlingsfrihet att i en änyo skärpt situation åter kunna öka försvarets styrka.

Vi anser ur dessa synpunkter att den av regeringen föreslagna planeringsramen för femårsperioden om 32 miljarder 350 miljoner kronor är för låg. Mittenpartierna föreslår gemensamt att planeringsramen för det militära försvaret skall utökas till 33 miljarder 600 miljoner kronor. Den urholkning om ca 1 miljard som sker under femårsperioden på grund av utfallet av 1971 års lönerörelse har propositionen inte tagit hänsyn till. Vi menar att det måste man göra, eljest kan verkningarna för försvaret bli svåröverskådliga. Centerns och folkpartiets förslag innebär ändå en minskning, en ganska kraftig minskning, i reala termer av nuvarande försvarsanslag, men en minskning som enligt vår mening kan accepteras.

Då det gäller pris- och lönekomponentsfrågan kan nettoprisindex' verkningar inte nu överblickas. Det kan emellertid antas att det kommer att medföra en ökad osäkerhet i planeringen. Vi föreslår därför att Kungl. Maj:t förelägger riksdagen förslag till nytt löne- och priskompensations-system att gälla fr. o. m. budgetåret 1973/74. Herr talman! Jag yrkar i detta sammanhang bifall till reservationen 2.

Mot bakgrund av de tidigare nämnda, ej förutsedda ökningarna av löne- och underhållskostnaderna som följd av 1971 års löneavtal, kommer de i propositionen 75 föreslagna anslagsbeloppen inte att räcka till för att genomföra den i propositionen angivna ambitionsnivån. Om medel inte tillföres måste ingrepp utöver vad som anges i propositionen göras vad gäller repetitionsövningar och utbildningen i övrigt och vad gäller materialanskaffningen. Enligt underhandsuppgifter skulle det belopp som behöver tillföras uppgå till ca 120 miljoner kronor. Vi anser att, sedan konsekvenserna av propositionens förslag klarlagts närmare, medel på tilläggsstat bör anvisas för ändamålet. Jag yrkar, herr talman, bifall till reservationen 5.

Då det gäller civilförsvarets fortsatta inriktning och dess anslagstilldelning kommer herr Anders Gernandt att beröra dessa frågor. Jag nöjer mig därför med att i detta sammanhang yrka bifall till reservationerna 7 och 15.

En väsentlig förutsättning för att kunna ha en i fred hempermitterad

värnpliktsarmé som vi har är att försvaringsmöjligheterna och därmed möjligheterna att hålla signalspanningen på en relativt hög nivå upprätthålles. Vi föreslår därför att försvarets radioanstalt får sitt begärda anslag, vilket innebär en ökning i förhållande till departementschefens förslag med 3,8 miljoner kronor under budgetåret. Jag yrkar i det sammanhanget, herr talman, bifall till reservationen 14.

Herr tredje vice talmannen VIRGIN (m):

Herr talman! Det försvarsbeslut som riksdagen nu skall fatta har föregåtts av ovanligt omfattande säkerhetspolitiska studier. Dessa studier har varit värdefulla, men jag har ett bestämt intryck av att man ofta har överdrivit deras betydelse för dimensioneringen och utformningen av vårt försvar. Det beslut som fattas i dag i fråga om organisation, utbildningsvolym, materialanskaffning osv. har ingen nämnvärd inverkan på vår försvarsförmåga förrän om några år. Det är alltså inte den aktuella utrikespolitiska situationen som kan vara avgörande för försvarsbeslutet. Det är situationen långt framöver och när det gäller den har alla bedömare varit överens i ett avseende: man kan inte veta mycket om den. Situationerna växlar allför snabbt, och de alternativa utvecklingsmöjligheterna är alltför många. Svårigheterna att överblicka en avlägsen framtid bestyrks av det faktum att bedömningar inte ens i det korta perspektivet är så lätta att göra.

Det är ganska typiskt att försvarsutskottet ansåg sig nödsakat att hålla sitt säkerhetspolitiska avsnitt öppet i det längsta. Det formulerades slutgiltigt först för några dagar sedan, helt enkelt därför att vi inte riktigt visste vad som där borde skrivas om situationen i Europa. Det var också typiskt att regeringen i propositionen om försvaret gör den bedömningen, att avspänningen snabbt ökar och kommer att öka, och att statsministern ett par veckor därefter offentligen uttalar att vi riskerar ett tredje världskrig – att världen kan stå på randen till ett sådant. Detta gäller alltså den korta utblicken, den som i och för sig inte har någon nämnvärd betydelse för ett försvarsbeslut. Det långa perspektiv som man måste anlägga är ännu osäkrare.

Dessa förhållanden bestyrker den mening som vi på vårt håll så ofta har givit uttryck åt – att försvarets utformning och styrka skall anpassas, inte efter osäkra utrikespolitiska prognoser, utan efter den säkra kännedomen om de militära resurserna i vår omvärld och om utvecklingstendenserna i dessa. Bara om så sker kan vårt land med bibehållen säkerhet möta utrikespolitiska förändringar som i dag kan förefalla oväntade eller kanske helt osannolika.

I en intervju i televisionen för några dagar sedan blev statsministern tillfrågad om hur hans uttalanden om risken för ett tredje världskrig kunde förenas med den nedrustningspolitik som regeringen är i färd med att genomdriva och som motiveras med avspänningen i världen. Statsministerns förklaring var föga övertygande. Det enda han egentligen hade att säga var att våra försvarskostnader per invånare i storleksordning kommer som nummer fyra i världen.

Uppgiften är naturligtvis formellt riktig, men den ger verkligen inte en rättvisande bild av situationen. För det första måste en sådan uppgift ses

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

mot bakgrunden av det löne- och kostnadsläge som vi har i Sverige. Där ligger vi som nummer två i världen. Dessutom bör man ändå inte uttrycka saken på det sätt som statsministern gjorde. De försvarskostnader ett land bör påtaga sig är alltid en fråga om avvägning mellan å ena sidan riskerna och den trygghet som eftersträvas och å andra sidan de uppoffringar som kan vara rimliga att lägga på medborgarna. Därför bör man ange försvarskostnaderna i procent av bruttonationalprodukten, dvs. av nationens samlade inkomster. Det är den uppgiften som visar det skattetryck som försvarsbördan medför. Uttrycker man kostnaderna på det sättet så ligger Sverige långt ner på skalan bland världens länder.

För det andra – och det är viktigare – ställer vår alliansfrihet särskilda krav på oss. Jag vet inte hur många gånger som regeringen har uttalat i olika sammanhang, att alliansfriheten är möjlig endast om den stöder sig på ett starkt försvar. Detta är alldeles riktigt. Men skall sådana deklARATIONER inte bara vara tomma ord så måste de väl betyda att alliansfriheten lägger på oss större bördor än om vi vore alliansbundna. Och just så är det. Alliansfrihet kräver att vi själva kan svara för ett allsidigt sammansatt totalförsvar. Det kräver god utbildning och det kräver materiel med tillräckliga prestanda för att ta upp kampen med stormakternas motsvarande enheter, det kräver en svensk försvarsindustri av betydande omfattning, det kräver forskning och studier som kan hålla oss på toppen av utvecklingen.

Alla de demokratiska partierna har tidigare varit överens om att vi i vårt land bör underkasta oss dessa krav, och vi har också gjort det. Vi har genom en allmän värnplikt, god utbildning och väl planerad materielanskaffning med hjälp av en effektiv försvarsindustri och kvalificerad forskning lyckats upprätthålla ett respektingivande försvar till ett pris i form av skattebelastning, som har varit måttligt och som dessutom hela tiden har varit sjunkande.

Allt detta bryts nu undan för undan ner. Den ena byggstenen efter den andra i det omfattande men välbyggda komplex som det svenska försvaret har varit plockas bort. Det knakar i fogarna. Regeringens nu inledda försvarspolitik leder på sikt – även om jag inte vill tro att detta är meningen – obönhörligen fram till en situation där Sverige måste lämna sin alliansfrihet och söka militärt samarbete med andra nationer för att upprätthålla sin trygghet. En sådan utveckling vill vi i moderata samlingspartiet inte medverka till. Det är därför vi inte heller kan godta den socialdemokratiska försvarspolitikerna.

Herr talman! Försvarsministern uttalade i ett offentligt anförande för en tid sedan att ett nytt inslag i försvarspolitikerna är att en prioritering nu måste ske. Man får välja mellan uthållighet och initialstyrka. Den krigsavhållande effekten är det avgörande. Den blir störst om en operation genom Sverige tar lång tid.

Alla kan väl instämma i att den krigsavhållande effekten måste vara det avgörande i fortsättningen liksom den har varit hittills. Men det man då måste mena är den effekt som kunniga bedömare utomlands tillskriver vårt försvar – inte den effekt som man eventuellt kan inbilla svenska folket att det besitter. Och när försvarsministern säger, att prioritering är ett nytt inslag i försvarspolitikerna, så undrar man vad han menar. En

prioritering har inom försvaret, liksom för övrigt inom all verksamhet, alltid måst göras, och den har i modern tid aldrig varit inriktad på annat än bästa försvarseffekt, vilket är precis detsamma som bästa krigsavhållande förmåga.

Alla studier, alla spel och alla större övningar har syftat till att utröna och pröva detta.

Försvarsministerns idé — som den socialdemokratiska majoriteten helt pliktskyldigt stött — att en annan avvägning skall göras är väl avsedd att låta bestickande för den okunnige. Men hur skulle man kunna tro att sådana lösa funderingar kan ge ett riktigare resultat än det som har vuxit fram genom de ansvariga myndigheternas mångåriga och omfattande arbete, inriktat just på denna avvägning? Det är nog heller inte intresset av att ge svenska folket ett gott försvar till lägsta kostnad som resonemanget vill tillgodose. Det är snarare ett försök att finna ursäkter för en felaktig och farlig socialdemokratisk försvarspolitik.

När det nya planeringssystemet för försvaret antogs av riksdagen för något år sedan presenterades det av försvarsministern som någonting nytt och effektivt som skulle möjliggöra ett optimalt utnyttjande av anslagna medel och ge en stor handlingsfrihet åt riksdagen när försvarsbeslut med långsiktig verkan skulle fattas. Från moderata samlingspartiets sida påpekade vi att det nya planeringssystemet utgjorde en naturlig vidareutveckling av det system som länge hade använts — vi hade ingenting emot att det infördes, men vi underströk med all kraft att det nya systemet i ett avseende inte skilde sig det minsta från sin föregångare. Skall det ge något utbyte är det precis lika beroende av att det verkligen följs, att de beslut som fattas grundar sig på de anvisningar som planeringens studier och analyser ger, med utgångspunkt i de direktiv och ingångsvärden som statsmakterna kan ha fastställt. Detta tyckte vi också borde vara en ganska självklar förutsättning för att lägga ner de stora kostnader och för att göra de betydande arbetsinsatser som systemet kräver.

Men så har långt ifrån blivit fallet. Trots att regeringen angav bestämda riktlinjer för de gränser som försvarskostnaderna skulle röra sig mellan och trots att den fastställde beskrivningar av olika angreppsfall som svenskt försvar skulle vara uppbyggt för att kunna möta, så har den i propositionen inte tagit minsta notis om vare sig det ena eller det andra. Propositionens förslag ligger långt under den lägsta nivå som regeringen själv hade angivit, och de angreppsfall som regeringen hade fastställt för prövning av försvaret har på intet sätt fått utnyttjas för en sådan prövning. Konsekvenserna av det försvarsbeslut som riksdagen nu avkrävs är inte utredda, och ingen vet säkert vad de kommer att bli.

Osäkerheten ökas ytterligare av den förändring i fråga om planeringen som regeringen vidtog när den beslöt att kompensation för pris- och lönestegringar skall ske enligt nettoprisindex i stället för som tidigare enligt ett särskilt försvarsindex. Undersökningar har visat att nettoprisindex inte kompenserar stort mer än hälften av de verkliga kostnadsstegringarna. Och då blir det också omöjligt att göra en exakt och effektiv planering.

Sedan försvarsutredningen lade fram sitt betänkande har det visat sig att lönestegringar och stigande underhållskostnader kommer att kräva

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

ytterligare ungefär 1 miljard kronor för femårsperioden som inte blir kompenserade och som alltså måste totalt förändra planeringen. I slutet av april förändrades nettoprisindex och minskade i en handvändning den volym, som planeringen hade att röra sig med, med ytterligare ett par hundra miljoner kronor för perioden.

En planering som inte har fasta utgångspunkter och inte en fast ekonomisk inriktning kan aldrig ge det bästa utbytet – den kan aldrig vara underlag för förnuftiga beslut. Om den dessutom inte ens följs, blir den totalt meningslös och drar bara onödiga kostnader.

Försvarsutskottets vice ordförande, herr Gustavsson i Eskilstuna, sade för en stund sedan att det är bättre att planera inom en ram som har utsikt att hålla än att lägga ned intelligens och arbete i onödan. Naturligtvis är det på det sättet. Men de militära myndigheterna har såvitt jag vet alltid planerat inom de ramar som statsmakterna har angivit. Det är regeringen som har valt att helt nonchalera planeringens resultat. Det är alltså den och inte planerna som bör klandras för att intelligens och arbete har förbrukats i onödan.

När man ser det sätt på vilket regeringen handskas med försvarsmiljarderna och med försvarets tillgångar och angelägenheter, så blir man upprörd. Man frågar sig om det kan vara samma misskötsel och samma planlöshet på andra områden inom samhällsförvaltningen, där oppositionen av naturliga skäl aldrig kan få full insyn. Skulle så vara fallet, så finns det verkligen väldiga besparingar att göra där.

Herr talman! Regeringen ämnar nu driva igenom ett försvarsbeslut med kommunisternas hjälp mot en borgerlig opinion. Jag tycker detta är djupt tragiskt. Det har tidigare varit de demokratiska partierna som har överlagt om försvaret och enats om lösningar, som vi alla har kunnat biträda. Kommunisternas försvarspolitik har legat långt utanför det spelrum inom vilket vi andra har rört oss. Efter 1966 års förlustval bröt visserligen socialdemokratin den demokratiska enigheten om försvaret och gick sin egen väg. Detta var beklagligt, men det kunde då ske med stöd av den riksdagsmajoritet som socialdemokraterna besatt. Nu är situationen annorlunda. Nu kan den socialdemokratiska minoritetsregeringen inte ensam diktera beslut.

Det är olyckligt att regeringen i en sådan situation inte ens har försökt att finna en förankring för sin försvarspolitik hos de partier i riksdagen som den tidigare alltid har samarbetat med och som har samma grundsyn i försvarsfrågan. Det är djupt beklagligt att regeringen framhärdar med ett förslag, som endast kan genomdrivas med kommunisternas röststöd – de kommunister som alltid varit motståndare till ett nationellt svenskt försvar, de kommunister vilkas försvarspolitik socialdemokraterna tidigare med sådant eftertryck har förkastat. Vart är svensk socialdemokrati på väg i försvarsfrågan?

Lärde man sig ingenting av de väldiga misstag som man begick förra gången man bedrev nedrustningspolitik?

Jag sade tidigare att ingen med säkerhet kan veta konsekvenserna av det försvarsbeslut som nu föreslås av regeringen. Vad man dock med säkerhet kan förutse är att de blir förödande. Utbildningen kommer att starkt försämrats. Det är inte mer än ett par år sedan riksdagen beslöt om

en ny värnpliktsutbildning, grundad på en genomgripande utredning och presenterad som en optimal metod för god utbildning till måttliga kostnader. Den hade som principiell utgångspunkt en något förkortad grundutbildning och i stället ett utökat antal repetitionsövningar. Systemet har nått och jämnt hunnit genomföras — ja, i verkligheten har det inte ens på alla områden ännu genomförts — när det totalt måste brytas sönder. Repetitionsövningarna inställs i stor utsträckning och grundutbildningen skall ytterligare förkortas.

Det är verkligen planmässighet!

Materielanskaffningen måste också helt omdisponeras. Nu gäller det inte längre att se till att den tekniska utrustningen för olika delar av totalförsvaret blir effektiv och i god balans mellan de skilda försvarsfunktionerna, nu är inriktningen uteslutande att skjuta allt framför sig som inte redan är bundet av beställningar eller utfästelser av annan typ. Att planlösheten också här är total låtsas man inte om, inte heller att den innebär ett väldigt slöseri med försvarsmiljonerna genom att utbytet i försvarseffekt blir så mycket sämre.

Den försvarsindustri som är ett viktigt element i en alliansfri stats försvar — ja, man kan nästan säga som är en förutsättning för själva alliansfriheten — hotas till sin existens. Tusentals kvalificerade tekniker och yrkesarbetare måste friställas — med allvarliga sociala problem och stora kostnader för samhället som följd.

Civildförsvarets planerade utbyggnad försenas i avsevärd grad. Anskaffningen av gasmasker till civilbefolkningen fördröjs och civilförsvarets möjligheter att utveckla ett skydd för befolkningen omedelbart efter en mobilisering minskar.

Moderata samlingspartiet vill inte medverka till allt detta. Den nedgång i försvarseffekt och de olyckliga konsekvenserna på skilda områden, som blir en följd av propositionens förslag, står inte i någon som helst rimlig proportion till minskningen av kostnaderna. Med en annan planeringsinriktning, med korrektare pris- och lönekomensation samt med någon ökning av anslaget för nästa budgetår kan olägenheterna i stort sett undanröjas.

Vi föreslår därför en planeringsinriktning som svarar mot den utredda nivån M 1 med pris- och lönekomensation enligt samma metod som tillämpades före budgetåret 1969/70. För civilförsvaret yrkar vi på en planeringsram om 138 miljoner kronor per år i pris- och löneläget för februari 1971. Vi föreslår vidare att anslaget för nästa budgetår höjs med 235 miljoner kronor för det militära försvaret och med 8 miljoner kronor för civilförsvaret.

Om vårt förslag skulle vinna riksdagens bifall, skulle beslutet klart kunna överblickas till sina konsekvenser — det är till skillnad från regeringens förslag ordentligt studerat och utrett. Det skulle ge svenska folket en avsevärt ökad trygghet, och det skulle skapa en väsentligt förbättrad handlingsfrihet för den framtid som måste betecknas som mycket oviss.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till de reservationer vid försvarsutskottets betänkande nr 17 som bär herr Peterssons i Gäddvik och mitt namn.

I detta anförande instämde herrar Hedin, Nisser och Strindberg samt fröken Ljungberg (samtliga m).

Herr LANGE (s):

Herr talman! Jag har inte för avsikt att blanda mig i de mera tekniska sidorna av den här diskussionen mellan talesmän för reservanter och utskottsmajoritet. Jag är medveten om att försvarsministern om inte omedelbart så strax efter mig kommer att utveckla sin syn på dessa frågor. I stället vill jag med utgångspunkt i försvarsutredningens betänkande framföra några principiella synpunkter på försvarsfrågan i det aktuella läget.

Vi kan väl alla konstatera att det förts en engagerad debatt om försvaret sedan början av året. Av allt att döma kan den bli livlig också i dag även om den börjat i lugnaste laget. Det är naturligt och i hög grad tillfredsställande att vi kan föra en fri och helst meningsfull och saklig debatt i en så betydelsefull samhällsfråga som denna. Har försvarsutredningen i någon mån kunnat bidra till det finner jag det mycket glädjande.

Visst är det mycket som talar för önskvärheten av en bred politisk uppslutning kring försvarsbesluten. Den skulle, anser jag, kanske skärpa intrycket av fasthet i politiken och öka dess trovärdighet i omvärlden. En sådan samling bör emellertid enligt min bestämda uppfattning åstadkommas av riksdagen och inte genom uppgörelser i förväg mellan partierna. Den sistnämnda ordningen har som bekant prövats i tidigare parlamentariska försvarsutredningar, och den var förenad med betydande olägenheter för att inte säga stora nackdelar. Den skapade misstro och misstänksamhet hos många; t. o. m. åtskilliga riksdagsmän kände sig ställda mer eller mindre utanför beslutsprocessen. De upplevde det ibland nästan som om de blivit manipulerade. Bristfälliga möjligheter till insyn och inflytande över styrningen hämmade en öppen och fri debatt.

Jag tycker därför att det är bra att denna ordning övergivits. Ingen skall ha en känsla av att försvarsbesluten fattas över huvudet på de enskilda riksdagsmännen.

Läget är i år sådant att förutsättningar borde föreligga för en bred uppslutning kring regeringens förslag, som huvudsakligen följer den socialdemokratiska majoritetens linje i försvarsutredningen. Det innebär i stort sett en uppbromsning av kostnadsstegringarna i en situation i Europa som ter sig mera avspänd för vårt land och mindre hotfull och riskfylld än någonsin under de senaste två decennierna.

Dess värre tycks inte en så bred uppslutning ligga inom räckhåll nu. Även om man önskar en bredare samling kan man inte önska den till vilket pris som helst.

Mittenpartierna vill att planeringen skall utgå från en utgiftsram, som ligger en och en kvarts miljard kronor högre under femårsperioden än regeringen och utskottsmajoriteten föreslagit. Det betyder 250 miljoner kronor om året i ökade utgifter för det militära försvaret. Siffran är, såvitt jag kan se av de önskemål om anskaffningar för framför allt marinen och flygvapnet som folkpartiet och centern framfört i sin reservation, dessutom klart i underkant. Utfallet kommer med största

sannolikhet om man skulle följa reservanternas förslag att bli betydligt högre; jag förstår inte hur alla de prylar som man önskar skaffa skall få rum inom den angivna ramen.

Moderaterna nöjer sig inte med detta utan yrkar på en ökning som är nära dubbelt så stor som den mittenpartierna föreslagit. Här spårar man inte mycket av den oro för stigande statsutgifter som moderaterna annars begagnar snart sagt varje tillfälle att ge uttryck åt.

Vi har i dag ett försvar som är starkt. Jag tror alla erkänner det. Några har gjort det också i den här debatten, dock inte herr Virgin. Överbefälhavaren har understrukt det vid mer än ett tillfälle. Men det vore anmärkningsvärt om vi inte hade ett starkt försvar i betraktande av de pengar och de resurser som avdelats för försvarsändamål.

Vid skiftet, herr talnan, mellan 1940- och 1950-talen uppgick kostnaderna för det militära försvaret till något över 2 000 miljoner kronor i dagens penningvärde. En organisatorisk personalupprustning hade ägt rum redan dessförinnan under och efter kriget. Trots vissa materiella brister var vårt försvar inte dåligt vid 1950-talets ingång. I dag stannar utgifterna inte vid något över 2 000 miljoner kronor. De är cirka tre gånger så höga, och vi har – jag understryker det – också ett starkt försvar. Det vore egendomligt annars. Vi har skickliga människor i spetsen för krigsmakten, och militärledningen har sannerligen inte släpat efter när det gäller att finna god användning för de pengar som statsmakterna har anslagit. Vårt land ligger också, som påpekats i dag och tidigare, som fyra i världen om man ser på vad som betalas per invånare i försvarsutgifter.

Men vi har också, och alla är medvetna om det, upplevt en utveckling med starka kostnadsstegringar när det gäller både personal och material. I själva verket kan man visa på vissa vapensystem, där kostnadsstegringen uppgår till fem eller sex gånger så mycket som motsvarande vapensystem kostade tidigare. Det i sin tur sammanhänger naturligtvis med att kvaliteten höjts. Att man därför skaffar färre enheter av ett dyrbarare och tekniskt mera avancerat vapensystem än av ett enklare får väl betraktas som ganska naturligt och inte tas som utgångspunkt för att karakterisera detta som en nedrustning. Den operativa styrkan har kanske t. o. m. blivit större.

Även andra länder brottas med motsvarande problem och har försökt lösa dem precis på samma sätt som vi hittills har gjort och som jag tror att vi får göra även i fortsättningen. Vi inser emellertid att vi inte kan hänga med i denna utveckling hur länge som helst.

Mot bakgrunden härav anser majoriteten i försvarsutredningen – och det är den första orsaken – att vi i fortsättningen bör kunna begränsa kostnaderna för vårt militära försvar. Försvarsutredningen menar att man bör fästa stort avseende vid de löftesrika tecken på avspänning som framträtt globalt och framför allt i Europa – avspänning mellan öst och väst. I den bipolära värld som vi för åtskillig tid framöver säkert kommer att leva i ter sig krig i vår omgivning mer avlägset än någonsin under de senaste 20 åren.

Tekniken för supermaktens samlevnad utan öppen konflikt är inte fulländad, men den förbättras steg för steg. Vägen till en balanserad

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

nedrustning är svårframkomlig -- jag erkänner gärna det -- men strävandena att nå ett resultat borde uppfattas som genuina och allvarligt menade. I eget lättförståeligt intresse stöds dessa strävanden av alla länder i Europa oavsett regim.

Vad har hänt sedan försvarsutredningen gjorde sina bedömningar? Har läget förändrats till det sämre? Nej, avtalet mellan Sovjet och Västtyskland är i hamn. Överenskommelser har träffats mellan Förbundsrepubliken och DDR beträffande Berlin, och SALT-förhandlingarna har resulterat i en första uppgörelse, låt vara att den kanske främst har en principiell innebörd. Men trots situationen i Mellanöstern och oavsett Vietnamkriget betecknar i dagarna såväl partiordföranden Brezjnev som den amerikanske presidenten Nixon detta som ett första verkligt steg mot en ökad förståelse och ett ökat samarbete mellan supermakterna. Erkänner man att kriget vilar på att de två supermakterna försöker undvika konfrontation, måste man också kunna dra vissa konsekvenser i den svenska försvarsplaneringen härav. Detta läge ger oss i varje fall en chans att begränsa försvarskostnaderna, och jag tror att vi gör klokt i att gripa denna chans. Det skulle te sig egendomligt om Sverige skulle bli ett av de få länder, kanske det enda land, som inte drog konsekvenserna av den situation som vi nu en tid framöver befinner oss i.

Oppositionen säger att vi genom denna begränsning avskär oss en del av handlingsfriheten. Ja, kanske det, men vi bör ändå komma ihåg att det inte är fråga om en avrustning eller om kraftiga nedrustningsåtgärder utan endast om en måttfull begränsning av utgifterna. Skulle utvecklingen ta en vändning på nytt mot det sämre, kan medelsanvisningen ökas. "Ja," säger reservanterna, "men det tar ju alltid tid" -- jag tror att herr Enskog särskilt starkt underströk detta -- "att få effekt, kanske tio år eller mer." Det må vara att man inte snabbt ökar försvarets styrka -- det vet jag också -- men all vår erfarenhet visar väl ändå att det är betydligt svårare och tar längre tid att åstadkomma en begränsning än att öka ambitionerna och upprusta.

Jag instämmer med dem som har påpekat i den här debatten att de svenska medborgarna har visat sig vara beredda att ta på sig de offer som vårt försvar kräver. Men den här viljan att göra uppoffringar för försvaret skulle avta, om vi inte anpassar våra ansträngningar efter de förändringar som läget undergår. Det svenska folket får inte leva i föreställningen om och känslan av att vad som händer utanför våra gränser inte rubbar inriktningen eller omfattningen av våra försvarsansträngningar. De får inte leva med föreställningen att vi får stigande försvarskostnader vad som än händer. Våra ansträngningar och ambitioner får anpassas till läget utanför våra gränser. Man har ofta sagt att vad vi betalar för vårt försvar är att jämställa med en försäkringspremie som man erlagger, och den liknelsen är kanske inte så dum. Men försäkringspremierna räknas ju och fastställs i förhållande till en bedömning av riskerna, och ingen i denna kammare kan väl ändå förneka att vad som har understrukits i dagens läge är en klar utveckling mot mindre risker för en konfrontation mellan supermakterna. Det är avgörande också för våra möjligheter att också framgent få leva i fred, och de risker som vi kan utsättas för har minskat högst betydligt. Då bör man också kunna begränsa kostnadsstegringarna

på försvarsområdet. I själva verket är det ganska blygsamma begränsningar som här föreslås. Att organisationen kan komma att begränsas mera än vad som svarar mot minskningarna i ökningstakten sammanhänger ju, som försvarsministern säkert kommer att utveckla, med övergången till nyare och mer teknisk och kostsam materiel.

Herr talman! Jag ger gärna, och därmed skall jag sluta, herr Wedén rätt i hans uppfattning att vi bör fästa avseende vid vad som händer utanför vårt land när vi fastlägger riktlinjerna för försvarsplaneringen. Herr Wedén menade, och därvidlag kan jag däremot inte följa honom, att riskerna ju trots allt inte har undanröjts. Jag tror det var herr Wedén som i det sammanhanget, med hänvisning till försvarsutredningens betänkande, talade om norra flanken och dess betydelse, men den norra flanken är intressant att resonera om det ögonblick man står inför ett hot eller inför en betydande risk för ett krigsutbrott eller en konfrontation. Annars blir inte den norra flanken av något särskilt intresse. Vi står ju förresten inte obehäpnade i norra delen av Sverige. Än mindre kan jag följa herr Wedén i hans resonemang när han polemiserar mot den prioritet som utredningens majoritet velat ge uthålligheten, delvis på bekostnad av möjligheterna till kraftinsatser vid en invasion. Det är klart att man så långt det är stridsekonomiskt möjligt – det säger också utredningsmajoriteten, och det betonas i propositionen – skall försöka möta fienden så långt utanför vårt lands gränser som det går. Men det är en sak. En annan sak är att uthålligheten i själva verket är mera avhållande för fienden än styrkan i avvärjningsögonblicket. Man får ju fråga sig: Vad är fiendens avsikt med ett eventuellt anfall mot Sverige, vad vill den som angriper uppnå härmed? Landet självt har ju inget egenvärde -- den meningen har herr Wedén varit med om att skriva under i utredningen. Däremot kan vårt land i vissa sammanhang och under vissa förutsättningar -- när vi står inför ett krig eller när ett krig redan utbrutit mellan supermakterna -- ha värde som genomgångsområde. Då gäller det inte bara för angriparen att få en stödjepunkt här i landet och hålla den utan då gäller det att gå vidare, och det är där som uthålligheten och ett försvar på djupet har sin stora betydelse. Det är denna uthållighet som utredningens majoritet i vissa sammanhang i någon mån velat ge företräde framför initialstyrkan.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr tredje vice talmannen VIRGIN (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lange beskyllde moderata samlingspartiet för att inte hysa oro för de stigande statsutgifterna. Jo då, herr Lange, vi känner en betydande oro för de stigande statsutgifterna. Men vi förbehåller oss rätten att göra andra avvägningar inom utgiftssektorn än socialdemokraterna vill göra. Sammanlagt är vi ändå bra mycket sparsammare.

Vidare säger herr Lange att kostnadsstegringarna på försvarets område varit så våldsamma att det inte längre går att fortsätta på den linjen. Verkligheten är inte riktigt sådan. För en tid sedan publicerade Stockholms internationella fredsforskningsinstitut en översikt över för-

Måndagen den
29 maj 1972.

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

svarskostnadernas utveckling i fast penningvärde, och den visar att vi i Sverige mellan 1965 och 1971 har minskat våra försvarsutgifter, medan praktiskt taget alla andra länder ökat sina: USA med 20 procent, Sovjet med 40 procent. Det är mot den bakgrunden som vi känner oss skyldiga att bättre söka tillgodose svenska folkets krav på yttre trygghet.

Herr Lange sade också att han inte ville gå in på några tekniska detaljer i försvarsbeslutet och det är naturligtvis hans sak. Men försvarsutredningens ordförande bör väl ändå kunna avkrävas besked på en punkt. När försvarsutredningen lade fram sitt betänkande rekommenderade den socialdemokratiska majoriteten en anslagsnivå som man förklarade var väl avvägd i förhållande till behovet av försvarsresurser. Sedermera har det visat sig att det uppstått pris- och lönestegringar – de var inte kända när försvarsutredningen lade fram sitt förslag – på över 1 miljard kronor för perioden. I propositionen har inte någon kompensation för detta föreslagits; propositionens förslag ligger alltså långt under försvarsutredningens förslag. Jag vill nu fråga: Kommer försvarsutredningens socialdemokratiska ledamöter med herr Lange i spetsen att stödja propositionen? I så fall, hur motiverar man att man nu efter några månader kan acceptera en helt annan och mycket lägre nivå? För det var väl inte så att försvarsutredningen bara bestämde sig för en kostnadsram och lät konsekvenserna bli vilka de ville? Så lätt kan väl utredningen ändå inte ha tagit på sin uppgift!

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lange sade i inledningen till sitt anförande att han tyckte att den gamla metoden för försvarsuppgörelser i mer eller mindre slutna rum inte var bra. Jag skall gärna säga att jag i mycket stor utsträckning delar hans uppfattning på den punkten. Det var bl. a. av den anledningen som jag i remissdebatten frågade försvarsministern, som då förde samma resonemang på denna punkt som herr Lange gör nu, om det verkligen var så att de socialdemokratiska ledamöterna i försvarsutskottet skulle ha ett öppet mandat att inleda allvarligt menade överläggningar. På det svarade försvarsministern att han inte ville göra någon utfästelse alls. Förloppet har sedan utvisat att de socialdemokratiska ledamöterna i utskottet inte haft några möjligheter att driva allvarligt menade överläggningar.

Herr Lange gjorde ett par observationer i samband med SALT-avtalet. Det är klart att det är ett framsteg. Men det kan möjligen intressera några av kammarens ledamöter att veta att den nivå som man nu *försöker* frysa i fråga om de strategiska kärnvapnen ligger ungefär dubbelt så högt, om man slår ihop de sovjetiska och amerikanska resurserna, som den gjorde när förhandlingarna inleddes. Herr Virgin har redan effektivt talat om för herr Lange hur det förhåller sig med rustningsläget i vår omvärld, inte minst i Sovjetunionen och en del andra öststater; jag behöver inte tillägga någonting på den punkten.

En försäkringspremies storlek sammanhänger naturligtvis med bedömningen av riskerna. I hela mitt första anförande försökte jag förklara varför jag anser att regeringen, försvarsutredningens majoritet och försvarsutskottets majoritet i synnerhet i betraktande av de 1 000 miljo-

nerna var beredd att ta alltför stora risker. Premien blir för låg för att täcka de risker man säger sig vilja täcka.

Till sist förde herr Lange ett resonemang om uthållighet och initialstyrka. Jag vill inte tjata om det här för mycket, men herr Lange gjorde faktiskt inget allvarligt försök alls att bemöta argumentationen i mitt första anförande. Han sade bara att det är klart att fienden vill komma igenom hela landet. Det är inte alls klart, herr Lange. När det gäller Östersjöutloppen räcker det med mindre, och detsamma gäller Kalotten. Det är därför avvärjningsfrågan kommer i förgrunden.

Herr LANGE (s) kort genmäle:

Herr talman! Rustningsutgifterna har båda de föregående talarna tagit upp. Men det är ett faktum att rustningskostnaderna flackat ut – det gäller också stormakterna. Det kan väl inte bestridas. Och om man går till de två senaste åren är det ett faktum som kan sifferbeläggas. Går man litet längre tillbaka skall man finna stegringar, men dessa stegringar avser strategiska vapen, herr Wedén. Det är glädjande att man även på det området genom SALT-förhandlingarna försöker åstadkomma en broms på kostnadsutvecklingen.

Herr Virgin ställde en direkt fråga till mig beträffande den nivå, som han uttryckte det, som utredningens majoritet föreslagit. Det var aldrig en nivå, herr Virgin. Vi hade icke uppgiften att gemensamt med de andra parlamentariska ledamöterna i försvarsutredningen försöka åstadkomma något slags uppgörelse. Därtill kom att vi inte hade ett sådant material att det var möjligt för oss att i siffror bestämt och preciserat ange vad kostnaderna för de förslag som framlades skulle uppgå till. Som en illustration till de rekommendationer som de socialdemokratiska ledamöterna samlades kring angav vi en ganska vid ram inom vilken vi trodde och ansåg att försvarskostnaderna borde ligga. Jag anser inte att något sådant har inträffat som rubbar våra slutsatser och våra rekommendationer i det sammanhanget. Det har sagts mig dessutom – där kanske jag har fel, och då vill jag gärna bli korrigerad – att det lämnats åtskilliga uppgifter i utskottet på den här punkten, som jag av naturliga skäl inte tagit del av, eftersom jag inte tillhör utskottet, men som litet grand ändrats från dag till dag. Jag vet inte om vad som senast sagts är sista ordet, men jag hoppas det.

Allra sist, herr talman, vill jag både till herr Wedén och till herr Virgin ställa frågan: Innebär inte vad som hänt under den senaste månaden att krigsriskerna för vårt vidkommande ter sig mindre hotande än de gjorde t. o. m. när försvarsutredningen slutade sitt arbete? Jag kan inte undvika att av vad som händer i världen omkring oss i dag också dra vissa slutsatser i den här pågående debatten och i ställningstagandena till försvarskostnaderna för nästa budgetår och framför allt under den närmaste femårsperioden.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Med anledning av herr Langes avslutande fråga vill jag bara säga att den har jag besvarat i mitt första anförande. Om herr Lange läser det, finner han ett mycket lämpligt svar där.

Jag blev åtskilligt förbluffad, när herr Lange tecknade bilden av utvecklingen i försvarsutredningen på slutet. Vi hade inte i uppdrag att fastställa några exakta ramar, men inte minst herr Lange själv var intensivt verksam för att ange ett utrymme, en spännviddsnivå, som han karakteriserade som något över M 3 till någonstans mitt emellan M 2 och M 1. Det står faktiskt i utredningens betänkande, och det måste väl ändå ha någon betydelse. Om herr Lange sedan har upptäckt, vilket han måste ha gjort, att det han då skrev i själva verket betyder en nivå, som är 1 miljard lägre, så förbluffar det mig, när han säger att här har ingenting inträffat som kan ändra våra ställningstaganden. Herr Lange får ju mycket mindre inom den spännvidd som han i utredningen tänkte sig. Det blir ju 1 miljard mindre, och den miljarden är ganska mycket pengar.

Så visst i all världens dar talades det om olika nivåer i försvarsutredningen, och nivåerna har verkligheten sedan givit ett annat innehåll. Det är detta herr Lange försöker trolla bort, men det går inte.

Beträffande SALT-förhandlingarna sade jag alldeles nyss att de innebär ett framsteg. Men herr Lange skall kanske inte vara alltför glad över att här ges en begränsning i fråga om tillväxten av kostnaderna för strategiska kärnvapen. Inom ramen för den kostnadsnivå de har för sina väldiga krigsapparater, som inte går ner men flackar ut, kan ju de berörda stormakterna satsa mera på de konventionella vapen som vi också satsar på.

Herr tredje vice talmannen VIRGIN (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill först understryka vad herr Wedén nyss sade om försvarsutredningens faktiska angivande av de ramar inom vilka de uppgifter som utredningen tyckte var riktiga skulle kunna fullgöras. De ramarna har underskridits nu.

Så sade herr Lange någonting om att uppgifter har lämnats om ändrade konsekvenser dag för dag inom försvarsutskottet. Det är väl riktigt. Vi har undan för undan fått bevis för att konsekvenserna blev värre och värre allteftersom nya faktorer kom i dagen, nu senast den nettoprisindexändring som skedde i april och som, såsom jag förut antydde, innebär ett par hundra miljoner mindre i utrymme för materielplaneringen.

Jag vill också gärna erkänna att överenskommelsen i Moskva skall hälsas med tillfredsställelse, men den ger verkligen inte skäl till någon ändring i den svenska säkerhetspolitiska bedömningen. Dels ligger den inte alls på en nivå som berör oss direkt, dels vet man inte vilka överenskommelser som kan vara förenade med den. Vill man vara pessimistisk – och det visar världshistorien att man i regel bör vara – tycker jag att statsbesöket i Moskva har vissa likheter med det besök som på sin tid gjordes i Moskva av Ribbentrop när han besökte Molotov. Då såldes småstaternas väl och ve på löpande band.

Herr LANGE (s) kort genmäle:

Herr talman! Den senaste parallellen förstår jag uppriktigt sagt inte. Ribbentrops resa till Moskva den gången tolkades – föreställer jag mig – av alla som hade någon möjlighet till bedömning som ett tecken på att ett

krig var nära förestående. Jag ser inte någon likhet mellan den situationen och den som vi upplevt när vi fått upplysningar om sammanträffandet mellan Nixon och Bresjnev. Jag är den förste att säga att man inte skall dra alltför långtgående konsekvenser av det. Men en sak är väl uppenbar, nämligen att det har fört de två supermakterna närmare varandra, och vad som hänt nu och under flera år dessförinnan har väl inneburit att de ännu bättre behärskar tekniken att undvika en konfrontation. Detta har fört dem närmare varandra när vi alltjämt har en oroshärd i Mellanöstern, och det har fört dem närmare varandra när tragedin i Vietnam och USA:s krig där pågår för fullt. Det är en sak som jag inte kan låta bli att dra konsekvenser av för vårt land, och det tycker jag att andra också borde kunna inregistrera.

Det är faktiskt världspolitiska händelser som vi upplevt med både Moskvamötet och det avtal mellan öst och väst som Brandt varit den främste initiativtagaren till. Låt oss inte bortse från det!

Vad kostnaderna beträffar visste vi ju rätt väl kostnadssituationen i utgångsläget. Vad som sedan följer vet ingen säkert. De kostnader man räknar fram skulle jag vilja granska mycket noga innan jag är villig att skriva under att vi kommer att underkompensera det militära försvaret med kanske 1 000 miljoner kronor under den framförliggande femårsperioden. Om herr Wedén har den uppfattningen, förstår jag inte varför hans egna kostnadsberäkningar i den mån han vidhåller sitt förslag om militära strukturer stannar vid ett så lågt belopp som 1 1/4 miljard på en femårsperiod. Har herr Wedén gått ner sedan vi satt tillsammans i utredningen eller är det som nu står i reservationen oförändrat i förhållande till den tidpunkten?

Herr försvarsministern ANDERSSON:

Herr talman! I den senaste debatten i försvarsfrågan här i riksdagen – det var i början av februari – förklarade jag varför regeringen inte hade tagit initiativ till överläggningar i försvarsfrågan. Jag pekade på det som herr Wedén nu förklarar sig vara enig med herr Lange om, nämligen att det rådde en sådan misstro hos allmänheten och att detta fått hela debatten under många år att spåra ur. Men jag sade samtidigt att jag hoppades att man under riksdagsbehandlingen skulle kunna komma fram till enighet i största möjliga utsträckning. När man hör den här debatten, och framför allt när man läser reservationerna till utskottsbetänkandet, kan man tycka att vi i stället för ökad enighet har fått ökad splittring. Men jag tror att det är en felsyn.

I huvudfrågorna råder överensstämmelse i uppfattningarna mellan partierna, först och främst – det framgår av den debatt som har förts hittills – om den säkerhetspolitiska bedömning som ligger bakom det försvarsbeslut som vi skall fatta. Vi är också eniga om att vi måste ha ett starkt försvar som stöd för vår neutralitetspolitik. Det råder enighet, vilket är väsentligt, om att den allmänna värnplikten fortfarande skall utgöra grunden för det svenska försvaret. Vi är också eniga om att det statsfinansiella läget tvingar fram en restriktivitet, vilket ju måste påverka storleken av de anslag som kan komma att ställas till förfogande både för det militära och för det civila försvaret. Vi är också eniga om att

utgiftsramen bör prövas årligen under programplaneperioden, och om jag har fattat det rätt är vi också eniga om att det nya planeringssystemet i fortsättningen skall utnyttjas vid utbyggnad av vårt totalförsvaret. Jag skulle kunna peka på en hel rad andra punkter som vi är eniga om och som därför inte har behövt föras upp till diskussion här.

När det gäller ramberäkningarna för i första hand nästa budgetår finns det en skillnad mellan utskottsmajoriteten och representanterna för mittenpartierna som i utskottet reserverat sig. Jag har inte uppfattat den som särskilt stor. Reservanterna åberopar, och herr Wedén har närmare förklarat detta, ofullständigheter i propositionen i fråga om vissa kostnadsredovisningar, framför allt när det gäller materielunderhåll. Man anser, bl. a. av sysselsättningskäl, att anslagen bör höjas för att medge bättre omställnings- och omplaceringstid för de anställda som kan komma att bli berörda av t. ex. minskat underhåll.

Om jag här fattar reservanterna rätt är det i första hand sysselsättningsfrågorna som oroar, inte konsekvenserna för försvaret i stort. Jag tolkar mittenpartireservationen så att det i stort råder enighet om försvarsverksamhetens omfattning under nästa budgetår — om jag alltså bortser från sysselsättningen, som jag strax skall säga några ord om.

Jag vill här ta fram det som är det centrala i den diskussion i försvarsfrågan som vi kommer att föra under många år här i riksdagen.

Det är kostnadsutvecklingen för försvarsmateriel som är det centrala vid överväganden om försvarets utformning i framtiden. Som jag påpekat i propositionen har den under de senaste 15 åren inneburit att kostnaderna för sådana vapensystem där en kontinuerlig teknisk förbättring har ägt rum, t. ex. flygplan, i löpande priser har stigit väsentligt snabbare än andra kostnader på grund av den allmänna prisutvecklingen. För sådana vapensystem ligger kostnadsnivån i år mellan tre och sju gånger över 1955 års nivå, medan inflationen i stort sett under denna tid inneburit en fördubbling av priserna. Skillnaden är främst ett uttryck för att en kvalitetsförbättring ägt rum.

Det har hittills varit möjligt att delvis lösa de här kostnadsutvecklingsproblemen genom att minska antalet enheter med hänsyn till att varje enhet har fått så förbättrade prestanda. Men under senare år har kostnaderna för utveckling och produktion av våra avancerade vapensystem stigit så snabbt att problemen håller på att bli mycket större.

Om vi, som vi gör nu, ser det här i ett längre tidsperspektiv — 10—15 år, för det är det vi diskuterar — och då vill ha lika många enheter av olika slag inom försvaret som vi har i dag och på samma gång hänga med i den tekniska utvecklingen, dvs. fortsätta med dessa ständiga förbättringar och samtidigt fördyringar, kommer vi att få försvarsutgifter som vi inte orkar bära.

Liksom alla andra länder tvingas vi alltså att välja: antingen att hålla numerären uppe eller ta hänsyn till kostnadsutvecklingen och begränsa antalet enheter. Vi har då intagit den ståndpunkten — och det här är en viktig princip, som är fastslagen av försvarsutredningens majoritet och i propositionen — att hellre satsa på ett flertal mindre tekniskt högtstående system än på ett fåtal mycket avancerade. Vi säger dock att för vissa vapensystem eller förband — vi pekar på jaktflyg och på fältbrigader —

måste vi emellertid hålla den tekniska standarden uppe och samtidigt hålla ett visst antal, om de här systemen skall finnas.

Den här utvecklingen gäller ju inte bara Sverige. Även under perioder, då försvarsutgifterna internationellt sett har ökat, har antalet enheter inte alltid ökat. I många fall har i stället en minskning av antalet enheter ägt rum. Som exempel kan jag peka på den successiva minskning av flygets och sjöstridskrafternas numerär som inträffat inom stormaktsblocken.

I några länder har den här utvecklingen, som man utomlands kallar kostnadsexplosionen inom försvaret, lett till avsevärda och plötsliga förändringar av försvarets utformning. Jag kan ta Canada som ett exempel. I de flesta fall sker emellertid, liksom hos oss, de här förändringarna successivt.

Försvarsutgifterna i världen har inte genomgått någon markant ökning under senare år. Snarare har de legat stilla. Det finns då anledning att förmoda att de länder som fortsätter den tekniska utvecklingen måste starkt minska antalet enheter, medan de som vill hålla numerären uppe måste nöja sig med en måttlig teknisk nivå på vapensystemen. Detta förhållande bör ni, som här i debatten använder ordet nedrustning, ha i minnet.

Vid en jämförelse av stormakternas försvarskostnader med våra måste man också ta hänsyn till vart pengarna går. Stormakterna har globala åtaganden. De upprätthåller baser i andra länder, och de stöder allierade. De vidmakthåller strategiska vapensystem som är mycket dyra. Man måste också ta hänsyn till fördelningen mellan konsumtionskostnader för försvarseffekt i nuet och investeringar för försvarseffekt i framtiden. Tendensen i stormaktsallianserna är att konsumtionen tar allt större andel i anspråk. Så t. ex. har Västtyskland nu en investeringsandel på under 30 procent mot över 40 procent år 1968. Orsaken är främst de stigande kostnaderna för personalen. Av USA:s försvarsbudget går nu över 50 procent till personalkostnader. Prognosen är att man når 60-procentstrecket inom några år.

Genom den långtidsplanering som vi har lagt oss till med belyser vi nu konsekvenserna på 10–15 års sikt av en successiv och långsam förändring. Skulle vi på basis av det förhållandet att försvarsutgifterna internationellt legat i huvudsak stilla under senare år och mot bakgrund av den beskrivna kostnadsutvecklingen, och med hänsyn sedan till fördelningen mellan konsumtion och investeringar, vilja göra en prognos över vad som kommer att ske i vår omvärld inom en 15-årsperiod, så skulle vi säkert finna reduceringar och förändringar av det slag som jag har talat om. På några års sikt är kanske däremot förändringarna små, men det är de också hos oss. Det är därför fel att jämföra det försvar vi räknar med i framtiden med vad som finns i vår omvärld i dag.

Jag har ett intryck av att reservanterna – både moderaternas och mittenpartiernas representanter – inte har tillräckligt velat ta hänsyn till dessa centrala problem. Man har väjt för att ta ställning. Jag medger att de är obehagliga när man börjar se 10–15 år framåt i tiden. Men vi kommer inte förbi problemen; vi tvingas att med hänsyn till kostnadsutvecklingen ta ställning till det framtida försvarets struktur.

Försvarsutredningen gav alldeles klara rekommendationer i dessa

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

avvägningsfrågor. Man prioriterade, som herr Wedén riktigt har påpekat, "uthållighet" före "initialstyrka". Men när man diskuterar dessa begrepp bör man skilja på försvarets uppgift att hålla oss utanför kriget och dess uppgift att hålla fienden utanför gränserna, om vi trots allt kommer i krig. Och det är den krigsavhållande uppgiften som i första hand styr vår planering. Jag har anslutit mig till meningen att försvaret får den största krigsavhållande effekten om en eventuell angripare måste räkna med att en operation mot eller - som herr Lange sade riktigt - genom Sverige kommer att ta lång tid. Försvaret måste därför få den största krigsavhållande effekten om det är i vidsträckt mening uthålligt.

Men som herr Lange också redan har påpekat skall vi självfallet, om vi hamnar i krig och blir angripna, möta en angripare så långt ut från vårt territorium som våra resurser och geografiska förhållanden medger. Vi skall givetvis hålla oss med en så stor initialstyrka som vi i framtiden kommer att ha råd med.

Herr talman! Det här är ett viktigt avvägningsproblem. Ett annat är frågan om den tidsmässiga fördelningen av tillgängliga resurser.

ÖB har i programplanerna av olika skäl förordat att den operativa styrkan på kort sikt -- och också på lång sikt -- bibehålls. Försvarsutredningen -- och jag har följt de rekommendationerna -- ansåg att det med hänsyn till den internationella utvecklingen kunde anses acceptabelt att låta den operativa styrkan på kort sikt minska något för att möjliggöra åtgärder som ger mer försvarseffekt i det längre perspektivet.

Jag skall ge ett exempel på den här problematiken. Det gäller nästa generation jaktflygplan. Här avstyrkte ÖB att Jaktviggen skulle utvecklas i lägre ekonomiska nivåer. Varför gjorde han det? Självfallet ville han ha ett starkt jaktskydd. Men han avstyrkte förslaget därför att utvecklingsarbetet, som är mycket dyrbart, skulle kräva någon miljard eller mer under den närmaste femårsperioden, och denna miljard som går till utvecklingsarbete ger ju under femårsperioden ingen operativ styrka. Det är först på lång sikt som den ger effekt.

På andra områden har vi på samma sätt förordat en minskning av den operativa styrkan på kort sikt för att kunna använda pengarna bl. a. för utveckling av vapen som får sin effekt först efter programplaneperioden eller mot slutet av femårsperioden.

Jag medger att våra förslag delvis innebär ett nytt sätt att skapa försvarseffekt. Folkets samlade värnkraft tar vi ju till vara helt och fullt i den allmänna värnplikten, och vi skaffar materiel efter våra förutsättningar som en liten nation. Det är vi tvungna till, hur gärna vi än skulle vilja ha det annorlunda, och här ger vi faktiskt medvetet försvaret en svensk profil.

Det framgår ju av de anföranden som har hållits hittills att oppositionens förslag också innebär förändringar av försvaret. Det är fråga om gradskillnader, och det är därför högst egendomligt att få höra att regeringen har lagt fram ett förslag som innebär nedrustning. Oppositionen har väl inte heller tagit konsekvenserna av sina ord. Skulle oppositionen verkligen bedöma läget som vissa yttranden kan ge anledning att tro, så skulle skillnaderna mellan regeringens och oppositionens förslag till utgiftsramar vara betydligt större. Skillnaden i ord är

stor, men den är – så långt jag förstår – väldigt liten i handling.

Hur påverkas då sysselsättningen av försvarsbeslutet? Den frågan har kommit litet i förgrunden under förmiddagens debatt, och jag skall säga några ord om den.

Trots den föreslagna ökningen av anslaget med nära en halv miljard för nästa budgetår kommer anslaget för materielanskaffning totalt sett inte att öka. Det är alldeles riktigt. Herr Wedén har tagit upp frågan att de ambitioner som kommit till uttryck i propositionen inte kan förverkligas inom den föreslagna ekonomiska ramen. Med anledning därav vill jag erinra om vad som står i propositionen. Där konstateras att programplanernas beräkningsunderlag är osäkert samt att det har varit nödvändigt att successivt revidera de ekonomiska kalkylerna. Bl. a. råder det osäkerhet om de slutliga omkostnaderna för vissa av våra större materielobjekt, t. ex. Viggen. Inom underhållsområdet har också betydande kostnadsökningar konstaterats. Det gjorde vi i slutet av propositionsarbetet. Men även sedan det arbetet var avslutat och propositionen hade lagts fram för riksdagen har vi noterat ytterligare kostnadsökningar, främst inom området för underhåll av materiel. Det är därför som vi tyvärr i propositionen i många fall inte bestämt har kunnat ange antal enheter. Det har varit omöjligt. Det måste ske i samband med den rullning av programplanen för ett år och den uppräknings av kostnadsläget till 1972 års prisläge som överbefälhavaren nu genomför. I samband med denna rullning har ytterligare kostnadsökningar räknats fram. Det vill jag inte förneka. Men det är i och för sig inte så märkvärdigt. Och det är självklart att detta framtvingar en viss omplanering. Men vi kan inte ta ställning till det nu. Som herr Gustavsson i Eskilstuna påpekade blir det först i höst möjligt för ÖB och departementschefen att kunna ta ställning till vilken förändring i planerna som dessa kostnadsökningar framtvingar. Det är ju en grundtanke i planeringssystemet att vi varje år skall pröva utgiftsramen, och vi får räkna med att det alltid kommer att ske kostnadsökningar. Det är sådana störningar som vi måste beakta vid planeringen.

Vi har dock möjligheter att se, att vi för nästa femårsperiod kan avsätta omkring 11 miljarder för materielanskaffning, och det är ju ett ganska stort belopp. En förutsättning för att det skall vara möjligt är, att vi under perioden genomför rationaliseringar och besparingar. Såvitt jag förstår är alla partier ense om det; i varje fall har mittenpartierna understrukt detta i sin reservation. Vi måste bl. a. minska personalkostnaderna. Överbefälhavaren har fått i uppdrag av mig att under femårsperioden genomföra en minskning av antalet anställda med minst 2 500. Vi räknar med att kunna genomföra denna minskning genom naturlig avgång. Vi har inom försvaret över 50 000 anställda, och avgångarna är så omfattande varje år att vi räknar med att under femårsperioden kunna minska personalen med ca 2 500 utan att avskeda någon. Jag erkänner dock att det kan vara vissa problem under den närmaste tiden.

Vi kan, såsom herr Wedén har pekat på, få problem genom de ökade kostnaderna för materielunderhåll – och då är det framför allt inom förknade fabriksverken som vi får de problemen. Jag vill inte förneka att

Nr 91

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

problemen kan bli svåra, men vi undersöker möjligheterna att genom naturlig avgång och eventuellt genom förtidspensionering kunna lösa problemen även där. Försvarsutskottet har på denna punkt gjort en skrivning som jag utan vidare kan instämma i, nämligen att den personal som är direktanställd inom försvaret och den personal som är anställd inom t. ex. förenade fabriksverken skall behandlas lika.

När det gäller försvarsindustrin räknar man med att den i Sverige sysselsätter ca 48 000 man varav ungefär hälften i verkstadsindustrin. Det är klart att vissa sektorer av denna industri kan komma att drabbas. Vi räknar med att reduktionen av antalet arbetstillfällen totalt sett under en femårsperiod kan bli av ungefär samma storleksordning som när det gäller försvarets anställda, dvs. ca 2 500 man, om man tar hänsyn enbart till beställningar från den svenska försvarsmakten. De här frågorna sysselsätter nu inrikes-, industri- och försvardepartementen, och vi har möjligheter att på väsentliga punkter påverka tidpunkten när dessa förändringar inträffar.

Ingenting hade varit mera tillfredsställande än om vi hade kunnat konstatera att positiv fred vore för handen i större delen av världen och därav då dra slutsatsen att försvar vore onödigt för vår del. Men så är det inte. Jag delar herr Wedéns uppfattning att militärt våld fortfarande spelar en stor roll för att lösa konflikter och att de samlade militära maktmedlen är enorma. Supermakterna har med kärnvapnen fått medel som är tillräckliga för att helt förstöra både varandra och andra nationer på jorden. Man har nu kommit till en punkt då det är oundgängligen nödvändigt att söka andra sätt än krig för att lösa internationella konflikter: ett system för kollektiv säkerhet, en internationell rättsordning, effektivare förhandlingskontakter. Sverige måste bidra till detta efter sin förmåga. Därvid är – som också herr Wedén påpekade – vår försvarspolitik bara ett av instrumenten, men ett mycket viktigt sådant, eftersom supermakterna, som är huvudansvariga för fredens bevarande, lägger så stor vikt vid väpnade styrkor.

Den svenska försvarspolitik har självfallet sin största betydelse i Norden men i viss mån även i ett vidare sammanhang genom vår medverkan i FN:s fredsbevarande operationer i de internationella nedrustningsförhandlingarna och i kontroll av ingångna avtal. Eftersom supermakterna är medvetna om att en mindre väpnad konflikt dem emellan *kan* utveckla sig till ett totalt kärnvapenkrig och att ingen av dem kan besegra den andre, har de uppträtt med stor försiktighet och undvikit direkt militär konfrontation. Förhandlingskontakterna mellan dem har utvecklats i betydande utsträckning. Men även om supermakterna får sägas ha huvudansvaret för den militärpolitiska utvecklingen och för att förhindra nya krigsutbrott, får man inte bortse från att de i en framtida konfliktsituation kan förlora kontrollen över utvecklingen.

I Europa har supermakterna tillsammans med sina allierade med en viss framgång sökt avspänning. Icke-våldsavtalen mellan förbundsrepubliken Tyskland och Sovjetunionen respektive Polen, fyrmaktsöverenskommelsen om Berlin och tillhörande följdavtal mellan Öst- och Västtyskland är viktiga steg på den vägen. När Västtyskland nu har ratificerat icke-våldsavtalen, finns goda utsikter till fortsatta förhand-

lingar vid den konferens om säkerhet och samarbete i Europa som förberetts sedan en lång tid. Avspänningsprocessen måste dock ske under fortsatt militär jämvikt.

Rustningsnivån har ökat under 1960-talet. Supermakterna har anskaffat stora arsenaler av kärnvapen. Ingendera parten har velat riskera att komma i ett underläge i förhållande till den andre. Båda synes beredda att vidmakthålla vedergällningsbalansen, även om detta skulle kräva stora kostnader. Den tekniska utvecklingen, som under 1970-talet synes möjliggöra en ny generation av offensiva och defensiva strategiska kärnvapen, skulle dock förutom att kosta stora summor även kunna urholka den nuvarande relativt stabila balansen; det är främst utvecklingen av antirobotar och multipelstridsspetsar som skapat den nya situationen.

Inför perspektivet av en dyrbar kapprustning, som troligen kommer att minska säkerheten för supermakterna i stället för att öka den, är det ganska naturligt att de försöker stoppa den tänkbara utvecklingen genom förhandlingar, främst då genom SALT-förhandlingarna. Även om man i Moskva inte löste alla problem på det strategiska området, överträffar ändå denna överenskommelse våra förväntningar och utgör i varje fall en god grund för fortsättning.

Jag har sagt tidigare och jag vill avsluta detta anförande med att upprepa att faran för krig i Europa under de närmaste åren enligt alla ansvariga bedömare är liten. Tendenserna till avspänning har hållit i sig under så lång tid, att man nu börjar våga tala om en trend. De senaste veckornas storpolitiska händelser i Bonn och Moskva har bekräftat detta.

Herr tredje vice talmannen VIRGIN (m) kort genmäle:

Herr talman! Det är naturligtvis riktigt när försvarsministern säger att han måste göra en avvägning mellan kvalitet och kvantitet. Men det är verkligen ingenting nytt. Så länge jag hållit på med försvarspolitik – det börjar bli ganska länge nu – har just den avvägningen varit den väsentliga uppgift som man ständigt sysslat med.

Försvarsministern säger: Om kostnaderna för olika enheter stiger – han kallar det för en kostnadsexplosion – leder detta till anskaffning av ett lägre antal. Det är också riktigt. Men det har alltid varit på det viset. Det viktiga i sammanhanget är om antalsminskningen går förhållandevis snabbare hos oss än den gör i vår omvärld. Det är just vad den kommer att göra, och detta kommer att minska vår försvarsförmåga ganska snabbt.

Att nu inte bevilja sådana anslag att vi kan ha råd att också använda fullgod och för stora kostnader anskaffad materiel utan måste kassera denna i förtid, är ett väldigt slöseri. Det är också slöseri att inte planera ordentligt eller, som det nu är fråga om, att inte utnyttja den planering som finns.

Beslutet om försvaret skall nu fattas i blindo. I propositionen står det i punkt efter punkt att konsekvenserna skall utredas i efterhand. Nyss sade försvarsministern att utredningarna kommer att ske senare i år. Om det inte skulle vara slöseri med skattebetalarnas medel att handla efter så lösa grunder, att besluta först och utreda vad konsekvenserna är efteråt – då

Nr 91

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

vet jag inte vad god hushållning är.

Det är klart att man i och för sig utan slösaktighet kan lägga försvarskostnaderna på en lägre nivå än tidigare om man är villig att ta de ökade risker det innebär. Men då måste man först bestämma sig för hur den operativa målsättningen skall ändras, i vilka avscenden som kraven på försvaret skall sänkas osv. och med utgångspunkt i detta planera övergången till den lägre ambitionsnivån.

Så har regeringen inte gjort. Man har tvärtom vägrat att ge myndigheterna direktiv om hur kraven skall sänkas. Trots att anslagen ligger en bra bit under den lägsta nivå som var utredd och trots att ÖB:s utredningar klart visade att det inte i någon av de lägre nivåerna fanns utrymme för Viggenprojektet med något så när bibehållen balans mellan försvarsfunktionerna, så bestämmer man bara att Viggenprojektet skall fullföljas. Samtidigt säger man t. ex. att åtgärder skall vidtagas för att bibehålla ett större antal armébrigader än vad ÖB utrett skulle få plats i de lägre nivåerna.

Det är precis som om riksdagen skulle kunna besluta att sänka anslag inte skall få några följder! Är det verkligen så man skall göra vår neutralitetspolitik trovärdig?

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Bara ett par synpunkter. Försvarsministern lade en särskild vikt vid den krigsavhållande effekten. Han angav sin egen uppfattning i det fallet som en motivering för en omläggning mot en mindre grad av avvärjning och en högre grad av fördröjning och förmenade att den sistnämnda metoden skulle vara mera krigsavhållande. Jag angav i mitt första anförande några exempel på när så inte kunde vara fallet.

Jag skulle verkligen vilja fråga försvarsministern: Om det är lätt att ta Skåne eller Gotland, om det är lätt att upprätta omfattande brohuvuden i östra och västra Mellansverige, anser han då att detta är krigsavhållande för den som kanske har begränsade ambitioner när det gäller att utnyttja svenskt territorium och som vill uppnå vissa bestämda strategiska mål, t. ex. i södra Sverige? Det är det enligt min mening inte, men denna svåra problematik ger sig inte försvarsministern in på.

Sedan sade försvarsministern att programplanernas beräkningsunderlag var osäkert. Han förnekade inte heller att nya svårigheter har tillstött i samband med rullningen från 1972–1977 till 1973–1978. Han sade i det sammanhanget några ord som jag gärna vill ta fasta på och betrakta – liksom det modesta anslaget i hans anförande – som en smula hoppfullt. Innebörden var: Går inte det här att klara så får vi väl justera planeringsramar och utgiftsramar. Jag fattade försvarsministern så, och jag hoppas jag har rätt i det fallet. Det skulle bana vägen för en högre grad av enighet, i varje fall i framtiden.

Sedan måste jag säga ett par ord, herr talman, om resonemangen om försvarsstyrka och sysselsättningseffekt. Det är klart att enligt mittenreservationen och även enligt moderatreservationen kommer en inskränkning av antalet enheter att inträffa. Ingen har hävdats något annat. Där tyckte jag försvarsministern slog in öppna dörrar. Frågan är bara hur

långt den skall gå.

Beträffande sysselsättningen behövs verkligen planeringstid. Om man skall lägga ned åtta Drakendivisioner och snabbt avveckla Bloodhound, måste man räkna med konsekvenser t. ex. inom försvarets fabriksverk och angränsande anläggningar, som inte står i överensstämmelse med en human behandling av personalen. Men det påverkar naturligtvis på ett enligt min mening för långt gående sätt även nedtrappningen av organisationens styrka under den närmaste tiden.

Nr 91

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

Herr PETERSSON i Gäddvik (m) kort genmäle:

Herr talman! Det förefaller mig som om försvarsministern skyggar för ordet nedrustning. Jag undrar vilka krav försvarsministern har för att man skall få använda det ordet när det gäller en nedskärning av försvaret.

Jag har, när jag sagt vad som händer med försvaret, bara återgett överbefälhavarens sätt att se på det här i sin konsekvensskrivelse i april. Där säger han att antalet brigader fram till 1980-talet kommer att minska med drygt hälften, flygvapnets jaktdivisioner minskas med mer än hälften, ubåtarna minskas med 50 procent, och redan i nuläget under den närmaste femårsperioden kommer två tredjedelar av arméns lokalförsvarsförband och en tredjedel av marinens flyg och flygvapnets förband inte att kunna repetitionsutbildas. Jag tycker att det faktiskt tyder på nedrustning.

Vidare skulle jag gärna vilja ta upp hur glidande bedömningarna har varit om vad försvaret egentligen behöver. När man tar del av det pressmeddelande som kom den 11 januari 1972 från 1970 års försvarsutredning, finner man att där sägs att majoriteten föreslår nivåer "som i ekonomiskt innehåll under programplaneperioden ligger i ett område med en undre gräns något över nivån M 3 och en övre gräns som inte överstiger genomsnittet av de två nivåer överbefälhavaren betecknat som M 1 och M 2".

Sedan talade försvarsministern på ett symposium som Allmänna försvarsföreningen hade den 25 januari. Då säger försvarsministern: "Beräkningarna som ligger till grund för propositionen i mars avser en nivå som självfallet inte ligger under M 3." Därefter säger överbefälhavaren i sin tjänsteskrivelse den 20 april att han konstaterar att den i propositionen angivna kostnadsramen i reellt planeringsinnehåll för femårsperioden motsvarar en ekonomisk nivå som är ca 150 miljoner kronor lägre än minskningsnivå 4 och att denna låga nivå har varken överbefälhavaren eller försvarsutredningen behandlat och utrett konsekvenserna av. Vilket är riktigt, herr försvarsminister?

Herr försvarsministern ANDERSSON:

Herr talman! Jag börjar med vad herr ordföranden i försvarsutskottet sade. Han vill ha mera preciserat vad som menas med nedrustning. Vad menar vi med ordet nedrustning, är det inte nedrustning som vi håller på med nu?

Jag har försökt att förklara att den minskning av antalet enheter, antalet fältbrigader, flygdivisioner och ubåtar, om vi håller oss till det, som sker har sin motsvarighet också på andra håll. Jag skulle kunna räkna

upp en rad länder där en sådan minskning pågår eller planeras med hänsyn till vad jag har pekat på, nämligen kostnadsutvecklingen. Mot den bakgrunden är vi ju i den lyckliga situationen att vi allmänt sett skulle befinna oss i en nedrustningsperiod. Så väl är det dock inte, men låt oss ta ett exempel.

Vi har under produktion flygplanet Attackviggen. Det kostar per exemplar knappt 20 miljoner kronor. Det skall efterträda ett annat attackplan, Lansen, som vi har nu och som när det började produceras kostade 2 à 3 miljoner kronor per styck. Det är nästan en tiodubbling i kostnader på kort tid. Skulle vi nu skaffa oss ett lika stort antal av Attackviggen som vi från början hade av attackplanet Lansen, skulle det dra enorma kostnader.

Både staberna och vi är eniga om att Attackviggen är ett flygplan med så höga prestanda att det utan vidare ersätter flera stycken attackplan av typ Lansen. Är det då nedrustning, om antalet divisioner attackplan minskas? I så fall skulle vi naturligtvis kunna undvika det genom att i stället producera det billiga Lansenplanet, som vi då skulle kunna ha i mängdubbelt större antal än i dag och till väsentligt lägre kostnader än de attackplan av typ Viggen vi håller på att skaffa oss.

När det gäller Jaktviggen råder samma förhållande. Vi måste högst väsentligt minska antalet divisioner efter hand som vi för in Jaktviggen i organisationen. Jaktviggen kostar, föreställer jag mig, omkring 20 miljoner kronor per styck. Drakenplanen, som Jaktviggen så småningom skall ersätta, har kostat 6 à 7 miljoner kronor per styck. Naturligtvis skulle vi kunna undvika en nedgång, om vi behöll Draken. Vi gör emellertid inte det därför att vi vet att på 1980- och 1990-talen, då vi skall ha Jaktviggen, duger inte — med hänsyn till andra länders flygplan — de prestanda Draken har.

När det gäller antalet fältbrigader, som ingalunda kommer att nedgå så kraftigt som herr Petersson i Gäddvik påstod, förhåller det sig på samma sätt. Skall vi hålla dessa fältbrigader med en hög teknisk vapenstandard, bör vi räkna med att antalet måste nedgå. Där håller vi fast vid de fyra Norrlandsbrigaderna, de fyra moderna pansarbrigader som vi har i dag, men vi vill ta bort de två som inte har så modern utrustning. Det har jag rekommenderat med hänsyn till denna filosofi om att vi vågar minska den operativa styrkan just under de närmaste åren, då vi är säkra på att inte få krig i Europa. Vi sparar pengar, som kan användas för andra vapensystem, om vi tar bort de två pansarbrigaderna ur organisationen under den närmaste tiden.

När det gäller infanteribrigaderna har vi inte ännu kunnat ta ställning till antalet. De som skall finnas kvar bör ha en så modern utrustning som möjligt. Vi får nästa år återkomma till vilket antal det kan bli fråga om.

Herr Virgin säger att det är slöseri med skattebetalarnas pengar att kassera materiel som i och för sig är användbar. Ja, herr Virgin, vi kasserar varje år massor med materiel som går ur organisationen och ersätts med nya och modernare. Om vi, som jag nyss sade, skulle ta ur organisationen två av våra pansarbrigader, som vi vet måste utgå ur organisationen ungefär år 1975 på grund av att materielen då icke länge är tidsenlig, är det då slöseri med skattebetalarnas pengar? Jag betraktar

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

det tvärtom som en vinst om man tre år tidigare kan ta bort materiel som skulle kosta väldigt mycket pengar att hålla i stånd under de närmaste tre åren, när vi alltså vågar tro att den icke behöver komma till användning under den närmaste treårsperioden.

På samma sätt är det med robotar. Det gäller närmast Bloodhound. Vi har inte tagit ställning till vid vilken tidpunkt vi skall ta dessa ur organisationen. De är ännu inte fullt otidsenliga, men alla som känner problemet vet att de börjar bli det.

Här kommer jag in på herr Wedéns inlägg, som gällde bl. a. personalfrågorna i samband med det minskade underhållet. Jag erkänner och har erkänt att det uppstår problem när man på det här sättet i förväg tar ur organisationen t. ex. pansar och robotar, eftersom det årliga underhållet då försvinner. Detta gäller även när man i förtid minskar antalet Drakendivisioner. Då kommer vi att flyga mindre, underhållet kommer att minska, och de verkstäder och den personal som har hand om detta kommer att också kunna skäras ned. Det är problem som vi brottas med.

Jag kan försäkra herr Wedén att den humana personalbehandling, som herr Wedén efterlyser, kommer vi inte att frånga. Försvaret har faktiskt i personalorganisationernas ögon en stark ställning just därför att vi försöker att föra en human personalpolitik i samband med alla våra omorganisationer och alla våra förändringar, som ju sker ständigt.

När det gäller anslagsfrågorna och kostnadsstegringarna är det så att de lönestegringar som sker på underhållssektorn och inom vår egen personalsektor får vi kompensation för genom nettoprisindex. Vad vi vet är följande:

I fjol steg personalkostnaderna inom försvaret väsentligt mer än personalkostnaderna för den civila sektorn av statsförvaltningen. Där var genomsnittet av löneökningar i fjol 9 procent. Vi fick inom försvarssektorn över 12 procents löneökning, och på den allmänna marknaden räknar man med ungefär 10 procents lönestegring. Det är alldeles klart att vi för i fjol inte genom nettoprisindex kunde skaffa oss full kostnadstäckning, eftersom vi på lönesidan låg så mycket över den allmänna marknaden.

Där gjorde vi alltså en förlust. Hur det blir i fortsättningen är svårare att säga, men jag skulle vilja varna för att femdubbla de siffror som vi kunde framräkna för i fjol, då våra kostnader steg med ungefär 200 miljoner kronor mer än vad som var beräknat, dels på lönesidan, dels på kostnadssidan och även på vissa andra områden, och säga att fem gånger 200 miljoner är 1 miljard kronor för femårsperioden. Jag tror man skall akta sig för det därför att det finns viss erfarenhet från 1960-talet som tyder på att det inte behöver bli en så kraftig förändring som man får fram genom detta enkla sätt att räkna.

Slutligen, herr Wedén ville föra en diskussion om initialstyrka och uthållighet och vad som är mest krigsavhållande. Vi kan naturligtvis föra den debatten och i den också ta in Skåne och Gotland. Det herr Wedén för fram här i debatten läser jag dagligen om i militärskribenternas artiklar från Skåne och från Gotland, och jag känner väl argumenten. Men jag kan inte inse att den uppläggning av den framtida försvarspoli-

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

tiken som vi kommer att tvingas till och som herr Wedén och hans parti kommer att tvingas till med hänsyn till den kostnadsutveckling som jag har talat om på något sätt minskar möjligheterna att i förhållande till i dag ordna försvaret av våra södra landsändar eller våra norra landsändar eller ön Gotland. Om vi tar de närmaste 15 åren så kommer vi att ha kvar i organisationen de komponenter av vapensystem som anses ge sådan hög initialstyrka. Vi har just nu börjat produktionen av Attackviggen som skall ut i vår organisation och som kommer att finnas under 1970-talet och under 1980-talet. Vi har ubåtar i stor mängd. Vi kommer att ha dem kvar, och jag föreställer mig att vi kommer att förnya ubåtsflottan. Vi kommer att ha de rörliga brigaderna kvar. Och jag vill understryka att de rörliga fältbrigader som vi skall ha i organisationen skall vara jämbördiga eventuella motståndares i fråga om rörlighet, i fråga om vapensystem. Men om vi utrustar dem så - vilket är att utrusta dem mycket dyrt - så tvingas vi att minska antalet därför att vi kommer inte att orka med att utrusta 30 brigader på det sättet. Kunde vi nöja oss med att utrusta dem så som vi har dem utrustade i dag, kan vi ha alla 30 kvar, men om vi skall ha dem moderna måste vi, föreställer jag mig, minska antalet. Jag kan då inte se hur problemet Skåne och Gotland på något sätt ändras i förhållande till i dag.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Försvarsministern yttrade även nu, kanske i synnerhet om ubåtarna, ett par förhoppningsfulla ord som jag tar fasta på. Men eljest kan jag säga till honom, med mycket större fog än herr Lange hade när han för en liten stund sedan resonerade med mig, att hur i all världens del skall försvarsministern klara de utfästelser som han här successivt gör och klara dem inom ramen för de pengar som han inte vill öka i förhållande till försvarspropositionen. Ekvationen går helt enkelt inte ihop, herr försvarsminister. Den går bättre ihop för mittenpartiernas del.

Sedan bara ett par ord om nedrustningsresonemanget. Jag har redan talat om det här med minskning av antalet enheter. Där slår försvarsministern, i varje fall såvitt avser mig och mina meningsfränder, in en del öppna dörrar. Det är klart att det måste bli en minskning. Frågan är hur stor. Där vill vi alltså ha en mindre minskning än försvarsministern vill ha. Men om det i framtidsperspektivet och just beträffande infanteribrigaderna - jag nämner dem som ett exempel - förekommer en nedskärning - om man får tro ÖB i tioårsperspektivet - från nuvarande 20 till 5, så blir det ganska litet kvar av försvarsministerns något vidlyftiga löften om samma försvar i Skåne och på Gotland och i Norrland och på andra ställen som nu. Det kan med försvarsministerns uppläggning inte bli fråga om det. Man måste då nöja sig med en mindre minskning.

Till sist, herr talman, vill jag säga att försvarsministern återigen upprepade beloppet 11 miljarder kronor som disponibelt för materielanskaffning under perioden. Han svävade på målet beträffande takten i nedläggningen av Drakendivisioner. I varje fall är just dessa divisioner inte omoderna i förhållande till omvärlden, vilket man däremot väl kan säga att de nu aktuella pansardivisionerna håller på att bli. Men det kommer alltså ändå till stånd nedläggningar.

Om försvarsministern nu skall klara de utfästelser som han här gjorde beträffande organisationen under femårsperioden, blir det inga 11 miljarder över, herr försvarsminister. Jag vågar påstå att det blir ungefär hälften så mycket över för verklig nyanskaffning av materiel. Den siffran tar jag inte ur luften utan den är underbyggd av de expertupplysningar som har stått till förfogande.

Herr tredje vice talmannen VIRGIN (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall inte ta upp någon större debatt om begreppet nedrustning - det är ju klart att det är en nedrustning som nu är inledd. Man brukar inte heller från regeringspartiet vara så rädd att använda det begreppet i sammanhang där det passar att vara försvarsnegativ.

Försvarsministern sade att det inte var slöseri att kassera fullgod materiel - det är fullgod materiel det gäller, inte uttjänad - utan det skulle tvärtom vara en vinst. Jo, jag tackar jag - det är en vinst att man skrotar ned utrustning som är fullgod och som har kostat mycket pengar. Jag tillåter mig, herr försvarsminister, att ha en helt annan mening.

Men jag har nog i alla fall en känsla av att man inom regeringen börjar bli litet skrämmd inför konsekvenserna av sitt försvarsförslag. Man börjar tala om att beslutet är "provisoriskt". Man kan fråga sig vad det finns för anledning att fatta provisoriska beslut.

Hade försvarsutredningen inte tillräckligt god tid på sig? Det var verkligen inte oppositionens fel i så fall.

Det verkar som om regeringen ville motivera sitt dåliga förslag med att det går att ändra till ett kommande år. Det är i så fall en dålig ursäkt. Ett förslag måste bedömas efter de konsekvenser som just det förslaget har på kort och på lång sikt. Att det är möjligt att ändra ett beslut är verkligen inget skäl för att fatta felaktiga beslut. Och det är dålig ekonomisk hushållning. Om det är något som man med all kraft skall försöka undvika i försvarspolitik, både från säkerhetssynpunkt och från ekonomisk synpunkt - det har vi tidigare alla varit överens om - så är det ryckighet i planeringen.

Herr PETERSSON i Gäddvik (m) kort genmäle:

Herr talman! Med anledning av att både herr Wedén och herr Virgin varit inne på frågan om nedrustning skall jag inte ytterligare beröra den annat än genom att säga att de uppgifter jag lämnat är hämtade från ÖB:s konsekvensskrivelse.

Försvarsministern säger, om jag hörde rätt, att vi är säkra på att vi under de närmaste åren inte skall få krig i Europa. Ja, det är ju i och för sig bra, men alla är tydligen inte lika säkra på det. Enligt uppgifter i norska tidningar under förra veckan - t. ex. i Aftenposten av den 25 maj - skall man i höst hålla en stor NATO-manöver, den största man någonsin haft just i Nordnorge, med 50 000 man, bortåt 200 fartyg och 400 flygplan. Tydligen finns det delade meningar om hur säkra vi kan vara även de närmaste åren i vad det gäller krig i Europa.

Vidare glömde försvarsministern att svara på frågan vilken uppgift om regeringens planeringsnivå som är riktig. Är det den uppgift han själv lämnade den 25 januari eller den som ÖB lämnade den 20 april?

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

Herr försvarsministern ANDERSSON:

Herr talman! Herr Wedén frågar hur jag får de gjorda utfästelserna att gå ihop med de ramar som finns. Men herr Wedén har ju hört att jag i fråga om antalet enheter hänvisar till den fortsatta rullningen. Jag har inte talat om hur många infanteribrigader som vi kommer att kunna få plats med under perioden eller nästa femårsperiod. Jag har inte yttrat mig klart om antalet Drakendivisioner som skall dras in. Även mittenpartierna säger ju att vi skall dra in Drakendivisioner nu.

Här är alltså frågan om antalet enheter väsentlig, och jag har redan i försvarspropositionen sagt att det är omöjligt att ännu överblicka antalet. Jag har sagt att vi skall försöka behålla största möjliga antal rörliga fältbrigader. Jag hoppas att herr Wedén förstår att det är väsentligt att jag håller dessa frågor öppna och har tvingats att hålla dessa frågor öppna.

Herr Virgin föredrar tydligen att under hela programplanepérioden bibehålla – med de stora kostnader det är fråga om här – t. ex. Bloodhound och alla de 21 Drakendivisionerna. Vi vet att med hänsyn till moderniteten hos dessa system bör de gå ur organisationen ungefär i mitten av 1970-talet. Det är faktiskt så, herr Virgin, att vi kan göra ganska stora besparingar genom att ta ut dem ur organisationen *nu* och använda pengarna till att förbättra våra fältbrigader, kanske till att bygga ubåtar. Jag anser att resonemanget är riktigt, och jag har uppfattningen att socialdemokraterna och mittenpartierna är eniga om denna princip. Även om man inte tycks ha kommit överens om antalet indragningar, så är man överens om principen att vi just nu med hänsyn till det förbättrade internationella läget vågar ta vissa risker som vi kanske inte vågar ta om fem år och att vi använder pengarna för att göra oss starkare *idå*. I varje fall skaffar vi oss möjligheter att bli starkare i framtiden genom att vi nu lägger ner kostnader på forskning och utveckling och genom att bibehålla handlingsfriheten. Jag anser att det är en riktig väg.

Jag har inte förstått herr Peterssens i Gäddvik fråga. Så långt jag förstår gäller självfallet den nivå som är angiven i propositionen. Jag minns inte vad det är för siffra som ÖB har angivit.

Herr Virgin gör ständiga attacker mot planeringssystemet. Det sätt varpå departementet lägger fram sina förslag är någonting fruktansvärt från hans synpunkt. Är det, herr Virgin, bara de förslag som kommer från ÖB eller från försvarsgrenscheferna och staberna eller från materielverket som vi här i riksdagen kan acceptera? Kan det inte tänkas att vi politiker kan ha en uppfattning i sådana här frågor? Jag skulle vilja varna herr Virgin för att så hundraprocentigt svälja alla förslag som kommer från militära yrkesmän. De är bra. Det är deras yrke att komma med förslag och hävda att det är nödvändigt att ha ett starkt försvar. Men vi politiker har väl lika stora möjligheter att realistiskt bedöma vilka försvarsbehov som det här landet har i dag. Det är det vi försöker göra, och där kommer vi ibland till andra uppfattningar än de militära yrkesmännen, men det är inte därför säkert att det är vi politiker som har fel.

Herr förste vice talmannen anmälde att herr tredje vice talmannen Virgin anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr WERNER i Tyresö (vpk):

Herr talman! Den debatt som förs i försvarsfrågan mellan regeringen och den borgerliga oppositionen är i huvudsak en skendebatt även om tonläget här på slutet blev något högt – det är en skendebatt, eftersom det, som Dagens Nyheter i går helt riktigt konstaterade, ”knappast finns några ideologiska motsättningar”.

De borgerliga partiernas ”angrepp” på regeringen i den här frågan ingår i samma eländiga taktiska spel som flera andra aktuella frågor, där man går emot sina egna förslag när de serveras av regeringen.

I försvarsfrågan är man helt överens om totalförsvarets inriktning i stort, innebärande att Sverige skall fortsätta att delta i den militära upprustningen. Man är helt överens om att vi skall fortsätta bygga upp en krigsmakt av i princip samma struktur som stormakternas. Man odlar fortfarande illusionen att Sverige skall kunna bjuda en stormakt spetsen på dennas villkor, och man bygger sitt resonemang på att de stora militärblocken skulle binda varandra så att de i och för eventuellt besittande av Sverige skulle avsätta styrkor jämförbara med Sveriges.

Mellan vänsterpartiet kommunisterna och de övriga partierna råder en avgörande och grundläggande skillnad i synen på krigsmakten. De övriga partierna förespråkar – låt vara i något olika grad – militärens och krigsindustrins krav på en svensk krigsmakt som en stormaktskopia. Man skjuter i förgrunden att ”ett efter våra förhållanden starkt försvar” är nödvändigt för att slå vakt om Sveriges nationella oavhängighet och för att dess utrikespolitik skall ”respekteras”. Regeringen och dess borgerliga s. k. opposition ser således frågan om den nationella oavhängigheten som i första hand en militär fråga.

Vänsterpartiet kommunisterna är anhängare av varje folks ovillkorliga självbestämmanderätt, liksom dess rätt att försvara densamma. Vi är för en alliansfri svensk utrikespolitik.

Ingen form av militärt eller icke-militärt försvar ger i dag den alliansfria och neutrala småstaten någon garanti mot att dras in i militära konflikter. Det gäller även de små och stora stater som ingår i de militära paktsystemen. Det rent militära styrkeförhållandet utvecklas ständigt till stormakternas fördel. Klyftan mellan småstaterna och stormakternas militära kapacitet ökar oavbrutet på grund av de senares relativt större ekonomiska resurser, råvarutillgångar och industriella kapacitet.

Oavsett vilket beslut som kommer att fattas här i dag om militärutgifterna för den närmaste femårsperioden kommer Sverige att fortsätta att delta i den militära upprustningsprocessen. De borgerliga partiernas tal om att regeringens förslag innebär nedrustning är felaktigt och har ju också energiskt bestritts av försvarsministern vid flera tillfällen, senast här för en stund sedan. Militärutgifterna har från 1960-talets början till innevarande år ökat med mera än 1,5 gånger, penningvärdeförsämringen oräknad. Endast Israel, USA och Sovjetunionen har större militärutgifter per capita än Sverige. Sveriges krigsmakts storlek bör emellertid jämföras med andra alliansfria stater. Försvarskostnaderna per capita var i Sverige 1970/71 700 kronor, i Schweiz 330, i Finland 145, i Jugoslavien 145 och i Österrike 95 kronor.

En jämförelse från militära – alltså icke ekonomiska – utgångspunk-

ter ger samma bild av att Sverige har en synnerligen stor krigsmakt internationellt sett. Sverige beräknades t. ex. ha 650 stridsflygplan 1971 medan Frankrike skulle haft 500, Italien 425, Storbritannien 720 och DDR 275.

Ökningen av militärutgifterna har skett och sker i en tid som präglas av ökad avspänning i den del av världen där Sverige är beläget. Stora resurser har bundits som skulle ha kunnat användas till fredlig forskning, sociala förbättringar, skattelättnader etc. Vårt parti har vid flera tillfällen föreslagit nedskärning av militärutgifterna och en annan inriktning av försvarspolitiken. Uppfattningen om det angelägna häri delar vi med fler än våra väljare; inte minst är den uppfattningen ganska spridd bland regeringspartiets anhängare både inom och utanför partiet. Den opinion som de borgerliga partierna företräder och som regeringen argumenterar emot i dag, den som kräver högre militärutgifter, är den lilla, högröstade opinionen. De som vill ha lägre militärutgifter är betydligt fler, vilket också är väl bekant för socialdemokraterna, som av och till har att ta den diskussionen inom sina egna led.

Vårt parti är i dag ensamt i riksdagen om att svara för de antimilitaristiska traditionerna inom svensk arbetarrörelse. I den radikala arbetarrörelsen karakteriserades Sverige förr som "det befästa fattighuset". I dag spelar krigsmakten, militariseringen av ekonomin och rustningarna en än större roll än då. Sverige kan i dag inte längre sägas vara ett fattighus, men fortfarande härskar kapitalets makt. Klasskillnaderna består och fördjupas. Sverige är i dag ett befäst klassamhälle.

Krigsmakten tar en stor del av landets resurser i anspråk. Den officiella siffran på nära 7 miljarder kronor 1972/73 är enligt vår mening för låg. En rad militära utgifter döljer sig bakom civila poster i statsbudgeten. Beräkningar har gjorts som visar att de verkliga militärutgifterna skulle vara av en betydligt större storleksordning. Men även om den officiellt redovisade siffran skulle godtas är militärutgifterna oproportionerligt stora. Skulle det föreligga ett samband mellan en stats militärutgifter och dess säkerhetspolitiska läge, skulle Sverige vara en av världens mest hotade stater.

Vi har i vår motion 953 krävt att samtliga militära utgifter skall uppföras under samma huvudtitel -- genom ett skrivfel står i motionen sjätte huvudtiteln, självfallet menar vi försvarsdepartementets huvudtitel, dvs. den fjärde. Som vi påpekat: De militära utgifterna är långt större än de som redovisas officiellt. Det måste vara i skattebetalarnas intresse att få reda på hur mycket som i själva verket går till krigsmakten. Ekonomer har skattat siffran till långt mer än 10 miljarder kronor. Nu säger utskottet att "beredskapsåtgärderna är så nära knutna till den fredsmässiga verksamheten" att de särskilda utgifterna bör beräknas i anslutning till ordinarie anslag under andra huvudtitlar. Detta är ett argument som skenbart är tekniskt. De särskilda utgifterna kan redovisas som krigsutgifter - några tekniska svårigheter härvidlag finns knappast. Bakom ligger en politisk bedömning: man vill redovisa de improduktiva militärutgifterna som så små som möjligt.

Vi lever i ett kapitalistiskt samhälle där utvecklingen mot statsmonopolistisk kapitalism innebär att statsapparaten i samtliga kapitalistiska

länder får en allt större roll. För att stabilisera ekonomin och dämpa de ekonomiska kriserna ges stora militära beställningar till den tunga industrin, vilket ger dessa industrier stora profiter och jämn ordergång. Upprustningen verkar här som en inkomstfördelning från skattebetalarna till kapitalägarna inom rustningsindustrin.

I Sverige utgörs avgörande delar av vissa storföretags orderstock av militära beställningar. SAAB, Bofors, L M Ericsson, Volvo-Flygmotor och Kockums varv tillhör militärindustrins toppprofitörer. De har samtliga mellan 10 och 15 procent av sin omsättning i militära beställningar. Dessutom finns i landet en del företag från andra kapitalistiska länder med stor del av sin produktion militärt inriktad, Standard Radio, Svenska Philips, IBM osv. Det för skattebetalarna så kostsamma men onyttiga Vigenprojektet engagerar 2 000 företag i och utanför Sverige.

Vigen är Sveriges genom tiderna dyraste forsknings- och utvecklingsprojekt. Fram till nu har nära 5 miljarder kronor spenderats. Nu föreslår utskottet att en Jaktvigen skall utvecklas för senare anskaffning. Vänsterpartiet kommunisterna är motståndare till detta. Vigenprojektet har hittills varit mycket kostsamt. Det blir en kär leksak för militärerna, en profitabel inkomstkälla för storfinansen, men kostsamt och onyttigt för svenska folket. Vigen har utarbetats i samverkan med framför allt amerikanskt storkapital. Vigen kan därför inte ses som någon särskilt effektiv beståndsdel i ett neutralitetsförsvar, då den ena sidans rustningsindustri noga känner Viggens konstruktion och funktioner. Vigenprojektet måste avbrytas och planerna på en Jaktvigen stoppas.

De många som arbetar med det här projektet behövs för nyttig och produktiv verksamhet. Vårt parti har krävt att planer snabbt skall utarbetas för att överföra arbetskraft från rustningsindustrin till nyttig verksamhet.

Det finns mäktiga intressenter bakom fortsatta militära upprustningar. Detta torde vara en av huvudorsakerna till att det knappast existerar någon egentlig militärpolitisk debatt i Sverige. Det som skiljer regeringen och de borgerliga partierna i de här frågorna måste betraktas som marginellt, vilket också visas av 1970 års försvarsutrednings betänkande.

När försvarsutskottet säger: "För att utrikespolitiken skall respekteras och vårt oberoende i längden kunna bevaras krävs som stöd ett starkt försvar", är detta en central motivering för den svenska rustningspolitiken. Den återkommer såväl i försvarsutredningen som i propositionen och i utskottets betänkande. Jag tycker att den uttrycker ett inkrökt militaristiskt tänkande, eftersom respekten för den svenska utrikespolitiken -- för den svenska neutraliteten -- är en politisk och ingen militär fråga. Det är inte med vapenskrammel utan med politisk fasthet och konsekvens som respekt skall vinnas för svensk utrikespolitik. Den karolineranda som ligger i utskottets motivering borde vara främmande i vart fall för ett parti som har sina rötter i svensk arbetarrörelse.

Snarare kan den svenska krigsmakten minska tilltron till den proklamerade alliansfria utrikespolitiken. Den förfogar i dag över vapensystem som utvecklats i samverkan med det internationella storkapitalets rustningsindustri. De vapnen är inte enbart av defensiv natur. De kan användas i anfallssyfte. Vidare är det väl känt hur nära organisatoriskt

Nr 91

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

samarbete som förekommer mellan den svenska militären och militär från NATO-länder. Vi har sagt i vår motion 1609: "Alliansfrihet, vilja att leva i fred och hävdandet av det nationella oberoendet är frågor som långt mera är avhängiga av det politiska uppträdandet än bundna till en viss organisation och överdimensionering av krigsmakten."

I stället för den nuvarande kopian av stormaktsförsvar har vi föreslagit en annan inriktning av försvarspolitikerna med ett folkförsvar, som skulle ha sin bas i lokala enheter som kan mobiliseras för bestämda uppgifter. Vissa specialutbildade rörliga enheter bör ingå, som i samarbete med de lokala enheterna kan irritera och förstöra en eventuell angräparers förläggningar, förhindra transporter, förstöra förråd, åstadkomma så stor omsättning av angräparens personal som möjligt och göra den militära ockupationen av Sverige alltmer kostsam och besvärlig att upprätthålla. Utöver detta territorialförsvar behövs ett gränsförsvar med luftvärn och kustbevakningsutrustning.

Ett försvar av den här skisserade typen skulle ställa sig betydligt billigare ekonomiskt än det nuvarande försvaret. Det skisserade försvaret skulle även bli mindre exponerat för förintelse och bättre sammanvuxet med den lokala befolkningen.

Den nackdel som ligger i vårt lands längsträckthet när det gäller ett konventionellt försvar av nuvarande typ skulle vändas till en fördel med den typ av försvar vi har förordat. Det offensiva draget i den svenska krigsmakten i dag har skulle genom en sådan försvarsorganisation försvinna. Den skulle också – och det är ett av huvudskälen – bli betydligt mera anpassningsbar till en militär ned- och avrustning och därmed utgöra ett bidrag till ytterligare internationell avspänning i vår del av världen.

Herr talman! Jag ber att med detta få yrka bifall till motionen 1609, och jag ber dessutom att få yrka

att riksdagen under återropande av i motion 1972:953 anförd motivering hos Kungl. Maj:t hemställer

att förslag förelägges riksdagen om en nedtrappning av militärutgifterna med lägst 2 000 000 000 kronor,

att riksdagen uttalar sig för att pågående arbete med Viggenprojektet till jaktversion avbrytes och

att samtliga militära utgifter för kommande budgetår måtte uppföras under fjärde huvudtiteln.

Skulle detta yrkande inte vinna riksdagens bifall, kommer vår grupp att rösta mot de förslag som skulle innebära de största bidragen till de militära rustningarna. Vi kommer således att stödja utskottets hemställan, inte därför att vi är överens med det om denna hemställan utan därför att den något mindre gynnar militarismen än ett genomförande av den borgerliga oppositionens olika reservationer. Utskottets förslag är alltså något mindre dåligt än reservanternas, och vi vill förhindra genomförandet av det allra sämsta förslaget.

Herr FÄLLDIN (c):

Herr talman! Enigheten i vårt land om de allmänna riktlinjerna för utrikespolitiken är av utomordentligt värde. Det råder stor enighet om att

vår utrikespolitik har som primär uppgift att genom alliansfrihet i fred göra det möjligt att upprätthålla neutralitet i krig. Efter hand har denna politik vunnit allt större respekt utomlands, och det kan bero på många omständigheter.

Jag tror för min del att det framför allt är ett par omständigheter som har medverkat till att respekten för denna svenska inställning efter hand har vuxit sig allt starkare. Den ena är det förhållandet -- som jag nyss berörde -- att det har rått stor politisk enighet om den allmänna inriktningen av utrikespolitiken. Den andra omständigheten är att Sverige -- återigen under stor politisk enighet -- har markerat att man varit beredd att ta konsekvenserna av denna utrikespolitik. Jag tänker då på de ekonomiska ansträngningar som vi har gjort för att hålla ett starkt försvar för att understryka vår fasta vilja att hävda denna neutralitet om det olyckliga skulle hända att det bleve konflikter ute i världen och i vår omedelbara närhet. Jag anser att det har betytt särskilt mycket att försvarsbesluten och inställningen till försvaret har kunnat bygga på en bred politisk uppslutning.

Naturligtvis måste det av och till ske en prövning av vilken omfattning som vårt försvar skall ha, och då tänker jag på försvarspolitikerna i vidaste mening. Det är alltså en fråga om såväl det militära och civila försvaret som det ekonomiska och psykologiska försvaret. Det är också rätt självklart att besluten i dessa frågor påverkas av hur vi uppfattar det som vi kan kalla hotbilden, dvs. den risk för öppna konflikter som vi kan se ligga inom den överskådliga framtiden. Men naturligtvis blir det till sist också en prövning mot bakgrund av den statsfinansiella situationen -- hur mycket pengar vi anser oss kunna avdela för denna del av statens verksamhet.

Glädjande nog har en avspänning i Europa kunnat noteras på senare år. De flesta av oss torde vara överens om detta. Det råder därigenom inte så stora skillnader i bedömningen av den s. k. hotbilden, och jag konstaterar med tillfredsställelse att det sålunda finns en i långa stycken gemensam utgångspunkt för beslutet i det avseendet. Detta har också kommit till uttryck i försvarsutredningens betänkande. Utredningens arbete präglades dessutom, som jag har kunnat uppfatta det, dels av att man försökte beskriva de allmänna förutsättningarna som sedan skulle ligga till grund för de mera avgörande besluten för den närmaste femårsperioden, dels av att man försökte sätta in dessa beslut i ett längre perspektiv. Det senare är nödvändigt med tanke på de långa planeringstiderna.

I utredningen nåddes enighet om att det försvar vi skall ha i framtiden skall fotas på en allmän värnplikt. För egen del tror jag att det är betydelsefullt att försvaret har denna grund även i framtiden. Men det innebär att man den vägen binder sig för användningen av en icke så liten del av de totala kostnaderna inom försvaret. Man var vidare överens om att man skulle ha med flygstridskrafter på en avancerad nivå, bl. a. genom Viggen, och det är en mycket tung post. Beträffande ubåtssidan rådde det enighet om att vår produktionskapacitet inte skall få försvinna, och det innebär att vi rätt snart måste bestämma oss för det antal ubåtar vi skall ha. Dessa tre komponenter tillsammans kräver en mycket stor del av

Nr 91

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

de medel som avsätts för försvaret.

Vi har en allmän målsättning för försvaret. Regering och riksdag har formulerat en uppgift till överbefälhavaren och övriga som har det direkta ansvaret för att förverkliga statsmakternas intentioner. Om man då har dessa intentioner kvar – och såvitt jag vet är det ingen som öppet stått upp och sagt att man skall ändra på dem – och samtidigt tar de här tre tunga besluten, så leder det till att försvarskostnaderna i fortsättningen kommer att bli mycket stora. Mot bakgrunden av det statsfinansiella läget har utredningen lagt ned mycket arbete på att se efter på vilka olika vägar man skulle kunna hitta besparingar men ändå hålla fast vid den uppgift som försvaret tidigare har tilldelats. I utredningen fanns det vissa skillnader i uppfattningarna – man kan väl säga att den kostnadsram som socialdemokraterna pekade ut i utredningen anslöt sig till den lägsta nivå som mittenpartierna kunde acceptera. Moderaterna hade kommit fram till en högre kostnad. Även i utskottet har moderaterna lagt sig på en kostnadsnivå betydligt högre än regeringens och mittenpartiernas. Det är givet att även försvaret i dessa ekonomiskt kärva tider måste finna sig i återhållsamhet, och därför är moderaternas linje inte statsfinansiellt möjlig.

Det är känt att regeringen ville handlägga frågan på det sättet att den lade fram sin proposition men framhöll att man därmed inte hade stängt alla dörrar för förhandlingar. När propositionen kom visade det sig att den innebar att regeringen stannade för den lägsta nivå som socialdemokraterna i utredningen hade förordat.

När propositionen hade lämnats uppenbarades det att varken utredningen eller försvarsdepartementet blivit informerade om att lönerörelsens genomslag för försvarets del var sådant att det gick utöver vad det s. k. nettoprisindex kan kompensera försvaret för i detta avseende. Denna felräkning har bedömts uppgå till storleksordningen 1 miljard kronor för femårsperioden. Vid det tillfälle då vi hade att avlämna våra motioner var detta förhållande känt. Eftersom vi förutsatte att det fanns en beredvillighet att diskutera hur man skulle ställa sig i detta nya läge utformade vi från mittenpartiernas sida avsiktligt den gemensamma partimotionen så, att vi förklarade oss beredda att ta en diskussion för att ge försvarsbeslutet det materiella innehåll som regeringen själv hade försökt teckna. Vi var beredda att pröva alla vägar för att komma fram till detta. Vi var beredda att undersöka vilka besparingsmöjligheter som fanns, men självfallet insåg vi att det inte skulle vara möjligt att bibehålla ambitionsnivån och samtidigt spara in denna miljard. Det är överraskande och anmärkningsvärt att socialdemokraterna inte har visat något intresse för att ta en diskussion i syfte att åstadkomma en gemensam lösning i denna fråga i utskottet. Det är överraskande och beklagligt av många skäl.

Jag återkommer till att för mig framstår det som mycket viktigt att det råder så stor politisk enighet som möjligt om försvarets inriktning och utformning, eftersom det är en viktig del av utrikespolitiken. Det är beklagligt och överraskande att i denna fråga socialdemokraterna framhårdar i sin linje och gör det i förlitande på att kommunisterna i en slutvotering kommer att välja det lägsta av de då återstående två alternativen. Herr Werner i Tyresö har ju också här givit oss en

bekräftelse på att det kommer att gå på det viset.

När det gäller budgetåret 1972/73 vet ingen av oss exakt vad det nya instrumentet för kompensation för pris- och löneökningar i praktiken kommer att ge. Längre fram under budgetåret kan detta lättare fastställas. Vi förordar därför att regeringen anmodas komma tillbaka till riksdagen och på tilläggsstat påyrka de pengar som är nödvändiga för att uppfylla den ambitionsnivå regeringen i sin proposition har försökt teckna.

Det är självklart att varje riksdag är suverän och att försvarsbeslutet undan för undan kan omprövas av varje riksdag. Den ståndpunkten har ju också försvarsministern nyligen framhållit i sina anföranden. Men det kan aldrig få bli fråga om några stora kastningar, eftersom materielanskaffning och planering av försvaret är av så långsiktig karaktär att vissa grundläggande beslut måste få gälla, om vi inte skall göra pengarna odrygare än de behöver bli. Tvåra kastningar i anslagstilldelningen innebär att man ändrar på vidtagna dispositioner, och det kan komma att innebära att man, enkelt uttryckt, kastar pengarna i sjön. Jag noterar som ett resultat av debatten tidigare i dag att stor oklarhet råder om vilka inskränkningar det blir fråga om beträffande infanteribrigader och i andra avseenden som ett resultat av det långsichtsbeslut som riksdagen uppenbarligen kommer att ta. Men eftersom det är min förhoppning att det skall bli möjligt att komma tillbaka till en sådan politisk situation att man på samma sätt som tidigare kan diskutera försvarets innehåll och omfattning, liksom de reella resurser som skall ställas till dess förfogande, har jag inte ägnat mig åt att polemisera i någon utpräglad grad. Jag har avhållit mig från detta, därför att det skulle kunna göra det svårare att ta detta beslut under ny prövning och därför att det skulle kunna försämra förutsättningarna att göra det i en så avspänd atmosfär som möjligt.

Herr HELÉN (fp):

Herr talman! Historien upprepar sig inte. Därför tror jag det skulle vara fel att försöka direkt tillämpa på dagens försvarsdebatt Torgny Segerstedts kända ord från 1925: "Bort rida Smålands ryttare. Det förflutnas skuggor jaga förbi. Kvar står ministären Sandler och myser i solskenet." Herr Palmes regering har ingen anledning, och ingen möjlighet alls, att stå och mysa i något solsken.

Den historiskt sinnade Torgny Segerstedt den äldres reaktion på 1925 års försvarsbeslut med dess indragning av 17 regementen och kårer och en kraftig reduktion av flottan hörde hemma i en annan tid. Men så långt gäller parallellen, att gamla landskapsregementen kan komma att försvinna även genom 1972 års försvarsbeslut – ingen vet ännu vilka. Vad som antytts är att man bl. a. mycket snart får skrota ner flygvapnets sex divisioner med luftvärnsroboten Bloodhound och dra in åtta divisioner Drakenjaktplan. Det blir rimligen en omfattande kapitalförstörelse, eftersom materielen långt ifrån är försliten eller omodern, och det betyder att mångas utbildning och plikttrogna arbete spolieras. Minst av allt kan det vara ett utslag av framgångsrik planering och god hushållning.

Torgny Segerstedt konstaterade 1925 också att "man håller på att prata bort det faktum att Sverige har kuster att försvara", och han

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

fortsatte: "Att inom ramen av en viss kostnad eftertrakta den bästa möjliga effektivitet i försvaret, det är det mening i. Att över huvud taget ingenting offra på försvaret, det kan det också vara mening i. Men att anslå summor till att administrera bort på ett fingerat försvar, det är det ingen mening i. Någon plan, någon avsikt, något syfte måste det finnas."

Jag tror att upphovsmännen bakom försvarets nya planeringssystem instämmer i detta helt och fullt — och med så mycket större rätt som man 1972 förfogar över ett långt bättre men också dyrbarare planeringsinstrument än 1925. I propositionen hösten 1970 om det nya planeringssystemet skrev vår nuvarande försvarsminister att "det kommer att ge Kungl. Maj:t och riksdagen bättre underlag än f. n. att bedöma försvarets resursbehov och effektivitet".

Alla erkänner väl att detta är en svår planeringsuppgift. Gör tankeexperimentet att man år 1925 hade haft det nuvarande planeringssystemet. De femtonåriga perspektivplanerna skulle då ha gått fram till år 1940 — ett år då Sveriges grannar i öster, söder och väster fick stormaktsvapen vända mot sig. Det perspektivet borde alltså ha ingått som ett av flera tänkbara i säkerhetspolitiska miljöstudier 1925. Det är väl tveklöst om man tagit hänsyn till det, men nog borde ett fungerande planeringssystem ha gett varningssignaler betydligt tidigare än de som ledde till politiska beslut först mot 1930-talets sista år.

Följden av Sveriges svaga försvar blev den gången att landet inte mäktade föra en konsekvent neutralitetspolitik. Genom undfallenhet mot den aggressivaste, mot Hitlertyskland, hoppades den dåvarande svenska statsledningen kunna kompensera den bristande trovärdigheten i den egna förmågan att värna landets självständighet. Sverige orkade inte med att föra en konsekvent neutralitetspolitik i ett läge där folkrättens regler ändå var tämligen klara. Transiteringsbesluten och liknande eftergifter innebar inte bara en förödmjukelse och ett brott mot vad vi förpliktat oss till vid neutralitetsförklaringen. De innebar också att många i vår omvärld fick en bild av svensk utrikespolitik som än i dag i vissa situationer ligger oss i fatet. Torgny Segerstedt stod då främst i linjen mot eftergifterna, men naturligtvis hade det varit lättare för de styrande att förstå honom 1940 om man följt honom redan 1925.

Uppgiften för totalförsvarets militära och civila delar är att inför omvärlden ge trovärdighet åt vår vilja och förmåga att svara mot neutralitetspolitikens förpliktelse. Budskapet till omvärlden i en krissituation blir alltså att svenskt område inte står någon part till buds för basering eller genomtransport. Totalförsvarets funktion blir att göra det så dyrbart som möjligt för den part som vill föra över kriget till svenskt område. Huvudsyftet — det känner vi alla — är att bevara freden. Om det misslyckas skall en angriparens styrkor mötas av folkets samlade värnkraft och med vapensystem som utvecklats just för det svenska områdets speciella villkor.

Det är ganska ofta omvittnat, inte minst här i kammaren, att den svenska utrikes- och säkerhetspolitiken betraktas som en viktig faktor i den relativa balans som råder i norra Europa. Det är inte balans som är säkert garanterad men den är ändå viktig. På senare år har ett kraftigt

ökat intresse gällt passagen längs Nordkalotten som förbindelse mellan Sovjets utbyggda marinbaser och Atlanten. Det är geografin som gör Nordkalotten och Östersjöutloppen till självklara skärningspunkter vid en större konflikt. Liknande men inte lika utpräglade resonemang gäller Medelhavsområdet, den s. k. södra flanken.

Om man nu hävdar att flankerna tilldrar sig ökat intresse, får det ändå inte hindra oss från att erkänna att förbättringen och stabiliseringen i Centraleuropa verkar dämpande på riskerna i hela området. Litet förenklat kan man kanske göra sammanfattningen att krigsriskerna i Europa har minskat under det senaste årtiondet, men inom ramen för de något minskade riskerna är Nordens läge snarast mer utsatt än tidigare.

Det är fundamentalt att Sverige inte vidtar sådana åtgärder, att vårt bidrag till balansen väsentligt går ned. En drastisk förändring av svensk försvarspolitik skulle kunna leda till tveksamhet om vår förmåga eller vår vilja att svara mot neutralitetens förpliktelser vid en ny konflikt. Redan i fred skulle en sådan tveksamhet i omvärlden kunna leda till krav på kompenserande åtgärder genom stormaktsdispositioner gentemot våra grannländer.

Det är självklart så att Sverige bör anpassa sig till säkerhetspolitiska förändringar i vår del av världen. På den grundläggande punkten har jag ingenting att invända mot regeringens lika grundläggande värdering. Men vi får inte, bör inte göra tolkningar eller förändra våra dispositioner i sådan riktning och sådan takt att andra förleds till motdispositioner, dvs. stormakter ökar militära resurser i Nordeuropa därför att Sverige reducerar sina.

Jag tror att det vore olyckligt om man försökte att argumentera för långt på temat att Sverige kan reducera sitt försvar till följd av en nu iakttagbar avspänning i Europa, om någon motsvarande reduktion inte ens skymtar hos de två stormaktsallianserna här i området. Eftersom det dessutom är uppenbart att regeringens försvarsproposition innebär kraftigare neddragningar än planeringsarbetet och försvarsutredningen över huvud taget sysslat med, så blir det omöjligt att hävda att beslutet bygger på en långsiktig och genomtänkt bedömning. Vad överbefälhavaren häromdagen offentligt sade i den saken är verkligen belysande: Hela underlaget som vi arbetat fram blir ju av inget värde. För de lägen där vi nu skall planera har vi inget material.

Det är i stället självfallet statsfinansiella och kortsiktigare avvägningar som har påverkat regeringens bud. Till en del har detsamma gällt för många länder, främst inom västvärlden. Man har senarelagt, urholkat eller ändrat viktiga delar av försvaret, inte därför att man utrett och funnit att behovet blivit mindre, men därför att trycket från andra sektorer inom och utom statsbudgeten har blivit större än väntat.

Erkänner man detta — och det är ingen skam att erkänna det — då leder det inte lika lätt till missförstånd om utrikespolitiska omprövningar, något som annars ligger nära till hos bedömare som inte tycker sig se lika säkra tecken i skyn på varaktig säkerhet.

Jag har berört försvarets nya planeringssystem några gånger. Det har ofta sagts att försvaret är det fält där statsmakterna kommit längst i fråga om långsiktsplanering med perspektiv för flera år framåt. 1958 års

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

försvarsbeslut gav förutsättningarna för den här långsiktsplaneringen, som undan för undan utvecklats till ett instrument att få överensstämmelse mellan långsiktigt och kortsiktigt handlande. Den planeringen är ofrånkomlig för att få balans inom och mellan olika vapensystem och organisatoriska delar, där vissa komponenter fordrar lång tid för utveckling och framtagande, medan andra kan förändras relativt snabbt. En betydande vidareutveckling av försvarets långsiktsplanering har förberetts och genomförts under senare år genom arbete inom försvarets forskningsanstalt, de centrala staberna och försvarsdepartementet.

Riksdagen godkände det nya systemet 1970 med tillägget att riksdagens egen plats inom planeringssystemet skulle närmare utredas.

Planeringssystemet bygger på s. k. miljöstudier som tar fram alternativa, styrande angreppsfall att ligga till grund för femtonåriga perspektivplaner. Utifrån dem skall sedan femåriga programplaner utarbetas. Alternativa lösningar och handlingsfriheten mellan dem skulle bli av särskild betydelse för att underlätta politiska avvägningar, för att göra just det som försvarsministern förde så skickligt resonemang om i sin slutreplik, nämligen att politikerna ytterst har ansvaret för att göra avvägningarna. Det skulle alltså ge möjlighet för riksdagen – och jag kan citera försvarsministerns direktiv till försvarsutredningen – att bedöma grunderna för den svenska säkerhetspolitiken och den långsiktiga inriktningen av våra totalförsvansansträngningar.

Nu har – och jag tycker det här är ganska uppseendeväckande – 200 manår ägnats åt arbetet att ta fram perspektivplaner och annat underlag som skulle ha underlättat vårt beslut här i dag. Därför är det mycket anmärkningsvärt och för alla som önskar en inträngande, allvarlig försvarsdebatt mycket beklagligt, att riksdagen nu inbjuds att fatta ett försvarsbeslut mer eller mindre i blindo. Jag påminner på nytt om överbefälhavarens ord i *Handelstidningen*.

Propositionens förslag kan inte överblickas. Varken perspektivplaner eller programplaner finns utarbetade för de ekonomiska ramar och de planeringsnivåer som propositionen föreslår. Därmed har planeringsarbetet mer eller mindre hamnat i samma situation som de Drakenflygplan som nu tydligen skall tas ur tjänst åtskilliga år i förtid. Både planeringssystem och flygplan sköts av kvalificerat och hängivet folk. Båda har tillgång till dataanläggningar och har tilldragit sig internationell uppmärksamhet för avancerade lösningar på svåra problem. Båda har kostat mycket pengar, även om ingen kan säga hur många miljoner planeringsarbetets alla detaljer dragit. Men nu binds de båda. Drakenflygplanen måste stå kvar på marken, och planeringssystemet utnyttjas inte heller som det är avsett.

Försvarsbeslutets planeringsram är avsedd att gälla i fem år. Men långt dessförinnan måste riksdagen ta ställning till många konsekvenser av det, allteftersom myndigheterna kan överblicka hur det skall vara möjligt att åter åstadkomma någon plan, någon avsikt. Principerna för försvaret måste omprövas när man när ner till så här låga nivåer – det har vi fackmännens ord på.

Men låt mig säga att inte ens på låga nivåer kan det få bli svensk försvarsdoktrin att en angripare måste tränga in i stora delar av svensk

territorium, kanske in i många svenska landskap, innan vi effektivt förmår möta honom därför att alltför mycket bygger på lokalt bundna enheter. Vi får inte underlåta att dra nytta av de naturliga försvarsbehov som ligger i de vatten och det lufttrum som omger Sverige. För omvärlden har de faktorerna säkerligen en mycket stor betydelse när man bedömer trovärdigheten i den svenska neutralitetspolitiken.

Riksdagen får under kommande år rimligen redovisningar och förslag om förbandsindragningar och i samband därmed kanske en klarare bild av riskbedömningar och prioriteringar mellan olika delar av landet. Det är också nödvändigt att redovisa de konsekvenser som uppstår för anställda vid statliga industrier och verkstäder, och även följderna för enskilda företag måste belysas.

Sanningen kommer att krypa fram – jag tror att det bara är en liten del av den vi har fått fram i dag.

Men kanske allra viktigast är att åter få planeringssystemet att fungera, att kunna ange var och hur insatser kan göras för att vid behov åter stärka försvarskraften. Detta, som har kallats ett återtagningsprogram, finner jag vara något av det allra viktigaste i det läge som statsfinansiella skäl i dag framtvingar, men inte ens ett sådant återtagningsprogram har utskotts-majoriteten velat ge tillfälle till.

Det avgörande för totalförsvaret är ju den styrka det kan utveckla för att ge trovärdighet åt Sveriges vilja att få vara oberoende. Vill man – och jag kan än en gång citera den äldre Torgny Segerstedt – ”eftertrakta bästa möjliga effektivitet i försvaret” är det nödvändigt att veta, system för system, var det går att spara och var det går att åter få effekt inom överblickbar tid, om nya resurser åter sätts in.

Vi har – som jag inledningsvis påpekade – ingen fullständig parallell med 1925, men det är uppenbart att om försvaret haft ett återtagningsprogram efter nedrustningsbeslutet 1925 och om detta program sedan hållits vid liv genom planeringsarbete, så skulle Sverige ha stått i väsentligt bättre läge i samband med 1936 års försvarsbeslut och under utvecklingen fram till krigsutbrottet 1939 och åren närmast efter. Nu fick mycket pengar rinna undan till en orimligt liten effekt just därför att ett sådant återtagningsprogram inte fanns.

Både för personal och materiel gäller från 1972 i många fall mycket långa återtagningsperioder – så långa att beslut att lägga ned eller inte anskaffa kan betraktas som definitiva. I många andra fall däremot kan också rätt begränsade merutgifter leda till avsevärt större handlingsfrihet.

Handlingsfrihet var ett nyckelord när försvarets nya planeringssystem infördes. Det är tragiskt om det just är handlingsfriheten som offras därför att regeringens förslag i stället kommit att präglas av dimbildning och ovisshet.

Några intressanta slutord av herr Fälldin antyder att han inte har gett upp förhoppningen att det åter skall komma en situation, då regeringen är beredd att gå in i seriösa diskussioner om ett bredare samförstånd kring de faktiska utgiftsramarna. Det är alltså en vädjan om ett samförstånd, som socialdemokratien helt har avvisat i år. Naturligtvis kan man säga att erfarenheterna kommer att vara så bistra att försvarsministern, när han har avläst verkningarna, inte bara på förbanden, där

det ju är staten själv som bestämmer, utan också i de många industrier, verkstäder och företag som är underleverantörer, kommer tillbaka till nästa år och att det blir en omvändelse under galgen. Men en sådan galge, rest under valåret 1973, verkar inte särskilt sannolik.

Herr förste vice talmannen tillkännagav att anslag utfärdats om sammanträdets fortsättande kl. 19.30.

Herr BOHMAN (m):

Herr talman! Den socialdemokratiska majoriteten i försvarsutredningen och den socialdemokratiska majoriteten i försvarsutskottet har genomfört en märklig balansgång mellan två ståndpunkter. De har å ena sidan starkt markerat det oroande och labila utrikespolitiska läget. Krig kan – heter det – ”inte uteslutas, vare sig i Europa eller annorstädes under nu överblickbar tid, inte heller sådana aggressiva påtryckningar eller andra yttringar av en maktpolitik som utgår från hot om krig”. – ”Skilda intressen och motsättningar i fråga om Nordkalotten och Östersjöutloppen torde bestå även under nu överblickbar tid.” – ”Svenskt område kan få betydelse som genomgångsområde för militära operationer.” För den skull krävs ”långsiktighet och en stabil inriktning i den svenska försvarspolitiken. Våra resurser måste koncentreras på ett kraftfullt försvar för att till det yttersta bevara landets frihet.”

Å andra sidan har socialdemokraterna hävdat den meningen, att de gångna årens utrikespolitiska händelser ger ett ”fortsatt och förstärkt intryck av politisk avspänning i Europa”. Man kan, menar de, tala om en utvecklingstrend. Risker för att konflikter i andra delar av världen skall spridas till Centraleuropa torde numera vara väsentligt mindre än tidigare under efterkrigstiden. – De senaste årens utrikespolitiska utveckling ger intryck av politisk avspänning i Europa.

Och i balansgången mellan dessa tvenne ståndpunkter, som är helt oförenliga element i en bedömning av behovet av det svenska försvaret och dess styrka under överblickbar framtid, har socialdemokraterna i alla de av mig nämnda tre instanserna kommit fram till slutsatsen att ”vissa begränsningar i försvarets operativa styrka på kort sikt är möjliga att godta”. – ”Vår militära operativa styrka kan alltså tillåtas gå ned ’något’ under de närmaste åren.”

Resultatet av balansgången på denna logikens slaka lina, dvs. att vi strängt taget inte vet någonting om morgondagens hotbild, har därmed blivit en reduktion av vårt försvars effektivitet, en reduktion som – om inte motåtgärder vidtas under de allra närmaste åren – leder till att försvarseffekten går ned i så hög grad, att Sveriges trygghet, frihet och oberoende kan äventyras.

Nu är det, herr talman, naturligtvis inte dessa klart ologiska utrikespolitiska slutsatser som utgjort det yttersta motivet till dagens brytning med hittills hävdade försvarspolitiska bedömningar. Bakom ligger i stället de statsfinansiella svårigheter som vårt land råkat in i, svårigheter som skulle innebära att Sverige i dag har mindre råd än vad landet hade för ett tiotal år sedan att garantera sin utrikespolitiska säkerhet.

Visst har regeringen misskött vår ekonomi. Men inte har vi blivit så fattiga, att vi med någon rimlig grad av trovärdighet kan göra gällande att vi i dag har sämre råd än för ett tiotal år sedan att upprätthålla tillräcklig försvarskraft.

För ett decennium sedan hade vi råd att till totalförsvaret avstå mer än 5 procent av bruttonationalprodukten. Motsvarande andel är i dag drygt 4 procent. Då uppgick utgifterna för totalförsvaret till drygt 17 procent av de samlade statsutgifterna. I dag har den andelen sjunkit till något över 12 procent. Av dagens statsutgifter är det kostnaderna för totalförsvaret som utvisar den minsta procentuella ökningen i löpande priser av alla huvudtitlar. Även den uppräknig som moderata samlingspartiet föreslår vid årets riksdag för att garantera handlingsfrihet för kommande år ligger avsevärt under den genomsnittliga ökningen av de samlade statsutgifterna.

Det är alltså inte statsfinanserna i och för sig som utgör det avgörande argumentet. Vad det ytterst är fråga om är att socialdemokraterna nu anser sig böra göra andra politiska prioriteringar än tidigare mellan samhällets olika åtaganden för att tillvarata medborgarnas intressen. Andra uppgifter anses alltså i dag vara viktigare än de försäkringspremier som förut betraktats som nödvändiga för att skapa största möjliga garantier att vårt samhällssystem och vårt oberoende skall bestå för framtiden. Och denna nya prioritering gör man, trots att man självfallet innerst inne är medveten om att mycket av allt det som vårt samhälle satsar sina pengar på – eller skattebetalarnas pengar på – blir värdelöst den dag då vi inte längre kan hävda vår självständighet som fri nation.

Vi lever – och i det hänseendet är vi uppenbarligen alla ense utom möjligen herr Werner – fortfarande i en värld av motsättningar mellan folk och nationer. Varje dag förmedlas till det svenska folket intryck av våld och konflikter runt om i världen, somliga brännande aktuella, andra med hotet slumrande. Det finns ingen klar tendens till världspolitisk avspänning. Tvärtom. I Europa står nära 30 år efter andra världskriget fortfarande mot varandra stora stridsberedda enheter. Vår gamla världsdelen består till betydande del av nationer, vilkas samhällssystem vilar på främmande bajonetter, samhällssystem som döljer inre motsättningar och som bokstavligen talat över natten kan kastas över ända och utlösa militära kedjereaktioner.

Alltjämt är – framhåller tidningen Arbetet i en ledare – ”DDR ett land som behöver med taggtråd och minspärrar hindra sina medborgare att flytta västerut. Tjeckoslovakien utformar ett alltmer stalinistiskt samhälle.” Det råder ”en utpräglad osäkerhet om vad Sovjetunionen menar med ett säkerhetssystem i Europa. Kommer det att försätta oss i ett mindre utsatt läge?”

Ja, den frågan är verkligen motiverad, liksom också Arbetets konstaterande, att de avspänningstendenser ”som försvarsministern anser i sista hand ger utrymme för en försvarsnedskärning verkligen är mycket osäkra”. Att utvecklingen i Europa skulle göra nedskärningen av vårt försvar berättigad är ”i stor utsträckning ännu bara en förhoppning”.

De stora supermakterna, vilkas handlande enligt socialdemokraterna själva kan äventyra vårt lands säkerhet, strävar efter avspänning, det är

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

obestridligt. Det framgår inte minst av Nixons besök i Sovjetunionen som haft till resultat en viss lösning av handlingsfriheten mellan de båda stormakterna inbördes, men bara inbördes, inte gentemot andra. De har bägge självfallet ett klart intresse att tona ner motsättningarna sig emellan, att undvika varje situation som kan utlösa direkt militär konfrontation dem emellan, en konfrontation som skulle kunna leda till kärnvapenkrig.

Men sådana fullt naturliga och förklarliga strävanden uttraderar ingalunda alla de stora politiska, ekonomiska och ideologiska intressekonflikter som skiljer dem åt. Och avspänningsförsöken bottenar ytterst i medvetandet om hur oförenliga intressena är på skilda håll i världen, i Sydostasien, i Främre Orienten. Där bakom slumrar alltså konflikter som har föranlett den starka sovjetiska marina upprustningen, det stora antalet flottenheter i Östersjön, den våldsamma satsningen på Nordkalottenområdet och utbyggnaden av Murmanskbasen, den fortlöpande framflyttningen av positioner i Medelhavsområdet.

Inte, herr talman, kan väl någon göra gällande att sådana åtgärder som jag nu har nämnt vittnar om verklig avspänning, ger oss hopp om en bestående avspänning!

För våra egna försvarspolitiska bedömningar är det alltså inte tillräckligt att enbart konstatera att klimatet i Europa i dag inte är lika frostigt som det var tidigare, om man inte samtidigt analyserar trendens bakomliggande orsaker och tar hänsyn till den bristande långsiktiga stabiliteten.

Vi kan, herr talman, ärade kammarkolleger, knappast få ett mera påtagligt och målande uttryck för hur skör den tråd är på vilken vi nu hänger upp våra förväntningar om en fortsatt fredlig utveckling och drar våra slutsatser för det svenska försvarets framtid än just de senaste veckornas händelser. En enda röst i förbundsdagen i Bonn skulle naturligtvis inte ha -- som några vill göra gällande -- behövt innebära att det kalla kriget på nytt flammade upp i all sin tidigare intensitet. Men en annan utgång av voteringarna i Bonnparlamentet skulle i varje fall ha helt förändrat den situation som socialdemokraterna just nu drar så stora växlar på. Och upptrappningen av kriget i Vietnam, amerikanernas utmaning mot den stora vapenleverantören Sovjetunionen och den press på Sovjet som Förenta staterna försöker utöva för att påverka det politiska spelet i Sydostasien innebar självfallet utomordentligt betydande risker.

Statsminister Olof Palme gjorde häromdagen gällande, att Förenta staterna trappat upp Vietnamkonflikten "till randen av ett tredje världskrig". Då den världspolitiska situationen är sådan att ett lands statsminister anser sig kunna göra ett så utomordentligt uttalande offentligen, finns det verkligen anledning att fråga sig vilken reell betydelse som man kan tillmäta den europeiska avspänningen för vårt försvar under 1970-talet. Nästan ingen alls. Och den kris som föranledde den svenske statsministerns deklaration har utvecklats tio år efter Cubakrisen, då världen upplevde den hotande konflikten mellan supermakterna.

Finns det egentligen någonting som pekar på att sådana här kriser inte

Måndagen den
29 maj 1972*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

åter skulle kunna aktualiseras, och vad vet vi i dag egentligen om var världskrigströskeln kommer att ligga i morgon? Ingenting alls.

Under alla förhållanden belyser de senaste veckornas händelser på ett både drastiskt och skrämmande sätt hur beroende en liten och – tillåt mig motsägelsen – oberoende nation är av det stora världspolitiska spelet. De bekräftar bättre än mycket annat hur allvarligt det är om makthavarna i en sådan nation grundar sitt handlande på önsketänkande och inte på försvarspolitiska realiteter. Hur kan man, försvarsminister Andersson, så trosvisst som försvarsministern nyss gjorde förklara sig vara säker på att vi får ha fred i Europa under de närmaste två åren? Vad var försvarsministern säker på sommaren 1968, några månader före Tjeckoslovakienkrisen?

Och den oro många medborgare ger uttryck åt inför regeringens spel med landets säkerhet dämpas sannerligen inte av vetskapen om att möjligheten att förverkliga regeringens önsketänkande beror på det stöd som herr Hermansson och hans 16 kommunistiska meningsfränder här i riksdagen är beredda att lämna regeringen. Det är på dessa röster, alltså röster från det håll som statsministern betecknat som "en betydelselös sekt", som regeringens nya försvarspolitik nu kommer att vila.

Herr talman, ärade kammarkolleger! Spörsmålen "om det militära försvarets nödvändighet samt hur starkt och kostsamt det behöver vara – – – är evigt återkommande. Den som följt debatten därom under ett halvsekel vet, hur den ständigt fått sitt innehåll och intensitet av landets strategiska läge vid varje tidpunkt för sig. De utrikespolitiska aspekterna har varit avgörande. I det mera allmänna meningsutbytet blev de likväl först mera uppmärksammade i slutet av första världskriget. Dess fasor födde slagordet: Aldrig mera krig. De flesta människor greps därav. För egen del erkännes, att jag var en av dem."

Det är inte jag som konstaterar detta, även om det skulle kunna vara det. Vad jag återger är ett citat, inte av Torgny Segerstedt, utan av en av socialdemokraternas verkligt stora, för det har ju faktiskt funnits sådana.

Och vederbörande fortsätter: "Debatten om ett NF som skulle trygga freden gav förväntningar om möjligheten till förverkligandet av folkens förbrödring. Men de ljusa drömmarna varade inte länge. Den ryska kommunismens förföljelse och nedtrampande av oliktankande öppnade ögonen på de flesta." – Det är alltså den kommunismens svenska meningsfränder som nu skall kunna avgöra en av landets mest vitala frågor. – "Men det fanns grupper som blundade för den uppdykande våldsmentaliteten och som fortfarande trodde att hotet mot de olika folkens självständighet nu var borta, varför något verkligt militärt försvarsväsen var onödigt för Sveriges del. – – –"

Vad var det som gjorde dessa grupper så betydelselösa i den aktiva politiken? Det var menige mans upptäckt att friheten var det värde som måste sättas högst. Begreppet innefattar mycket, trygghet för liv och lem och för okränkbarhet över huvud taget men också tros- och yttrandefrihet. Den andliga friheten är den mest oförytterliga. Man kan avstå från timliga fördelar för att hjälpa nödställda, man kan våga liv och lem för andras välfärd. Detta har mening. Men man kan inte ge någon annan andlig frihet genom att avstå från sin egen. Det är meningslöst. Ett folk

kan inte heller ge andra folk självständighet genom att avstå från sitt eget oberoende. I vad avser den enskilda människans frihet lärde oss den kommunistiska våldsmentaliteten detta. Den tyska nazismen gjorde detta ännu klarare för det svenska folket under 1930-talet och framåt. Då gav också dessa båda samhällsaskådningar i praktiken lärdomar om nedtrampandet av hela folks självständighet. Talet om försvarets onödighet dog i det väsentliga ut. När elden från andra världskriget slickade våra gränser och kuster, blev försvaret hela folkets sak. Då fick jag uppleva – inte att mannen i ledet ville kasta sina vapen och gå hem utan mötte i stället hans krav på mera och bättre vapen.”

Och så kommer vederbörande in på dagens läge: ”Nu lever vi sedan ett decennium i lä av maktbalansen mellan öst och väst. Europa verkar lugnt. Nu börjar åter talet om försvarets onödighet. Man tror att härefter kan ingenting hota det svenska folkets frihet och självständighet. Detta lugn tillsammans med erfarenheterna från det stora krigets fasor och förödelse, jämt och ständigt påspädda med nya tillskott från småkrig både här och där, f. n. i Vietnam, skapar helt naturligt en önskan om att kriget skall bannlysas och en evig fred råda. Därför överröses vi ständigt med allehanda tankeprodukter utan verklighetsunderlag om osannolikheten av hot mot det svenska folkets självständighet, om onödigheten av ett försvarsväsen och om möjligheten av att omlägga det till ett gerillaförsvaret eller att organisera ett försvar grundat på motstånd utan våld osv. Huvudinvändningen mot allt detta lösa spekulerande måste bli, att om framtiden vet vi ingenting. Det är därför man även i försvaret får följa den gamla maximen att hoppas på det bästa men bereda sig på det värsta.”

Så kommer slutsatsen: ”För mig är detta självklart. Om den dagen kommer att allvarligt hot riktas mot vår självständighet, begär alla, även de som nu anser faran över för all framtid, att riksledningen skall möta hotet med ett starkt försvar. Mina erfarenheter från sommaren 1940 säger mig detta. Vi skall visserligen hoppas, att den dagen aldrig kommer. Men vi har ingen möjlighet att lita på att så inte blir fallet. Ty risken att mista sin självständighet är för ett folk också att förlora sin arbetsplats, den plattform som är grundval för alla strävanden att öka tryggheten och friheten för både sig själv och andra folk. Häri inneslutes helt naturligt även arbetet på att skapa en bestående fredlig samlevnad mellan folken. När det gäller att ge folket möjlighet att kämpa för sin frihet har statsmakterna ett ofrånkomligt ansvar. Att svika det blir ödesdigert.”

Ärade kammarkollegor! Ni har säkert fått klart för er vem den socialdemokrat var som gjorde dessa uttalanden. Jag har citerat dem därför att jag själv inte skulle kunna ha givit ett bättre uttryck för min egen och mitt partis syn på svensk försvarspolitik. Jag har gjort det också därför att jag tycker att det är så bra sagt att det bör finnas i riksdagens protokoll. Jag har gjort det även därför att den man som för några år sedan uttalade detta, före försvarsministern Per Edvin Sköld, mer än någon annan nu levande svensk själv fått uppleva konsekvenserna av en försvarspolitik byggd på önsketänkande. Det var i första hand Per Edvin Sköld som fick den utomordentligt svåra uppgiften att rätta till alla de brister som var följden av tidigare försummelse, brister som en hel

generation inkallade svenska män runt det svenska landets gränser fick påtagliga och klara bevis för, brister som ledde dem till att ställa det kravet på Per Edvin Sköld att "nu får du se till att vi får ett starkt försvar".

Jag tror, fru talman, att Per Edvin Sköld skulle känna sig väldigt vilsen, väldigt främmande i den försvarspolitiska miljö, i vilken regeringen Palmes ledamöter nu hänger sig åt sina flyktiga visioner.

Under detta anförande övertog fru andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr försvarsministern ANDERSSON:

Fru talman! Herr Bohman åberopade förra försvarsministern Per Edvin Sköld, som i de avsnitt vi fick upplästa för oss uppenbarligen vände sig mot grupper som ville avskaffa försvaret. Hur kan herr Bohman påstå att dagens diskussion gäller ett avskaffande av det svenska försvaret? Det är nästan bottenrekord i denna debatt, som pågått i så många timmar.

Förra försvarsministern Sköld blev när kriget var slut så småningom finansminister. Hur mycket har inte försvarskostnaderna i Sverige i penningvärde räknat stigit sedan Per Edvin Sköld lämnade finansministerposten! Och när han var finansminister befann vi oss ändå mitt i det kalla krigets epok. Den förstärkning av försvaret som kommit till stånd har genomförts under 1960-talet. Jag skulle för herr Bohman kunna berätta en del om diskussionerna om försvarsanslagen på 1950-talet.

Jag har ingen annan mening än den Per Edvin Sköld gav uttryck åt i de stycken herr Bohman läste upp. Det vore vansinnigt om vi i ett läge som vi på sikt naturligtvis inte kan överblicka skulle avskaffa försvaret. Vi måste bibehålla försvaret, och vi måste bibehålla ett starkt försvar.

Herr Bohman säger att Sverige på grund av den ekonomiska politik som förts i landet inte har råd att hålla ett lika starkt försvar som för tio år sedan, och han åberopar att försvarsutgifternas andel av bruttonationalprodukten under de senaste tio åren minskat. Han påpekar också att försvarskostnadernas andel av statsutgifterna har minskat. Ja men, herr Bohman, försvarsutgifternas andel av bruttonationalprodukten har ju gått ned i praktiskt taget alla länder, och detta beror på att vi under framför allt 1960-talet haft en så kraftig produktionsutveckling både i väst och i öst. Försvarsutgifterna har inte någonstades stigit i samma takt som produktionen tillväxt. Därför har försvarskostnadernas andel av bruttonationalprodukten minskat.

Med de förändringar som skett i vår socialpolitik och skattepolitik under 1950-talet och 1960-talet och som har inneburit en ökning av de s. k. transfereringarna är det självklart att försvarskostnadernas andel av statsutgifterna kommit att minska. Det beror alltså på den väldiga ansvällning av vår budget som skett genom dessa nya områden för transfereringar.

Nej, herr Bohman, det avgörande inför detta långsiktiga försvarsbeslut, som gäller 1970- 1980-talen, är att vi nu har ett starkt försvar, att det internationella läget har ändrats, att vi där fått en avspänning och att det finns tecken som tyder på att den förstärks. I det läget bör vårt land inte

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

inrikta sig på en ökning av försvarsstyrkan eller försvarskostnaderna.

Jag har tidigare här i dag försökt påvisa att vi har sällskap med väldigt många länder. När den internationella statistiken över försvarsutgifternas storlek blir klar för 1972 skulle jag tro att Sverige, med den sjuprocentiga höjning av försvarsutgifterna som vi beslutar om till följd av Kungl. Maj:ts förslag, kommer att ståta med att tillhöra de stater som ökar försvarsutgifterna mest. Det är det faktiska läget.

Herr Bohman säger att det finns ingen klar tendens till avspänning. Det har dock av samtliga talare från samtliga partier tidigare i debatten här i dag sagts att det som förekommit under den senaste månaden, Bonnavaleten och nu sist Moskvaavtalet, har ytterligare bekräftat att avspänningstendenserna består. Och om man som herr Bohman gör jämför med förhållandena tio år tillbaka i tiden är det väl, herr Bohman, ändå en väldigt skillnad på spänningsläget i världen 1972 och 1962.

Vad har inte hänt under den tiden av tvång över supermakterna att finna möjligheter att förhindra det som höll på att hända framför allt 1962, en militär konfrontation som kunde ha lett till ett förintande av det här klotet! Man har ju på alla möjliga sätt lyckats dra sig ur alla de småkrig som har funnits sedan dess, och man har hela tiden daglig kontakt med varandra för att vara absolut säker på att man inte kommer i den situationen att man måste mötas med vapen. Man har under den senaste tiden bekräftat detta i en mängd avtal. Att då, herr Bohman, säga att det inte finns någon klar tendens är väl ändå att leva kvar, nästan som ensam på täppan, i en värld som vi håller på att komma ur.

Med andra ord, det är inte bara det statsfinansiella läget som motiverar den förändring av försvarspolitikerna på sikt som jag måste säga ett ord till om, utan det är också att vi bedömer behoven något annorlunda än under det kalla krigets år.

Varför har vi från regeringssidan och från socialdemokratiskt håll över huvud taget inte kunnat överbrygga de motsättningar som finns, framför allt mellan oss och mittenpartierna? Herr Fälldin beklagade att vi inte hade tagit den chans som han menade hade funnits. Jag skall gärna försöka förklara det; det är alldeles klart att vi noga har övervägt den saken. Jag skall öppet redovisa varför det här försöket till förhandlingskompromiss inte har blivit av.

Först och främst ansåg vi det alldeles omöjligt att komma överens med moderaterna, som har lagt sig för högt. Inte heller mittenpartierna har ju kunnat klara en uppgörelse med moderaterna.

När det gäller mittenpartierna så erkänner jag gärna att i fråga om anslagen för nästa budgetår, där ju mittenpartierna inte har preciserat sig, borde det kanske ha funnits möjlighet till en uppgörelse. Men det här beslutet gäller ju, som jag har sagt, inte bara nästa budgetår, utan frågan om försvarsinriktningen på sikt. Jag har i tidigare anföranden i dag erinrat om kostnadsutvecklingen som har framtingat en annan prioritering i försvarsplaneringen än hittills. Man har på borgerligt håll egentligen inte tagit någon hänsyn till detta. Man menar att det är möjligt att fortsätta i de gamla hjulspåren som om ingenting har hänt. Det är här som vår stora tveksamhet har kommit in. Mittenpartierna intog ju i försvarsutredningen ståndpunkter som där utslöt en kompromiss i dessa frågor.

Skulle vi vidare ha givit oss in på en kompromiss beträffande den framtida inriktningen av försvaret, skulle vi ha tvingats att ge avkall på för oss väsentliga principiella krav. I försvarsutskottet höll ju mittenpartierna i fråga om den framtida försvarsstrukturen fast vid sina ståndpunkter, och vi kom fram till att vi inte kan kompromissa om detta.

Jag kan berätta att vi redan inför 1968 års försvarsbeslut övervägde att hårdare driva linjen om att ändra den framtida försvarsstrukturen i den riktning som vi redan då började skönja som den ekonomiskt och försvarspolitiskt enda riktiga. Men det var då kanske för tidigt. I dag är det hög tid att göra det. Väntar vi blir det för sent, och jag är övertygad om att flera av mina opponenter här, om de hade haft den överblick över och inblick i dessa frågor som jag fått under mina år som försvarsminister, skulle ha handlat på samma sätt som vi.

Det handlar här inte alls om partipolitiska spekulationer. Det är fråga om en enligt vår mening realistisk syn på ett litet lands försvarspolitik. Våra resurser kommer alltid att vara begränsade, och då gäller det att använda pengarna så att vi får ut största möjliga försvarseffekt av dem. Vi visste mycket väl att vi, om vi intog den ståndpunkt vi övervägde och inte gav oss in i en kompromiss – ni menar att vi borde ha gjort det och trodde kanske att vi stod inför tvånget att göra det – skulle få det argumentet på halsen att man nu ser socialdemokraternas beroende av kommunisterna. De gör hellre upp med kommunisterna än med de borgerliga partierna.

Ja, det där resonemanget har kanske haft tyngd en gång, men det förlorar undan för undan sitt värde. Bengt Gustavsson erinrade om samma sak. Jag vet inte hur kommunisterna kommer att rösta; vi har icke förhandlat med dem, och jag känner inte till några kontakter med vänsterpartiet kommunisterna i försvarsfrågan – vi har ju så olika meningar. Jag måste också säga att jag reagerar mot att man i pressen och delvis även i denna debatt gör det till en moralisk-politisk fråga om kommunisterna följer oss, när jag vet hur den borgerliga pressen jublar varje gång kommunisterna stöder de borgerliga och faller regeringsförslag. Ni kan inte ha undgått denna reaktion, och ni kan inte heller förneka att ni själva har spekulerat i att med kommunisthjälp fälla den nuvarande regeringen. Ni har t. o. m. i vissa frågor för att kunna fälla regeringen anpassat er politik så att den skulle kunna passa kommunisterna. Då duger kommuniströsterna. Är det inte då bra skenheligt att stå här och oja sig över att kommunisterna i valet mellan era förslag och våra kanske röstar på våra? Jag tycker det.

Jag vet inte om jag sedan skall gå in i en diskussion i de frågor som har diskuterats saktmodigt, lugnt och stilla på förmiddagen mellan experter i försvarsutredningen och i försvarsutskottet. Jag tror att jag avstår från det, eftersom den diskussion som partiledarna försökt ta upp egentligen har förts här tidigare.

Herr FÄLLDIN (c) kort genmäle:

Fru talman! Låt mig först rätta till vad som måste vara ett missförstånd. Jag har verkligen inte gjort gällande att regeringen har gjort upp i försvarsfrågan med kommunisterna. Jag uttryckte mig på det sättet

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

att ni gick vidare er väg i förlitande på att kommunisterna i en slutvotering skulle komma att stödja ert förslag. Jag noterade också att det hade bekräftats av herr Werner i Tyresö.

Men utgångspunkten var ju ändå den att man i utredningen blev överens om tre stora saker. Man blev överens om den allmänna värnplikten. Man blev överens om att man för framtiden skulle hålla sig med ett i tekniskt avseende mycket kvalificerat flyg, och då bestämde man sig för Viggan, eftersom det ur de allra flesta synpunkter då var det bästa alternativet. Vidare var man överens om att man borde försöka behålla den produktionskapacitet som vi har på ubåtssidan. Detta är tre tunga bitar. Man var också överens om, såvitt jag har kunnat begripa, att man inte skulle lämna den uppgift som är tilldelad försvaret. Försvarsutredningen har väl inte försökt sig på att omformulera den uppgift statsmakterna givit försvaret.

Då var nästa fråga att försöka klarlägga återverkan på andra delar av försvaret, när vi lägger de här tunga bitarna som en del av vad vi förmår. Det är uppenbart att detta ännu inte är genomstuderat, och det är inte minst mot den bakgrunden som jag tillät mig den förhoppning som jag framförde i slutet av mitt förra anförande. Det har ju sagts att två pansarbrigader skulle tas ur drift något tidigare därför att materielen börjar bli på upphällningen, och man skulle ta visst flyg ur verksamhet tidigare. Frågan är då om driften under den tid det är fråga om verkligen är så kostsam att man gör några egentliga besparingar. Jag erkänner att jag inte har tillgång till alla fakta, så jag kan inte kategoriskt värdera det ena eller det andra, men det är uppenbart att man ännu är ytterligt osäker om vad man behöver göra i fråga om infanteribrigaderna. Jag kan förstå och dela försvarsministerns ambition att vi skall ha infanteribrigaderna väl utrustade. Enligt de rapporter jag har fått från utredningsfolket hade man nått stor enighet också om att göra om en del av de s. k. linjeförbanden till lokalförsvärsförband. Men om man prioriterar uthålligheten mycket högt, så bör man enligt min uppfattning veta rätt väl vilken kvarvarande styrka man har i de här avseendena. De tre tunga komponenterna är ju fastlagda. Vår utgångspunkt när det gäller resone-mangen i de långa perspektiven var, eftersom det inte är helt klart, att det egentligen är orimligt att tänka sig att man även skulle kunna spara in den s. k. felräkningen i femårsperioden. Vi förklarade för vår del att vi var beredda att göra ytterligare besparingar i detta avseende men fann det osannolikt att man skulle kunna klara hela denna summa med bara besparingar. Det var vad vi från mittenpartiernas sida "bjöd upp" i detta läge.

Jag återkommer till att vi i långa stycken har två motiv gemensamma. Situationen ute i världen under den överblickbara framtiden är sådan att man kan hoppas att det inte händer något, men vi vet att många beslut får mycket långsiktig verkan. Vi vet också att det är rätt betydelsefullt att vi inför världen kan säga inte bara att vi har en gemensam grundläggande uppfattning i utrikespolitiken utan även att det råder stor politisk enighet i Sverige om försvarsansträngningarna. Det ökar förtroendet för vår utrikespolitik, och att ge denna politik ökad styrka utåt är utgångspunkten för den motion som vi lagt fram och den inställning som jag fortfarande har.

Herr HELÉN (fp) kort genmäle:

Fru talman! Försvarsministern ville inte säga ett ord om behovet av ett nytt återtagningsprogram som jag argumenterade för i mitt inlägg eftersom här enligt hans uppfattning förts en saktmodig, lugn och stilla debatt med experter hela förmiddagen. Jag skall gärna erkänna att jag inte hör till experterna, men jag har i varje fall ansträngt mig att lyssna noga och har hört praktiskt taget hela debatten, och såvitt jag vet har finansministern inte gett något besked om sin syn på denna viktiga punkt som inte bara av militära experter utan även av politiska bedömare angetts vara grundläggande.

Kan det inte uppstå en situation då vi verkligen har behov av att utan orimliga kostnader komma upp till en tillräcklig försvarsnivå för att neutraliteten skall vara trovärdig i ett sådant läge?

Jag delar annars försvarsministerns uppfattning att det har varit en bra debatt. Därför blev jag litet förvånad då han plötsligt slängde i ansiktet på en av talarna att han nått ett bottenrekord. Det uttrycket brukar man använda, då det varit många dåliga inlägg i debatten, om det allra värsta. Försvarsministern och herr Lange har visserligen haft några avsiktliga missförstånd, men jag har inte märkt några andra bottenapp i denna debatt. Men det sämsta, herr försvarsminister, var nog när Ni som karakteristik av debattläget just nu sade att vi inte kan i detta läge inrikta oss på en ökning av försvarskostnaderna. De reella försvarskostnaderna ökar såvitt jag förstår inte enligt något av de förslag som nu ligger på riksdagens bord. Här måste ändå försvarsministern avsiktligt ha missförstått oss meddebattörer.

Försvarsministern förde ett intressant politiskt resonemang om varför man på regeringens sida inte ansett sig böra gå i realdiskussioner med mittenpartierna. Hade det gällt bara nästa budgetår, all right, då kunde vi ha resonerat oss samman, men när det gäller planeringsramarna på fem års sikt, då har vi socialdemokrater principer som vi inte kan ge upp, sade försvarsministern. Vi har också vissa principer inom oppositionspartierna. För oss inom folkpartiet är det naturligt att inte uppträda som en ställföreträdande regering. Om det blir extrakostnader i försvaret för materielförstöring, om det blir extrakostnader i verkstäderna för permitteringar som i och för sig inte skulle vara nödvändiga, då är det regeringen som skall anmäla detta för riksdagen och då är den naturliga vägen att gå via anslag på tilläggsstat.

Men vad vi som oppositionspartier har ett ansvar för är att redovisa inför riksdagen hur vi i det längre perspektivet ser på vad som är en rimlig avvägning mellan vad vi har råd med och vad vi måste kosta på försvaret. Där har vi från mittenpartiernas sida gjort en verkligt ordentlig ansträngning att visa förhandlingsvilja. Jag kan säga försvarsministern att när Torsten Gustafsson, Sven Wedén, Thorbjörn Fälldin och jag tillsammans skrev ned de rader i vår motion som var vad Thorbjörn Fälldin kallade en uppjudan, sade vi till oss själva när vi reste oss från bordet: Är de inte intresserade av att resonera om detta, ja, då vill de över huvud taget inte ha någon uppgörelse med oppositionspartier.

Jag beklagar alltså att det blev på detta sätt, och jag frågar mig: Vad är det för försvarsprinciper som skulle vara så heliga att ni inte kan resonera

Nr 91

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

med oss om dem? Det kan ju inte vara denna bedrövliga tankelek om en motsättning mellan initialförsvar och uthållighet, som herr Wedén så förintande har karakteriserat här i dag. Jag förstår uppriktigt sagt inte detta. Försvarsministern anslöt sig till *Per Edvin Sköld*. Jag frågar mig om det inte är en annan Sköld som han har som auktoritet för närvarande och som väl inte har militärledningens men möjligen försvarsministerns stöd – en sköld som han inte håller upp framför sig utan som han liksom döljer bakom sig. Det brukar ju inte vara det bästa sättet att möta motståndare. Men jag hoppas, fru talman, att i försvarsministerns nästa inlägg få veta vad som är de verkliga principer som han inte vill eller vågar eller anser sig böra resonera med mittenpartierna om.

Herr BOHMAN (m) kort genmäle:

Fru talman! Det var snällt av herr Helén att försvara mig mot försvarsministern. Men om försvarsminister Sven Andersson tycker att det är ett "bottenrekord" i debatten om jag citerar Per Edvin Sköld behövs det verkligen inte något försvar utifrån -- sådant bemöter man över huvud taget inte.

Det är rätt, herr Sven Andersson, att Per Edvin Skölds artikel var riktad också mot dem som inte ville ha något försvar alls. Även med hänsyn härtill är det värdefullt att en sådan artikel finns i riksdagens protokoll. Men bakom herr Skölds uttalande låg främst – och det var därför jag läste upp den – den tankegången att man inte bör bygga försvarspolitik på önsketänkande. Världen är som den är. Tag det säkra före det osäkra! Hoppas på det bästa och bered dig på det värsta! Det kostar pengar att ångra sig. Men det kan också vara för sent – och då gäller det friheten.

1930-talets socialdemokrater var förvisso goda patrioter, då som nu. Men de byggde i stor utsträckning sitt försvar på önsketänkande. Vårt lands oberoende hängde, som damerna och herrarna väl vet, på en utomordentligt skör tråd bl. a. på grund av de försummelser som regering och riksdag gjort sig skyldiga till under 1930-talet.

Det är inte riktigt, herr försvarsminister, att det svenska försvarets effekt fortlöpande har ökats sedan den tid då Per Edvin Sköld var försvars- och finansminister. Om vi tar de olika försvarsbesluten finner vi att man tvärtom från 1958 undan för undan har trappat ned de krav på försvarseffekt som alla demokratiska partier enade sig om i 1958 års försvarsuppgörelse. Jag har erinrat om att från den tiden till nu har försvarsutgifternas andel sjunkit från runt 20 till 12 procent av statsutgifterna. Detta är naturligtvis i och för sig bara bra, men bara om vi kan bibehålla försvarets effekt.

I dag tar försvaret en mindre andel av våra utgiftsökningar än några andra huvudtitlar. Och i dag gör socialdemokraterna andra prioriteringar än tidigare. Ni anser att andra uppgifter är viktigare än försvaret. Det är detta som ligger bakom det förslag som nu diskuteras. Och för att motivera detta skyller ni sedan på avspänningstrenden i Europa – en avspänningstrend som jag ingalunda har bestridit, vilket herr Sven Andersson skulle ha insett om han hade lyssnat på mig. Det är alldeles självklart att det råder en avspänning i Europa i förhållande till det

spänningsläge som rådde för ett par år sedan. Men fördenskill är inte krigsriskerna uteslutna — och det talar även den socialdemokratiska majoriteten om. Så länge krigsrisker inte är uteslutna behövs försvaret som en brandförsäkring för vår trygghet och vår frihet. Om risken är 10 procent eller 9 procent eller 8 procent spelar i och för sig ingen roll. Så länge risken finns där måste vi ha garantier.

Mot de slutsatser regeringen drar av avspänningsresonemanget talar realiteter: världen är sådan i dag, att vi kan befinna oss ”på randen till ett tredje världskrig”. Kan man fälla ett sådant omdöme visar det väl om något hur labilt läget är och att avspänningen på några dygn skulle kunna förändras till en i allra högsta grad hård spänning.

Och rustningarna har inte gått ner i Europa hos de två makter som framför allt påverkar vår trygghet. Se hur det ser ut på Europas flanker! Titta på läget i Östersjön. De mindre staterna befinner sig i dag rentav i ett osäkrare läge än de gjorde när maktbalansen var fullständig. Det finns dessutom — jag har påvisat det förut — åtskilliga stater i Europa där man kan tänka sig att ”nationella befrielse rörelser” skulle kunna växa fram. Vad det i så fall skulle få för konsekvenser för freden, det behöver vi inte sväva i tvivelsmål om.

Det fanns en tid när försvarsminister Sven Andersson och finansminister Gunnar Sträng hörde till dem som talade varmt för en gemensam uppfattning om det svenska försvarets styrka, om gemenskap mellan de demokratiska partierna i fråga om vad vi bör avstå till försvaret. Det är beklagligt att den gemensamma ekonomiska och militärpolitiska grundsynen inte längre finns. I dag är regeringspartiet i minoritet, och om regeringens proposition skall gå igenom i riksdagen måste det vara med stöd av kommuniströster — röster från det parti som har ansetts ha sådan karaktär att det icke bör få vara med i våra försvarsöverläggningar.

Herr försvarsministern ANDERSSON:

Fru talman! Det är ett par väsentliga saker som jag utan att alltför mycket förlänga debatten skall ta upp.

Först vill jag med anledning av herr Fälldins anförande säga, att jag tror att det är riktigt att man gör ett försök att spara pengar genom att tidigare än vad som är planerat dra in t. ex. de båda pansarbrigader, som icke är fullt modernt utrustade, och ett antal Drakendivisioner. Om jag fattar mittenreservationen rätt har man samma mening, så vi är väl på den punkten överens. Om vi kan göra besparingar där, får vi ju möjligheter att inom ramen använda dessa pengar för det som vi anser kanske vara väsentligare, eftersom vi vet att vi endast under ett fåtal år kan behålla en del materiel i organisationen. Det kan icke betraktas som materieförstörelse. Vi är ju inte nödsakade att göra så. Besparingssummorna är kanske inte så överväldigande som herr Fälldin sade, men det rör sig dock om åtskilliga tiotal miljoner.

Sedan till herr Helén! Återanskaffningsprogram betyder — om jag fattar det rätt — att vi vid sidan om den planeringsnivå som vi fastställer här i riksdagen skall ha en annan, som möjliggör en snabb återanskaffning. Jag skulle absolut vilja varna för det. Jag har varit med om det systemet tidigare, och det ställde till en sådan villervalla att man icke bör

Nr 91

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

göra om försöket. Vi har ändå i vår planering skaffat oss handlingsfrihet för anskaffning av materiel och för bibehållande av tillräckligt stor organisation och tillräcklig personalkader. Det är den vägen man bör gå.

Sedan sade herr Helén att han inte kan förstå varför vi inte hade kunnat göra ett försök till kompromiss med mittenpartierna i fråga om den framtida inriktningen av försvaret. Ja, herr Helén skall fråga sin tillfällige bänkkamrat — herr Wedén — som envist har hävdad vissa principer om balanserat djupförsvar vilka, om man drar ut konsekvenserna in på 1980-talet, skulle ställa oss inför väldiga belopp. Diskussionen gäller ju inte bara om vi är eniga eller oeniga om 100 miljoner nästa år — det är en liten sak i sammanhanget — utan den gäller miljarderna på sikt om man inte nu tar konsekvenserna av kostnadsutvecklingen och ser till att i framtiden satsa på sådant som vi orkar bära.

Att till varje pris bygga på ett periferiförsvar, om jag får kalla det så, där vi har de dyra komponenterna i försvaret — ubåtar, attackflygplan, robotar, vissa överstridskrafter — leder, som jag har sagt, till kostnader som blir oss övermäktiga. Vi har därför under många år försökt att noga överväga och avväga en förändring, som jag har talat om här på förmiddagen. Det är sannerligen inte lätt att kompromissa kring dessa principer, som inte gäller dagens utan morgondagens försvar.

Jag förstår inte hur herr Bohman kan vidhålla att läget fortfarande är så prekärt att vi inte vågar göra någon förändring inom det svenska försvaret, när man alldeles uppenbart vågar göra det i den övriga världen. Jag vidhåller att det har skett förändringar i det internationella läget under de senaste tio åren som motiverar att både vi och mittenpartierna, som på den punkten är eniga, vågar tala om att det går att hålla tillbaka försvarskostnadsutvecklingen.

Herr HELÉN (fp) kort genmäle:

Fru talman! Jag skulle väl nu tacka försvarsministern för två meningars svar om återtagningsprogram, men det låg ju mycket av avsiktligt missförstånd också i den repliken. Vad jag har syftat på är inte alls frågan om ett parallellt materielanskaffningsprogram utan frågan om sådana planeringsförberedelser som gör att man har kapacitet att sätta i gång den dagen det skulle behövas. Jag kan bara hänvisa till förre arméchefen Göransson's artiklar och många andra, som försvarsministern säkert har läst.

Sedan låtsas försvarsministern att det skulle vara herr Wedéns fel att det inte har blivit någon uppgörelse mellan försvarsministern, herr Fälldin och mig. Nej, det där går inte hem. Jag känner herr Wedén så väl och jag har verkligen resonerat igenom de här frågorna så grundligt med honom att jag vet att han står på den grund som 1968 års riksdagsbeslut gav. Det är icke fråga om att här tillskapa en sådan ändrad inriktning att den skulle strida mot de principer som socialdemokraterna tidigare varit med att skriva om. Det är ni som har konstruerat ett motsatsförhållande mellan ett kraftigt initialförsvar och ett avvärjande försvar som mycket få av de ledande experterna kan godkänna.

Men jag tycker att det vore rättvist om herr Wedén, som är utpekad, får en möjlighet att själv belysa detta. Jag kan bara säga att är det som

försvarsministern låtsas att Ni har läst herr Wedén fel, då kunde Ni väl ha kommit och hört efter hur vi läser honom.

Nr 91

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

Herr BOHMAN (m) kort genmäle:

Fru talman! Försvarsministern är fortfarande förvånad över att jag anser läget vara "så prekärt att vi inte vågar göra någon förändring inom det svenska försvaret". Nu är det inte alls fråga om detta, utan vad vi talar om nu är de förändringar i försvarseffekten som kommer att bli resultatet av det förslag som regeringen har lagt på riksdagens bord, om man inte vidtar återställningsåtgärder under de närmaste åren. Det är dessa förändringar, de genomgripande reduceringar i det svenska försvarets effekt, som jag talar om. Och härför finns inte något utrikespolitiskt underlag - det är min bestämda övertygelse.

Vidare säger försvarsministern: Varför skall det vara så med vårt land, när många andra länder har gjort betydande försvarsnedskärningar? Får jag då fråga herr Sven Andersson: Vilket annat alliansfritt land, med motsvarande militärgeografiska läge som Sverige, är i dag berett att göra en begränsning av sin försvarsstyrka jämförbar med vår? Vilka länder syftar försvarsministern på?

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Fru talman! Det måste väl, herr försvarsminister, ändå ha varit ett yttrande något i debattrötthetens tecken, att jag skulle ha gjort mig till talesman för vad försvarsministern kallade ett extremt periferiförsvaret. Jag betonade i debatten på förmiddagen, att jag vill inte vända upp och ned på det resonemang som försvarsministern och försvarsutskottets majoritet fört med sin ensidiga prioritering och felaktiga prioritering av uthålligheten. Prioriteringen är felaktig därför att en uthållighet i vidsträckt mening kräver en större miniminivå även på initialstyrkan än vad regeringen räknar med.

Sedan säger försvarsministern, att det blir ju miljardbelopp, och han gav intryck av att det rörde sig om ganska så många miljarder. Ja, det är klart att vår linje kostar en del mer pengar, och därför är vår planeringsram också 1.25 miljarder högre än den som försvarsministern har förordat. Några flermiljarder är det inte fråga om.

Vad betyder vår linje i praktiken? Ja, det betyder några - inte alls så särskilt många - ytterligare flygdivisioner. Det betyder en större säkerhet för att man får en ny serie av ubåtar, där försvarsministern ännu i dag inte vågar bestämma sig, ehuru han låtit tillmötesgående. Det betyder att man får större möjligheter att verkligen med framgång kunna föra en uthållig och avvärjande strid inom de särskilt utsatta områden som jag här i förmiddags har exemplifierat med.

Det är alltså Ni, herr försvarsminister, och den regering Ni tillhör som har en extrem ståndpunkt, som har vänt upp och ned på resonemanget om balanserat djupförsvaret och gått ifrån det, och det är jag och mina meningsfränder som vill hålla fast vid detta resonemang, därför att vi anser att det resonemanget leder till den bästa krigsavhållande effekten. Det är där som vi anser att Ni har fel, och det är där som Ni har allvarligt fel.

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

Herr försvarsministern ANDERSSON:

Fru talman! Det framgick ju, herr Wedén och herr Helén, klart nu av herr Wedéns anförande, när han säger att där har vi rätt och där har ni fel, att här finns mellan oss i en viktig principfråga skilda meningar. Det är en klyfta mellan oss här. Och jag bedömer nog inte läget fel om jag säger att inom det borgerliga läget är herr Wedén den som har tänkt mest på detta och som också är talesman för att vi, oavsett kostnadsutvecklingen och de förändringar den framtvingar, skall hålla fast vid ett balanserat djupförsvaret och se till att pengarna i fortsättningen sprids ut på alla de vapensystem och den organisation i stort sett som vi har nu, medan vi säger att detta går inte. Det går icke att fortsätta i de gamla hjulspåren — ju förr vi gör en anpassning till en ny struktur, desto bättre är det, eftersom ingen här i riksdagen har möjligheter, föreställer jag mig, att lösa in de växlar som vi annars ställer ut.

Där är skillnaden. Jag vet inte om jag behöver gå in på den saken närmare. Jag medger utan vidare att våra principer innebär att balansen i djupförsvaret på sikt kommer att rubbas. Det sker inte mycket under 1970-talet, men på sikt rubbas den som sagt. Men då utnyttjar vi ju också hela landets försvarskraft, bl. a. med hjälp av den allmänna värnplikten och de tekniska vapensystem som vi orkar med, för att enligt vår mening få ett starkare försvar än vi får om vi försöker sprida ut oss, med alla de komponenter som måste finnas i ett s. k. balanserat djupförsvaret. Där har vi skilda meningar. Och där har vi kompromissat så länge, att vi menar att det är riktigare att någon nu vågar stå för det obehagliga som dessa förändringar innebär och som medför att representanter för försvarsgrenarna nu slåss och framför sina synpunkter i tidningarna varje dag. I den bilden menar jag att vi måste få in dessa gamla motsättningar, och det kan inte hjälpas att vi politiker måste leda den förändringen, och det är det som vi nu vågar ta ansvaret för.

Tyvärr har jag här faktiskt glömt vad herr Bohman anförde, men det var väl bara en upprepning av vad han sagt i dessa frågor i riksdagen under tio år.

Fru andre vice talmannen anmälde att herr Helén anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Fru talman! Det var ett viktigt och mycket beklagligt erkännande som försvarsministern nyss gjorde, när han sade: Jag erkänner att på sikt rubbas balansen i djupförsvaret med vår uppläggning.

Sedan talar försvarsministern om att vår linje så att säga utgår från resonemang som inte tar hänsyn till kostnaderna. Hur kan försvarsministern säga det? Både i vår motion och i vår reservation betonar vi ju nödvändigheten av besparingar. Men vi säger samtidigt att just med hänsyn till intresset att bevara balansen i djupförsvaret — vilken försvarsministern erkänner på sikt kommer att gå förlorad — kan vi inte acceptera att man tar ut ett stort avvägningsprogram och säger att det skall sättas i stryckklass. Den ekonomiska pressen måste läggas över hela ytan så att säga, över ytan av alla avvägningsprogrammen, och avgörande

för resultatet av prövningen kan bara bli vilken uppfattning man har om vad som ger den bästa försvarseffekten. Det är möjligt att uppfattningarna där skiljer sig, åtminstone i fråga om nyanserna, mellan försvarsministern och mig. Men försvarsministern har här intagit en ståndpunkt, som han själv erkänner bryter av från den linje som det socialdemokratiska partiet tidigare har följt under lång tid.

Herr statsministern PALME:

Fru talman! Efter den utomordentliga argumentation som försvarsministern och de socialdemokratiska ledamöterna i försvarsutskottet och i försvarsutredningen har fört här i dag kan jag fatta mig mycket kort.

När jag hörde herrar Helén och Fäldin tala tänkte jag ett slag att det var synd att vi inte fick en uppgörelse, om den verkligen låg så nära och om skillnaderna var så små. Mittenpartierna har inte ens krävt mera pengar för nästa budgetår utan överläter med varm hand åt regeringen att skaffa de pengar som eventuellt behövs. Det kanske var synd.

Så begick herr Helén oförsiktigheten att såsom levande bevis för denna kompromissvilja frammana herr Wedén i talarstolen. Då återställdes ju allt till det gamla igen.

Vi har fört många diskussioner med mittenpartierna i försvarsfrågan för att se om vi kunde komma överens med dem. Jag har försökt noga följa dessa diskussioner. Det resultat vi kom fram till var att det framför allt från den hårt drivande herr Wedén ställdes sådana krav som det var uppenbart att vi inte kunde gå med på. Mittenpartierna vill inte ta ställning till sådana frågor som försvarets uthållighet och djupförsvaret samt kräver ekonomiska ramar som vi inte kan acceptera. Detta fick vi bevisat. Det är beklagligt, men vi kan glädja oss åt den stora enighet som ändå föreligger om försvarspolitik. Det kanske var lika bra att denna meningsbrytning kom till offentligheten.

Till herr Bohman vill jag säga följande: Det var naturligtvis inte bottenrekord att citera Per Edvin Sköld. Vad herr försvarsministern menade var att det är något av ett bottenrekord att på det sättet använda en politisk motståndare. Herr Bohman läste under teatraliska former upp ett långt avsnitt, som var och en efter en mening kunde höra var ett tal av Per Edvin Sköld. Men herr Bohman läste länge, innan han talade om vem författaren var. Så gjorde han ett försök att ställa detta uttalande mot den nuvarande socialdemokratiska riksdagsgruppens politik. Vad Per Edvin Sköld har sagt har vi alla inom socialdemokratin som sysslar med försvarsfrågor i sak anfört vid olika tillfällen, om än inte så formfulländat, gentemot dem som vill förorda en avrustning.

Det som var obehagligt i herr Bohmans uttalande var att han därmed försökte antyda en bristande försvarsvilja hos socialdemokratin och arbetarrörelsen – hos mannen i ledet, eller vad han använde för uttryck. I ett läge, då detta land per invånare satsar på försvaret mest i världen näst stormakterna Sovjet och USA samt Israel, som sedan 25 år befinner sig i krig. Så mycket satsar vi i dag på försvaret. Att ens antydningssvis se detta som ett uttryck för bristande försvarsvilja och då försöka använda sig av tricket att begagna en av vår rörelses förmämsta företrädare såsom vittne ger ett utomordentligt obehagligt intryck. Herr Bohman talar om

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

enigheten i försvarsfrågan, men det är ett politiskt faktum, klarlagt i dagens debatt, att moderata samlingspartiet står fullkomligt ensamt på sin linje ute på den ena kanten. Försvarsviljans mest konkreta uttryck är att man betalar pengar på sin skattsedel till försvaret. Av erfarenheten har vi lärt oss att det i främsta hand är vi som får svara för försvarsviljan. Jag tror att det var Per Edvin Sköld som brukade säga att högern inte är någon hjälp för oss. Den är bara en black om foten eller en kvarnsten om halsen när det gäller att argumentera för försvaret, därför att den med en säkerligen uppriktig försvarsvilja förenar en ständig agitation mot de skatter, som skall till för att betala försvaret, och mot den statsmakt som skall sköta försvaret. Därför har vi fått lära oss att utan er hjälp hos "mannen i ledet" motivera de försvarsutgifter, som utgör det konkreta uttrycket för försvarsviljan. Så kommer det av allt att döma även att bli i framtiden.

Även under den kommande femårsperioden kommer vi att ställa mycket stora krav på den svenske skattebetalaren när det gäller att satsa på försvaret. Vi måste anpassa försvarets organisation till en rimlig ekonomisk ram. Och jag är övertygad om att denna försvarsorganisation kommer att ge ett konkret uttryck för vår vilja att värna landets frihet och oberoende. Jag har också en förhoppning – som gränsar till en övertygelse – om en bred uppslutning kring en sådan försvarspolitik.

Herr HELEN (fp) kort genmäle:

Fru talman! Statsministern följde ju sin vana att låtsas som om det blivit en dramatisk vändning i debatten, ett avslöjande eller så. Jag har inte alls upplevt det på det sättet. Jag tycker att det var värdefullt att vi fick det principiella meningsutbytet mellan försvarsministern och herr Wedén. Men trots all min vänskap med Sven Wedén och hur mycket jag än beundrar den arbetsinsats han lagt ned på dessa frågor är det såsom skett i den allmänna debatten fel att döpa principen om ett balanserat djupförsvär till Wedéndoktrinen. Det är icke en uppfinning av Sven Wedén. Det är ett klart och skickligt sätt att i dag formulera grundläggande principer som varit vägledande för den svenska försvarsplaneringen.

Jag tror att försvarsministern ändå skulle tänka sig för mer än en gång innan han driver de nyansskillnader som råder till en så hård principiell brytning som han antydde i sitt sista inlägg. Det är ett konstruerat motsatsförhållande mellan tyngden i initialstyrkan och tyngden i uthålligheten som ni har ställt er bakom. Det finns, herr försvarsminister och herr statsminister, ett värde, som icke kan mätas i kronor eller truppstyrkor, när det gäller trovärdigheten i den svenska neutralitetspolitiken, nämligen om det finns en bred uppslutning i den svenska politikens mitt kring försvarskostnaderna. Jag beklagar att ni inte den här gången har tagit den chansen.

Herr FÄLLDIN (c) kort genmäle:

Fru talman! Det är väl rätt klokt av oss att ge dessa skillnader rätta proportioner. Vi vet att skillnaden i pengar i planeringsramen för de fem åren är en och en kvarts miljard. Vi vet att när regeringen lade sin

proposition var det icke känt – i varje fall icke anmält i propositionen – att det kommit fram nya beräkningar som tydde på en urholkning av storleksordningen en miljard. Vi vet att man sätter in besparingar för att neutralisera en del av detta. Men om nu skillnaden på fem år är en och en kvarts miljard, kan man diskutera hur mycket av den miljarden man kan spara in, men då är det återstoden som är en faktisk ökning under femårsperioden. Att ta detta som underlag för att säga att här står två vitt skilda principer beträffande försvarets inriktning mot varandra, det känner jag verkligen inte särskilt starkt för.

Det är väl ändå naturligt att säga sig, att vad man skjuter till ovanpå den här summan får naturligtvis en god marginell effekt – vi har en basorganisation och varje tillskott får en god försvarseffekt.

Att säga att det är bra att denna principiella skillnad blir ådagalagd – när det per budgetår rör sig om så små pengar – innebär ju som herr Torsten Gustafsson uttryckte det tidigare en strid om påvens skägg.

Jag tror att jag i det här sammanhanget vågar klart deklarerat, att hade det kommit till rejäla samtal om en möjlighet att ge det här innehållet en bred samling, så inte hade det funnits några principiella motsättningar som hade hindrat detta.

Herr BOHMAN (m) kort genmäle:

Fru talman! Statsminister Palme var sig i allra högsta grad själv för en stund sedan här i talarstolen. Först berömde han alla de socialdemokratiska talarna för deras "utomordentliga argumentation". Sedan beskyllde han mig för att göra mig skyldig till obehagligheter. Jag var teatralisk och jag använde "tricket" att frammana Per Edvin Sköld i dagens debatt, i syfte att ställa honom och hans uppfattning *emot* den svenska arbetarklassen och den svenska arbetarrörelsens intresse för det svenska försvaret.

Nej, herr statsminister, det var inte i det syftet! Det var för att Per Edvin Skölds och min egen argumentation var identisk då det gällde att varna för önsketänkande om en varaktig avspänning som skulle kunna motivera en regeringsproposition som bryter mot försvarsprinciper som den svenska regeringen tillsammans med den demokratiska oppositionen tidigare har ställt sig bakom. Det är den helomvändning i försvarstänkande som dagens proposition kommer att leda till inom några få år, som jag framför allt vänder mig *emot*. Den står i strid med de tankar och uttalanden om konsekvens i försvarsplanering och försvarstänkande som Per Edvin Sköld på sin tid gav uttryck åt på ett utomordentligt sätt; på ett sådant sätt att jag tyckte att det borde återfinnas i kammarens protokoll. Hur illa herr Olof Palme än må tycka om uttalandet, står det nu i protokollet. Det är värdefullt.

Vi moderater står nu ensamma och isolerade – det är en beskrivning som jag känner igen. Vi bibehöll exempelvis den ställning som regeringen en gång intagit när det gällde EEC-frågan. Vi hävdar nu den uppfattning då det gäller försvaret, som de demokratiska partierna varit överens om tidigare, nämligen att bibehålla försvarspolitisk handlingsfrihet. Vi är konsekventa i vårt ståndpunktstagande. Men därmed skulle vi enligt herr Palmes terminologi vara isolerade och stå utanför gemenskapen.

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

Jag tycker inte man skall argumentera på det sättet. Inte minst mot bakgrunden av att statsministern själv påstod, att socialdemokraterna alltid har försvarat försvarsutgifterna mot opinionen. Varför är ni inte beredda att göra det i fortsättningen? Nu drar ni ju ner försvarsutgifterna reellt sett på ett sådant sätt att det inom några år kommer att leda till en väsentlig reduktion av försvarets effektivitet. Jag tycker, för att använda herr Palmes eget uttryck, att herr Palmes argumentation mot mitt parti även i övrigt gjorde ett utomordentligt "obehagligt" intryck. Det lät annorlunda, herr Palme, när man i riksdagen diskuterade vad som hade hänt i försvarsuppgörelserna 1958, 1960 och 1963. De omdömen som man från regeringens sida fällde om det dåvarande högerpartiets medverkan i försvarsuppgörelserna har ingenting gemensamt med det omdöme om oss statsministern nyss fällde.

Herr statsministern PALME:

Fru talman! Jag skall inte ägna mig så mycket mera åt herr Bohman. Det är inte alls fel att citera Per Edvin Sköld. Men att använda ett långt citat och sedan säga att han hade stått främmande inför dagens försvarsmiljö — det är det som är det otillättna i sammanhanget.

Jag har en gång också berömt högern. Det var en ganska bra överenskommelse som man gjorde 1958, då man verkligen stod upp för att betala den, men det har man sedermera inte gjort särskilt väl.

Vår uppfattning att en avspänningspolitik nu skönjs i världen har stöd av den överväldigande majoriteten av ledamöter i denna kammare. Även i sitt förnekande av den avspänningen är Bohman ensam. Vidare är det bara ett politiskt faktum att konstatera att moderata samlingspartiet står ensamt i dagens försvarspolitiska debatt.

Slutligen, visst får vi även i framtiden försvara försvarsutgifterna. Vi har lagt upp ramar på över 32 miljarder för fem år. Vi ökar nästa år försvarsutgifterna med 500 miljoner. Visst får vi försvara detta inför skattebetalarna och inför de partier, framför allt herr Bohmans, som ständigt förespeglar medborgarna att här finns stora besparingar inom räckhåll, här finns stora skattesänkningar inom räckhåll, här plågas medborgarna på ett otillåtligt sätt av staten med stora skatter. Det har tillhört ovanligheterna att jag någonsin har hört herr Bohman eller någon av hans partivänner peka på den utomordentligt stora och tunga post på skattsedeln som försvaret trots allt utgör. På den punkten har vi fått stå ganska ensamma.

Till herrarna Helén och Fälldin vill jag bara säga att jag delar herr Fälldins mening att man bör ge skillnaderna mellan oss rätta proportioner. Såvitt jag kan förstå herr Fälldin är det från hans sida bara fråga om samma sak som 1968, nämligen att man bjuder litet högre försvarsutgifter för femårsperioden jämfört med regeringens förslag, att man för nästa budgetår inte kräver några ökade försvarsutgifter annat än i den formen att man säger att regeringen må återkomma på tilläggsstat med förslag om ökade försvarsutgifter. Det är en kanske icke helt heroisk attityd, men den finns där i alla fall.

Sedan beklagar man att det inte blev en uppgörelse. Med alla de oändliga diskussioner som jag har följt på olika plan förvånar det mig

kanske också, när man tar del av attityderna i dagens debatt, men vi får väl se. Det är ju så att vi skall ta ställning till försvarspolitikerna och försvarsutgifterna varje år, och vi får väl se hur det blir nästa år -- hur höga försvarsutgifter man då kommer att kräva, eller om man kommer att kräva några organisatoriska förändringar. Då får vi praktisk erfarenhet av om det var onödigt att i år inte tre partier hamnade på samma linje, eller om det var nödvändigt med hänsyn till att skiljaktigheter består i bedömningen. På den punkten får vi en första kontrollstation redan vid behandlingen av nästa års försvarsbudget.

Herr BOHMAN (m) kort genmäle:

Fru talman! Nu medgav i alla fall statsministern att vi var med och betalade, som det hette, 1958 års försvarsbeslut. Är verkligen statsministern så okunnig att han inte vet att vi var med och betalade 1960 och 1963 års försvarsbeslut också? Nu vet statsministern hur det verkligen förhöll sig.

Vi har varit med och "betalat" vart enda försvarsförslag som vi har lagt i den här kammaren. Vi har stött för våra förslag, herr Olof Palme. Men det är klart att jag, mot bakgrunden av dagens diskussion, finner det beklagligt att vi är det *enda* demokratiska parti i denna kammare som är berett att bibehålla den försvarspolitiska handlingsfriheten även i fortsättningen.

Herr FÄLLDIN (c) kort genmäle:

Fru talman! Bara ett par saker. När det gäller det närmast kommande budgetåret är skillnaden bara att vi utgår från som säkert att nettoprisindex inte kompenserar så att det är möjligt att uppnå regeringens egen ambition. Det är vad som är sagt i den reservationen.

Vad gäller femårsperioden skall jag inte ta en diskussion med statsministern, när han försöker göra gällande att vår propå är ett överbud som lagts bara för att markera en skillnad i det avseendet. Åter och åter har jag tryckt på att det blir en urholkning i storleksordningen -- jag säger storleksordningen -- en miljard, och att skillnaden under femårsperioden blir 1,25 miljarder kronor. Regeringen måste väl, när den lade sin proposition, ha haft avsikten att åstadkomma ett försvar med ett visst materiellt innehåll, och då är det för mig mycket svårt att förstå varför regeringen inte ens i detta nya läge var beredd att ta en diskussion för att vidmakthålla denna materiella nivå. Det är ju vad man i huvudsak skulle ha kunnat uppnå. Sedan kom då denna skillnad fram, men jag upprepar att jag inte tänker fortsätta diskussionen i det här avseendet.

Jag noterar som något positivt att statsministern säger att det rätt snart kommer en ny kontrollstation, då vi får se om det är möjligt att få i gång diskussioner som leder till resultat, så att vi för omvärlden kan visa att det råder stor politisk enighet om att trygga vår alliansfria politik med gemensamma ansträngningar på försvarssidan. Det är ett viktigt led i utrikespolitiken.

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

Herr HELÉN (fp) kort genmäle:

Fru talman! Till herr Fälldins så riktiga beskrivning av att regeringen genom att den icke redovisat bakgrunden till och innehållet i felräkningsmiljarden har givit allmänheten en felaktig bild av vad regeringens eget program kan åstadkomma i försvarseffekt vill jag bara lägga det konstaterandet att ett huvudsyfte med mittenpartiernas uppläggning just har varit att åstadkomma och bevara handlingsfriheten för framtiden. Eftersom det i ett av de senaste debattinläggen förekom en felaktig beskrivning på den punkten, har jag velat slå fast detta.

Herr statsministern PALMÉ:

Fru talman! Det räcker med att konstatera att herrarna Helén och Fälldin alltså förordar 1,25 miljarder större försvarsutgifter under femårsperioden. Jag har inte moraliserat över det, jag har bara konstaterat det som ett faktum.

Om jag skulle ge mig in på det som diskuterats under förmiddagen och tidigare, skulle jag tvingas ta upp att den s. k. Wedéndoktrinen skulle kräva mycket större ökning av försvarsutgifterna än de 1,25 miljarderna. Det anser våra experter på området. Men jag lämnar det därhän därför att jag tycker det är litet synd att förstöra debatten med den här typen av små påhopp som herr Helén gjorde om att vi vilseleder allmänheten och det ena med det andra. Jag bortser från det.

Jag tar fasta på vad herr Fälldin sade. Det är klart att det redan i dag går att inför omvärlden klargöra, att det råder bred enighet om det svenska försvaret, men att det är två partier som under den kommande femårsperioden vill öka försvarsutgifterna med 1,25 miljarder kronor. Sedan är det då till yttermera visso, för att övergå till herr Bohman, ett parti som vill ha avsevärt mycket mera pengar till försvaret. Herr Bohman ville hävda att han är den ende som är ståndaktig bland dessa soldater.

Det är riktigt att jag apostroferade högerens insats år 1958. Då var man på våren beredd att ta vissa ökade punktskatter i syfte att finansiera det årets försvarsöverenskommelse. Då var högern med och ville betala. Alla andra år har moderata samlingspartiet visserligen varit med om försvarsuppgörelserna, men man har enständigt fortsatt med att begära stora skattesänkningar utan att föreslå motsvarande besparingar. Bara i årets budget kommer det strax att visa sig att moderata samlingspartiet föreslår utgiftsökningar med mycket betydande belopp men ändå kräver lägre skatter, åtminstone i allmänna ordalag och även i diverse preciserade motioner.

Därför menar jag att -- om man undantar året 1958 i en mycket konkret situation -- det finns en motsättning mellan moderaternas ständiga krav på höga försvarsutgifter och anklagelser mot regeringens förment bristande vilja att tillgodose försvarets intressen och deras lika envetet framförda krav på stora skattesänkningar, tal om den orimliga skattebördan, angrepp på den offentliga sektorn, när man samtidigt vet att det är den offentliga sektorn som måste sköta försvaret och att det är landets skattebetalare som kollektivt och gemensamt måste stå för räkningen för försvarskostnaderna.

Jag kan emellertid med glädje konstatera att denna moderata

samlingspartiets ständigt bedrivna agitation likväl inte på något avgörande sätt har förmått skada det svenska folkets försvarsvilja.

Fru andre vice talmannen anmälde att herr Bohman anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr GUSTAFSSON i Uddevalla (s):

Fru talman! Försvarsfrågan tilldrar sig ett alldeles särskilt intresse framför allt i samband med att riksdagen fattar principbeslut i fråga om de mera långsiktiga programmen. Det är ingen tvekan om att detta intresse stimulerats efter det att partiledaruppgörelserna, som vi hade på 1950-talet och i början på 1960-talet, har upphört och varje parti lägger fram sin syn på försvarsfrågan.

Under de senaste åren har det varit delade meningar mellan partierna om främst hur mycket pengar vårt försvar får kosta. Denna oenighet får dock inte undanskymma den väsentliga frågan, nämligen den principiella uppfattningen om att vårt lands självständiga utrikespolitik med alliansfrihet i fred och naturalitet i krig måste kompletteras med ett jämförelsevis starkt försvar.

Det råder också enighet i stort beträffande de säkerhetspolitiska bedömningarna, vilket kommit till klart uttryck framför allt i utskottet men också här i dag. De samstämmiga uttalandena i fråga om det politiska läget i Europa går ut på att det är, för att använda moderata samlingspartiets mera pessimistiska formulering, mindre hotande än på länge.

Oenighet råder emellertid om hur mycket vårt försvar får kosta. Flera av oppositionens talesmän har beklagat att enighet inte har kunnat uppnås. Herr Virgin och senast herr Bohman uttalade för en stund sedan indignerat att utskottets majoritetsförslag måste få stöd av kommuniströster för att gå igenom. Jag förstår inte det här resonemanget. Vi har tagit avstånd från kommunistmotionen och förordar regeringens proposition. Vem som helst inbjudes att rösta med utskottets förslag. Kommuniströsterna behöver väl inte vara mindre värda i den här frågan än när moderaterna och de övriga borgerliga partierna måste ha stöd av samma kommunister när det gäller att fälla ett regeringsförslag. Sådant inträffar också som bekant och registreras nogsamt av oppositionen.

Vi socialdemokrater är inte ovilliga att sluta kompromisser. Det gör vi allt som oftast också i försvarsutskottet, men det får inte ske på vilka villkor som helst. De ekonomiska skillnaderna är alltför stora. Försvarsministern har utvecklat detta, och jag skall strax ytterligare belysa situationen.

Att ÖB och de militära myndigheterna har önskemål att få ta i anspråk så stora resurser som möjligt faller sig helt naturligt. De politiska partiernas bedömning beträffande kostnadssidan är också entydig år efter år. Moderata samlingspartiet brukar regelmässigt ligga i närheten av ÖB:s anspråk. Socialdemokraterna, som också lägger stor vikt vid de finansiella förutsättningarna, vilket tvingar till prioriteringar, förordar oftast lägre kostnadsramar. Centerpartiet och folkpartiet brukar landa någonstans mitt emellan. Dessa olika bedömningar har mest kommit till uttryck efter

Nr 91

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

Mandagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

1968, då den tidigare traditionella enigheten spräcktes av de borgerliga partierna.

Det var ungefär samma tongångar 1968 som i dag. Från borgerligt håll uttalade man hur olyckligt det socialdemokratiska förslaget då var och hur det skulle bli efter några år. När man efteråt summerar erfarenheterna av 1968 års försvarsbeslut måste man konstatera, att vårt land har kunnat hålla ett försvar med god värmkraft trots de stora farhågor som från de borgerliga kritikerna anfördes i samband med beslutet. Om vi då hade följt högerens eller mittenpartiernas reservationer, skulle vi i dag haft utgifter för det militära försvaret av en helt annan dimension än vad vi har i dag. Om högern fått sin vilja igenom då, skulle försvarskostnaderna det här budgetåret ha varit bortåt 700 miljoner kronor högre än vad de är nu. Skulle mittenpartiernas reservation ha bifallits, skulle vi ha behövt avsätta ytterligare 430 miljoner kronor innevarande år. Och vad värre är, vi hade haft små möjligheter att från ett högt kostnadsläge under ett budgetår växla ned till mera rimliga proportioner. Moderata samlingspartiet skulle i dag haft svårt att för att undvika exempelvis sådan kapitalförstörelse som man på detta håll kritiserar - växla ned till den nivå som man nu förordar.

De förslag som vi i dag skall ta ställning till ger ungefär samma bild som 1968. Om man jämför de olika förslagen till planeringsramar och sneglar på vad utfallet skulle bli i slutet på planeringsperioden, dvs. om fem år, är bilden exakt densamma som den var 1968. I dagens penningvärde skulle moderata samlingspartiets reservation kräva ca 700 miljoner mer än regeringens och utskottsmajoritetens förslag. Mittenpartiernas förslag skulle kosta drygt 400 miljoner mer för samma budgetår. Det är alltså inte kostnadsskillnaderna det första budgetåret som i och för sig är avskräckande. Den främsta invändningen är den stigande planeringsnivån som binder alltför stora utgifter på sikt. Försvarsministern har ju utvecklat detta, och jag hänvisar till vad han har sagt. Man hör ofta de borgerliga partierna tala om behovet av skattesänkningar. Moderata samlingspartiet talar i dessa dagar om hur nödvändigt det är att sänka skatterna. Beträffande finansieringen av en skattesänkning säger man att det gäller att upphöra med vad man kallar en utgiftspolitik och att inrikta sig på att försöka reducera kostnaderna.

Dessa uttalanden, som man nu får höra, stämmer dåligt om man applicerar dem på den borgerliga försvarspolitiken. De pengar som krävs för att finansiera en expanderande utgiftspolitik inom det militära försvaret måste ju tas från något håll. Samtidigt vill man sänka skatterna genom att minska kostnaderna. Detta går givetvis inte ihop med mindre än att man gör så mycket kraftigare reduceringar på andra områden än inom det militära försvaret, där utgifterna tydligen skall tillåtas stiga avsevärt mera än vad kostnadsutvecklingen motiverar.

I reservationerna tar man upp försvarsbeslutets konsekvenser på sysselsättningsfrågorna. Särskilt mittenpartierna förordar dessutom besparingar och inskränkningar inom försvarets fredsorganisation.

Då det gäller den framtida sysselsättningen i stort inom försvaret och de industrier som är beroende av försvarsbeställningar skall jag inte orda så mycket. Försvarsministern har utvecklat frågan, och herr Göransson

kommer efter mig att närmare belysa de här aspekterna. Jag vill bara notera det självklara i att om det på sikt blir mindre verksamhet och mindre beställningar i fråga om kvantiteter får detta återverkningar på arbetsvolymen. Emellertid beräknas de här förändringarna inträffa så långt fram i tiden att det mycket väl går att smidigt anpassa verksamheten till den nya situationen utan allvarliga återverkningar för de enskilda människorna. Om man inte anser sig behöva anskaffa krigsmateriel i så stora kvantiteter som tidigare, bör det finnas andra objekt att producera för att fullfölja den politik som är självklar, nämligen den fulla sysselsättningens.

I fråga om begränsningar och rationaliseringar inom fredsorganisationen är vi överens, i varje fall beträffande de långsiktiga målen. Det skall bli intressant att se om enigheten håller i sig även när de konkreta förslagen till förbandsindragningar och annat kommer i sinom tid. Men i dag tycks vi i varje fall principiellt vara överens, och det är vackert så.

Om man däremot, som skyntar fram i mittenreservationen, utgår ifrån att dessa begränsningar skall få någon nämnvärd effekt under den programperiod som vi nu diskuterar, så tror jag att man misstar sig. Jag bortser då självfallet från sådana besparingsaktioner som redan är beslutade och sådana för vilka förberedelser pågår inom myndigheterna, t. ex. Kungl. Maj:ts uppdrag till ÖB i höstas att komma med förslag till personalminskningar på minst 2 500 personer under femårsperioden.

Men inte heller dessa besparingar blir effektiva förrän efter en tid, eftersom det blir fråga om rätt betydande investeringar för att nå den besparingseffekt vi eftersträvar på litet längre sikt. Inom försvarets fredsorganisationsutredning håller vi på och arbetar med förslag till organisationsförändringar inom hela försvaret. Ambitionen är att begränsa ökningen av försvarsutgifterna. Då är det nödvändigt att se över fredsorganisationen och göra den så rationell som möjligt men också göra sådana anpassningar som motiveras t. ex. av regionalpolitiska överväganden. Detta synsätt är ju inte unikt för försvaret. Inom hela samhället pågår strukturrationalisering på ett stort antal verksamhetsområden. Inte minst tydligt framträder denna utveckling inom näringslivet, där ju också staten i flera fall tagit initiativ för att påskynda strukturomvandlingen.

Men det är inte enbart genom en strukturrationalisering som långsiktiga besparingar kan vinnas. Också interna rationaliseringar kan och bör genomföras. En bättre samordning av funktioner inom närbelägna utbildningsenheter bör t. ex. prövas. En ökad integrering av utbildningen mellan olika truppslag och försvarsgrenar bör också övervägas. Det gäller att finna olika utvägar för att de stora kostnader vi offrar på vårt försvar skall ge den bästa möjliga effekten, sedan försvarets resursanspråk vägs mot andra samhällsliga behov. Men dessa besparingar och rationaliseringseffekter ger påtagliga resultat först längre fram i tiden. Detta är också viktigt. Det ger en bättre handlingsfrihet på sikt och innebär att det inte finns anledning att bedöma den mera långsiktiga perspektivplanen så pessimistiskt som sker på sina håll.

När man läser reservationerna och hör den borgerliga oppositionens uttalanden här i dag, verkar det som om försvaret skulle undergå en avsevärd kvalitetsminskning efter några år. Jag vill bestrida detta. Även

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

om vissa enheter utgår kommer kvalitén på de enheter som blir kvar många gånger att bli betydligt högre. Dessutom tillkommer en del övriga förband, framför allt inom armén, som också blir flera och bättre rustade än tidigare.

Vi bör hålla i minnet att vi trots allt satsar 7 miljarder kronor nästa budgetår på vårt försvar. Att mot den bakgrunden tala om avrustning är starkt överdrivet. Nog skall väl dessa pengar, som motsvarar mellan 3 000 och 4 000 kronor per normalhushåll, kunna ge vårt försvar ett innehåll som inger den respekt och skapar det förtroende som krävs för att hävda alliansfrihet i fred och neutralitet i krig.

Fru talman! Jag instämmer i de tidigare ställda yrkandena om bifall till utskottets hemställan.

Herr PETERSSON i Kvänum (c):

Fru talman! Vi skall nu i dag fatta ett beslut om totalförsvarets framtida inriktning, ett beslut som förutom att det har en stor ekonomisk omfattning även på olika områden berör vitala delar av det svenska samhället. Det har också avgörande betydelse för våra möjligheter att upprätthålla en trovärdig neutralitetspolitik och även för våra möjligheter att bevara vår handlingsfrihet. Jag vill då något beröra den del av totalförsvaret, som i propositionen benämnts "Övrigt totalförsvar". Den problematik som döljer sig bakom denna blygsamma rubrik omfattar exempelvis så viktiga områden som vår livsmedelsförsörjning, industriproduktion, energiförsörjning och kommunikationer i ett krigs- eller avspärrningsläge.

Innan jag närmare går in på detta måste jag dock i likhet med flera andra talare beklaga att regeringen nu tänker driva igenom en kostnadsram för försvaret som innebär inskränkningar i det militära försvarets kapacitet av sådan storleksordning att man måste, trots det som herr Gustafsson i Uddevalla nu senast sade, ifrågasätta våra möjligheter att med samma kraft som tidigare avhålla en eventuell fiende från angrepp på vårt territorium.

Mot denna bakgrund ser jag det som viktigare än någonsin att vi vidtar omfattande åtgärder i syfte att trygga folkförsörjningen i ett krisläge. Vi vet att de strukturella förändringarna i samhället har inneburit en kraftig nedskärning av vår produktionskapacitet exempelvis när det gäller kläder och skor, vilket har gjort oss i hög grad beroende av import på dessa områden. Förhållandena är likartade även på en rad andra områden inom tillverkningsindustrin.

Beträffande livsmedelsförsörjningen är vi också delvis beroende av import. På detta område är det kanske ända inte själva livsmedelsimporten som väger tyngst. Den faktor som på ett allvarligare sätt kan bidra till att försvåra vår livsmedelsförsörjning är vårt stora beroende av importerade förnödenheter – gödningsmedel, fodermedel, drivmedel, maskiner och reservdelar. Detta beroende gör att vår produktionskapacitet per enhet i ett avspärrningsläge skulle försämrans mycket kraftigt. En god beredskap på detta område liksom bevarande av jordbruksenheter över hela landet är därför en grundläggande förutsättning för en acceptabel livsmedelsförsörjning i ett avspärrningsläge. I totalförsvaret

ingår jordbruket som en mycket viktig länk. Erfarenheterna från inte minst andra världskriget talar härvidlag sitt tydliga språk. Utan den förhållandevis goda livsmedelsberedskapen på jordbrukets grund skulle det ha varit ytterst tveksamt om vårt land i alla lägen kunnat stå emot det starka utrikespolitiska trycket.

Statsmakternas beslut 1947 om jordbrukspolitiken byggde i hög grad på insikten om det stora värdet av ett omfattande och livskraftigt jordbruk, sett även ur beredskapssynpunkt. Detta riksdagsbeslut utgick också från att vårt land skulle vara i huvudsak självförsörjande i fråga om jordbruksprodukter.

I detta avseende innebar 1967 års jordbrukspolitiska beslut i viss mån en reaktion, delvis förklarlig med tanke på att två decennier hade förflutit sedan krigsslutet. Men fortfarande framstod jordbruket som betydelsefullt från försvarssynpunkt. I ett uttalande av dåvarande jordbruksministern, vilket godkändes av riksdagen, utsades sålunda "att en god livsmedelsberedskap är en oundgänglig del av vårt totala försvar och en förutsättning för vår traditionella neutralitetspolitik. Av grundläggande betydelse för denna beredskap är, att det i fredstid finns produktionsresurser och lager av livsmedel, som i ett avspärrningsläge tryggar folkförsörjningen."

I fortsättningen uttalas emellertid, att befintliga produktionsresurser i jordbruket betydligt överstiger vad som krävs för att vid en avspärrningsperiod av tre år trygga livsmedelsberedskapen. En minskning av produktionsresurserna är därför – enligt det anförda riksdagsbeslutet – möjlig med bibehållen god beredskap. I detta sammanhang ansluter sig departementschefen – och riksdagens majoritet – till en inom 1960 års jordbruksutredning gjord bedömning, att man av beredskapsskäl "i dagens läge" bör uppehålla en produktionskapacitet inom jordbruket motsvarande en lägsta självförsörjningsgrad i fredstid av 80 procent. Aktuella och inom statens jordbruksnämnd gjorda beräkningar av vår självförsörjningsgrad visar, att denna för närvarande vid normala produktionsförhållanden ligger vid 85 -90 procent. Därvid har beaktats förskjutningarna i produktions- och konsumtionsrelationerna mellan animaliska och vegetabiliska jordbruksprodukter, detta i enlighet med de principer som på sin tid angavs av jordbruksutredningen. Därutöver har hänsyn också tagits till den starkt ökade importen av bl. a. frukt och grönsaker.

Däremot har vid de beräkningar, som gett till resultat en självförsörjningsgrad av 85–90 procent, inte beaktats den sedan början av 1960-talet kraftigt ökade införseln av handelsgödsel och proteinfoder. Det ökade importberoendet i fråga om dessa viktiga driftförmödenheter har lett till att den konventionellt beräknade självförsörjningsgraden inte längre utgör ett tillfredsställande mått på jordbruksproduktionens kapacitet inför en avspärrning. Denna kapacitet kan inte fastställas med mindre än att man på något sätt beaktar hur mycket produktionen skulle nedgå vid den stora brist på handelsgödsel och proteinfoder som man nu får räkna med vid en avspärrning.

Denna fråga utredes för närvarande av en arbetsgrupp, tillsatt av lantbruksekonomiska samarbetsnämnden. Vad resultatet av denna utredning kan komma att bli är naturligtvis osäkert. Importberoendet är

emellertid numera så starkt, att det synes troligt att det svenska jordbruket vid en avspärning inte längre kan tillgodose det krishushåll som förutsattes när riksdagen 1967 satte 80 procents självförsörjningsgrad i fredstid som lägsta nivå för produktionsresurserna inom jordbruket ur beredskapssynpunkt.

Annorlunda uttryckt skulle produktionskapaciteten inom jordbruket nu vara lägre än vad som 1967 ansågs godtagbart. Till det försämrade försörjningsläget bidrar inte minst den starkt reducerade mjölkproduktionen. Under krigsåren på 1940-talet kunde den starkt ökade efterfrågan på konsumtionsmjölk tillgodoses utan ransonering. Så kan uppenbarligen inte bli fallet vid en avspärning med nuvarande produktionsförhållanden. I ett dylikt läge skulle man tvärtom få tillgripa en förmodligen mycket hård ransonering. På 1940-talet var vidare mjölkproduktionen – trots en viss reduktion av densamma – så stor att betydande kvantiteter kunde utnyttjas för utfodringsändamål. Även härvidlag är nuläget betydligt sämre. Vallodlingens starka tillbakagång utgör en försvagning av livsmedelsberedskapen, eftersom fodret från vallen i ökad utsträckning har ersatts med importerat oljekraftfoder.

När man känner till dessa förhållanden är det omöjligt att förstå hur, såsom skett, framträdande socialdemokrater kan stå upp och plädera för en ytterligare sänkning av självförsörjningsgraden på livsmedelsområdet. En sådan politik, kombinerad med nedskärningar även på övriga områden inom försvaret, måste anses som i hög grad obetänksam.

Förutom att de strukturella förändringarna inneburit att vi i högre grad än tidigare är beroende av import har också koncentrationen till färre och större produktionsenheter gjort oss mycket mera sårbara. Problemet accentueras ytterligare av att stora och viktiga industrier oftast är förlagda till områden, som även av andra skäl kan betraktas som förstahandsmål för en angripare.

Dessa förhållanden berörs också i försvarsutredningens betänkande, där man på punkt efter punkt påpekar de svårigheter i form av ökad sårbarhet, långa transporter, minskad lagerhållning och ökat importberoende som blivit följderna av strukturrationaliseringar och koncentrationsprocesser.

Med detta vill jag inte ha sagt att strukturella förändringar är av ondo eller att vi skall i så hög grad planera vårt samhälle för funktionsduglighet i krig eller vid avspärning att det inte kan fungera på ett tillfredsställande sätt i fredstid. Jag anser dock att man vid planering och utformning av kommunikationer, industrilokalisering, jordbrukspolitik, energiförsörjning, sjukvård och alla andra samhällsfunktioner som är av betydelse i detta sammanhang, måste ta hänsyn till de olika alternativens för- eller nackdelar ur försvarspolitisk synpunkt.

En decentralisering av bebyggelse, industri och administration har vi inom centerpartiet kämpat för under lång tid, liksom vi velat behålla ett livskraftigt jordbruk över hela landet. Våra argument för en sådan politik har huvudsakligen varit helt andra än försvarspolitiska, men i den här debatten vill jag ändå peka på det stora värde som denna politik har även ur försvarspolitisk synvinkel.

Det är sannolikt heller ingen slump att ett land som Kina konsekvent

gått in för att få till stånd en fördelning av befolkning, industri och jordbruk över hela landet. Många militära bedömare har ansett detta vara en strategiskt mycket effektiv åtgärd för en nation som när det gäller högutvecklade tekniska stridsmedel är underlägsen sina eventuella angripare. Man måste få lov att tycka att detta strategiska planeringsresonemang borde vara applicerbart - om inte helt så åtminstone delvis - på svenska förhållanden.

Med anledning av det beslut som troligen kommer att fattas angående ramarna för det militära försvaret anser jag det vara viktigare och nödvändigare än någonsin att alla frågor under rubriken "Övrigt totalförsvär" ägnas större uppmärksamhet, både vid planering och åtgärdande.

Herr HERNELIUS (m):

Fru talman! Först några randanmärkningar till vad som hände för en stund sedan. Försvarsministern fick då en fråga från herr Bohman om han kunde ge exempel på ett alliansfritt land som hade sänkt sina försvarskostnader. Frågan ställdes med anledning av att försvarsministern hade frågat - kanske i debattens yra - om Sverige skulle vara det enda land som inte sänkte sina försvarskostnader.

Herr Virgin har redan åberopat tabellen från SIPRI i Stockholm. Jag skall komplettera vad han sade om försvarsutgifterna i 1960 års priser och växelkurser, uttryckt i miljoner dollar, med att konstatera att USA under perioden 1965 till 1971 har ökat sina utgifter med 20 procent och Sovjet sina med 40 procent samt att av övriga stater som här nämnts - Schweiz, Norge, Danmark, Österrike, Israel och Sverige - är Sverige det enda land som under samma period har sänkt sina försvarsutgifter. Det ger ju en viss relief åt försvarsministerns uttalande. - Öststaterna är inte med här. De är inte särskilt alliansfria, och dessutom är ju deras stegringar bekanta.

Statsministern förde ett resonemang som, om man drar ut konsekvenserna av det, innebär att inget parti som hävdar en annan mening än socialdemokraterna i försvarsfrågan, penningmässigt sett, har rätt att därefter göra några invändningar mot den socialdemokratiska skattepolitiken. Det är ju ett fullständigt horribelt resonemang, och jag tror inte att man behöver spilla många ord på det.

Sedan, fru talman, var det min avsikt att här närmast dröja vid säkerhetspolitiska frågor. Efter de många debattomgångarna under dagens lopp - fyra fem stycken tror jag det har varit - skall jag inte fullfölja denna avsikt utan i stort sett lämna detta åt sidan. Jag kan göra det med så mycket större skäl som - i kronologisk ordning - herrar Virgin, Wedén och Bohman har behandlat dessa frågor och gjort det med sådan skärpa och tydlighet att ytterligare utvecklingar på ämnet skulle bli broderier. Kanske jag i alla fall med några ord får kommentera de senaste dagarnas händelser.

Det är ju fyra skäl som åberopas för den s. k. avspänningen - till vilken del den är reell eller icke reell lämnar jag för ögonblicket därhän.

Det första skälet är öst-västavtalen. Herr Bohman har belyst vilken bräcklig grund som dessa vilade på när beslutet fattades.

Det andra skälet är den planerade säkerhetskonferensen. Om denna är att säga att den ju icke har nått det egentliga förberedelsestadiet ännu. Om den blir av – vilket mycket tyder på – i Helsingfors i höst är det en lång väg att vandra innan man kommer till realiteter, och det är ytterst ovisst om konferensens dagordning skall uppta frågan om rustningsbegränsning i någon form. Samtidigt är väl den åsikten ganska klar bland seriösa bedömare av denna konferens att en av dess viktigaste uppgifter enligt rysk åsikt är att internationellt legalisera de nya östgränserna, i syfte självfallet att bereda öst trygghet i Centraleuropa med tanke på uppgifter som kan komma längre österut. Att därmed också följer en ökad rörelsemöjlighet på flankerna är rätt självklart.

Det tredje skälet som åberopas är nedrustningskonferensen i Genève. På den punkten har jag det så mycket lättare som jag kan hänvisa till vad den svenska delegationens i Genève med rätta uppskattade chef har sagt inom och utom denna kammare, senast i samband med konferensens tioårsjubileum. Hon konstaterade då att de resultat som hade uppnåtts var nästan lika med inga samt att under de tio år som konferensen sammanträtt har utgifterna för försvaret i olika länder ständigt ökat. Jag hänvisar till ett anförande som hon höll i Oslo den 2 maj, där hon säger att nu tar rustningsansträngningarna i anspråk resurser som motsvarar den totala bruttonationalprodukt som den fattiga hälften av mänskligheten disponerar, och att facit av operationen – hon menar alltså de tio åren – knappast ger någon anledning till glädjeyttringar.

Det fjärde och nyaste skälet är det s. k. SALT-avtalet, som har blivit föremål för ganska uppskattande kommentarer, inte minst i Sverige. Jag har en ledande artikel ur en tidning framför mig som slutar med att SALT-avtalet är "en symbolisk gest" men att "i dagens värld är t. o. m. detta ett framsteg". Man konstaterar samtidigt att de svenska kommentarerna har slagit över i ren blåögdhet. Man skriver vidare i denna tidning, Arbetet:

"Ända rör det sig i grund och botten främst om illusionism på högsta diplomatiska nivå.

Det som skett är, att supermakterna efter fem års diplomatiska trevare och två års verkliga förhandlingar – under vilka kapprustningen har pågått med rasande fart – har lyckats sluta ett avtal om de strategiska vapnen, som spar pengar åt dem, som får båda parter att se sympatiskt fredsvänliga ut, men som inte på minsta sätt minskar deras mardrömslika resurser att förrinta både varandra och resten av världen på samma gång.

Avtalet ger till och med utomordentligt goda möjligheter till fortsatt upprustning. Supermakterna slipper nu kappas om att installera anti-robotsystem – som de ändå inte trodde skulle bli effektiva. De behöver inte heller under fem år framåt tävla om att bygga nya interkontinentala robotar – vilket inte heller var nödvändigt, eftersom man nu i första hand satsar på att utveckla robotar med flera styrbara kärnladdningar ombord.

I själva verket tycks SALT-avtalet vara genomsyrat av samma princip, som har gått igen i alla de blygsamma rustningsbegränsande åtgärder mänskligheten hittills har fått uppleva. Det stoppar formellt utvecklingslinjer, som militärerna ändå inte tror så mycket på, och lämnar fältet

öppet för ny teknik i stället.”

Detta skrivs alltså i tidningen Arbetet, gårdagens nummer.

Det kan ställas i motsats till Aftonbladet, som under samma gårdag sökte kombinera Moskva och Stockholm. Stockholm var i detta fall riksdagsdebatten i dag.

Sedan är det så ovanligt med poesi i kammarens protokoll, att jag skall be att få läsa in en mer poetisk kommentar till samma händelse i Moskva. ”Ett historiskt ögonblick”, av skalden Kajenn.

När varje supermakt har fyllt sitt lager
till brädden med raketer, krut och smållare
då vill den framstå i försonlig dager
och önskar utan tvivel verka snällare.

Då är det dags för pakter och fördrager
och tid att vara något rationellare.

Sov gott, o värld, och må din dröm bli fager!

Nu räcker dynamiten i din källare.

Jag tror att det är föga realistiskt att sätta sina förhoppningar till just dessa händelser. Det kan hända att det blir en trend av avspänning i världen, men än så länge kan vi knappast basera våra försvarsbeslut på sådana förmodanden och förhoppningar, allra minst här i Sverige. Som utskottets ordförande nämnde har vi nyligen fått besked om de stora manövrar som skall hållas vid Nordkalotten i september och i vilka 50 000 man skall delta, där landstigningsoperationer skall övas med 12 000 man och där 190 marinfartyg skall delta i samma NATO-manöver.

I Bryssel, där detta bekantgjordes i onsdags, framhöll också den engelske försvarsministern att det fanns all anledning varna mot de förföriska utsikterna till avspänning, som han sade.

Hur läget är i Östersjön vet väl varje ledamot av denna kammare, den aktivitet som där utvecklas och det starkt ökade betonande av marin och flyg som där üger rum, vartill kommer också de ständigt påfyllda resurserna av landstigningsfartyg.

I enlighet med mitt löfte till fru talmannen skall jag inte fördjupa mig mer i säkerhetspolitiken, utan jag skall bara sluta med att i några punkter sammanfatta en del av de oförenliga ståndpunkterna inom socialdemokratien. Det skulle kunna bli en mycket lång katalogaria, men det får det inte bli. Som jag sade skall det bara bli några punkter.

1. Man prisar det nya planeringssystemet, samtidigt som man redan under första året då det tas i bruk går ifrån det. Programplanerna skulle, heter det, anpassas till perspektivplanerna och kommande års budgeter till programplanerna. Detta har icke skett.

2. Hur skall man kunna förena tesen om att hela landet skall försvaras med principer som lägger tonvikt på djupförsvar i förhållande till initialförsvaret? Diskussionerna om Skåne och Gotland – man kunde ta med många fler landsändar – måste här bringas i erinran.

Försvarsutredningens ordförande, herr Lange, har på s. 228 i utredningens betänkande framlagt ett nivåförslag, enligt vilket undre gränsen ligger något över nivån M 3 och övre gränsen inte överstiger genomsnittet av de två nivåer överbefälhavaren betecknat som M 1 och M 2. I

Måndagen den
29 maj 1972

*Försvarets fortsatta
inriktning m. m.*

betänkandet står: "Planeringen de närmaste åren får förutsättas anpassad härtill."

Nu försvarar herr Lange med samma glada mod en nivå som ligger något över M 4. Det är bra gjort. Märker han inte själv, hur fel han har hamnat? När talet kommer in på de inte helt och i tid förutsedda kostnaderna, beräknade till över 1 miljard kronor, säger herr Lange att han skulle vilja granska dessa siffror. Det sade han faktiskt i försvarsutredningen redan i höstas, när man började ana åt vilket håll det skulle luta men inte förstod hela den hemska sanningen. Han har inte kommit längre i sitt granskningsarbete sedan i höstas, och vi är dock framme i maj nu. Det tycker jag är en ganska långsam takt i detta granskningsarbete, framför allt av en försvarsutrednings ordförande.

Skillnaden mellan uppfattningarna är inte så stor, säger försvarsminister Sven Andersson. Samtidigt söker han, nästan i samma mening, motivera varför han och hans parti inte på allvar sökt komma till något samförstånd med någon del av oppositionen på den borgerliga sidan.

Här kommer jag – och jag skall avsluta mitt anförande med det, fru talman – in på vad som är den största besvikelsen vid behandlingen av försvarsfrågan inför och i samband med detta års riksdag. Det är naturligtvis det faktum att socialdemokraterna har valt att låta årets försvarsbeslut bygga på ett kommunistiskt röstunderlag. Det måste vara en besvikelse, inte minst för alla dem som under decennier med beundran och respekt följt hur socialdemokrater ute på arbetsplatser samt i politiska klubbar och organisationer just i polemik med vpk har kämpat för ett effektivt svenskt försvar och för insikt om försvarsfrågans betydelse för landet och folket. Vad skall alla de som följt denna debatt tro, när de nu finner att socialdemokratin vill basera sitt beslut på kommuniströster? Det går inte, som herr Sven Andersson och även herr Bengt Gustavsson försökte göra, nämligen att jämställa en kommunistisk medverkan i försvarsbeslutet med en kommunistisk medverkan i ett beslut t. ex. i fråga om socionomutbildning. Det är två oförenliga ting. Vpk har inga platser i försvarsutskottet och utrikesutskottet. Det konstaterandet säger väl i sig självt vari skillnaden ligger.

På förslag av fru andre vice talmannen beslöt kammaren uppskjuta den fortsatta överläggningen rörande detta betänkande samt behandlingen av återstående ärenden på föredragningslistan till kl. 19.30.

§ 4 Anmälades och bordlades

Kungl. Maj:ts proposition nr 101 med förslag om inrättande av ett kreditaktiebolag

Den svenska parlamentariska delegationens hos Europarådets rådgivande församling redogörelse för församlingssessionerna under år 1971

§ 5 Anmälades och bordlades

Konstitutionsutskottets betänkanden:

Nr 31 i anledning av propositionen 1972:97 med förslag till lag om

närvarorätt vid sammanträde med kommunal eller landstingskommunal nämnd jämte motioner

Nr 32 ang. uppskov med behandlingen av vissa ärenden

Nr 91

Måndagen den
29 maj 1972

Finansutskottets betänkanden:

Nr 26 i anledning av Kungl. Maj:ts förslag till stat för riksgäldsfonden för budgetåret 1972/73

Nr 27 i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag för budgetåret 1972/73 till avskrivning av nya kapitalinvesteringar

Nr 28 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:85 angående utgifter på tilläggsstat III till riksstaten för budgetåret 1971/72 i vad avser avskrivning av nya kapitalinvesteringar

Nr 29 angående tilläggsstat II och tilläggsstat III till riksstaten för budgetåret 1971/72

Nr 30 angående statsregleringen för budgetåret 1972/73.

§ 6 Fru andre vice talmannen meddelade att de i dag en gång bordlagda ärendena skulle uppföras efter de två gånger bordlagda ärendena på föredragningslistan för morgondagens sammanträde.

§ 7 Anmälades och bordlades följande motioner:

Nr 1707 av herr *Börjesson* i Glömminge *m. fl.*

Nr 1708 av herr *Lindberg m. fl.*

Nr 1709 av herr *Strömberg m. fl.*

avlämnade i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 99 med förslag till lag om körning i terräng med motordrivet fordon.

§ 8 Kammaren åtskildes kl. 17.49.

In fidem

BENGT TÖRNELL

/Solveig Gemert